

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Elina Varendi

**RAHAPESU TÕKESTAMISE HOOLSUSMEETMETE LEEVENDAMISE
VÕIMALUSED RAHVUSVAHELISTE STANDARDITE VALGUSES
KREDIIDIASUTUSE LEPINGUEELSETE
LÄBIRÄÄKIMISTE KOHUSTUSTE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja
dr. iur. Kadri Siibak,
dr. iur. Irene Kull

Tartu
2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Krediidiasutust puudutavad lepingueelsete läbirääkimiste rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete standardid.....	9
1.1. Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed lepingueelsetel läbirääkimistel krediidiasutusega	9
1.2. Krediidiasutust puudutavad lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmete rahvusvahelised rahapesu tõkestamise standardid.....	15
1.2.1. Krediidiasutuse rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete koosseis lepingueelsetel läbirääkimistel	15
1.2.2. Riskipõhisus	17
1.2.3. Tugevdatud ja lihtsustatud hoolsusmeetmed.....	20
1.2.3. Teavitamiskohustus	25
1.2.5. Ärisuhte kohta andmete kogumine	28
1.2.6. Erand pangasaladuse hoidmise kohustusest	29
2. Krediidiasutustele Eestis kohalduva lepingueelsete läbirääkimiste normistiku vastavus rahvusvahelistele standarditele pärast kavandatavate muudatuste sisseviimist	33
2.1. Krediidiasutusele kohalduvad lepingueelsed hoolsusmeetmed Eestis	33
2.1.1. Krediidiasutuse lepingueelsete läbirääkimiste hoolsuskohustuse erisused	33
2.1.2. Hoolsusmeetmete ulatus	37
2.2. Krediidiasutuste lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmeid puudutavad kavandatavad muudatused.....	40
2.3. Krediidiasutuste lepingueelsetel läbirääkimistel kohalduvate normistiku muutmise õiguspärasus rahvusvaheliste standardite valguses	43
2.3.1. Kolmanda isiku poolt kogutud andmete kasutamine lepingueelsete hoolsusmeetmete kohustuse täitmisel.....	43

2.3.2. Sidevahendi abil ärisuhte loomise võimaldamine	45
2.3.3. Isikusamasuse tuvastamise kohustuse leevendamine	49
2.3.3.1. Vahetu kontaktita isikusamasuse tuvastamine	49
2.3.3.2. E-residendi digitaalse isikutunnistuse aktsepteerimine	54
2.3.4. Kliendi kohta andmete avaldamine kolmandale isikule	57
2.3.5. Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamine	58
KOKKUVÕTE	61
The possibilities of simplifying anti money laundering procedures in the light of international standards on the example of pre-contractual relations of credit institutions (Summary)	65
KASUTATUD MATERJALID	70
Kasutatud kirjandus	70
Kasutatud õigusaktid	71
Muud allikad	72

SISSEJUHATUS

14. novembril 2013. aastal kiitis Vabariigi Valitsus heaks „Eesti infoühiskonna arengukava 2020“ ning selle rakendusplaani.¹ Arengukava kohaselt võimaldab Eesti teiste riikide kodanikele Eesti e-teenuste kasutamist ja selleks hakkab Eesti pakkuma digitaalset identiteeti mitteresidentidele ehk nn e-residentsust.² 1. detsembril 2014. a. jõustus sellest tulenevalt ITDS³ muudatus, millega loodi eeldused nn e-residentsusele.⁴

Oluliseks teenuste grupiks, mille vastu välisriigi kodanik Eesti digitaalseid e-teenuseid kasutades võib huvi tunda, on finantsteenused, eelkõige kohalikus krediitiasutuses pangakonto omanine. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (edaspidi RahaPTS)⁵ § 15 lg 1 kohustab krediitiasutust aga kliendile enne konto avamist ehk enne kliendiga ärisuhte loomist kliendi isikusamasuse temaga samas kohas viibides tuvastama. E-residentsuse kontseptsiooni jaoks on krediitiasutuse ja kliendi vahelises suhtes näost näkku isikusamasuse kontrollimise kohustuse näol tegemist olulise tagasilöögiga, kuivõrd erinevalt krediitiasutuses konto loomisest on avalike e-teenuste kasutamine reeglina võimalik ilma Eestis kordagi kohapeal viibimata. Seoses sellega on hakatud kaaluma rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest finantseerimisasutusi ja krediitiasutusi puudutavate sätete muutmist.⁶ Sellekohane Siseministeriumi poolt koostatud seaduseelnõu esitati 2. märtsil 2016. a juba teist korda Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteemis kooskõlastamiseks.⁷ Eelkõige puudutab eelnõu krediitiasutuste ja finantseerimisasutuste kohustust tuvastada kliendi⁸ isikusamasus kliendiga samas kohas viibides.⁹ Peamine põhjus viidatud kohustuse

¹ Eesti Infoühiskonna Arengukava 2020. – <http://infoyhiskond.eesti.ee/eesti-infouhiskonna-arengukava-2020/infouhiskonna-arengukava-2020-loppversioon> (viimati vaadatud 24.04.2016).

² „Eesti Infoühiskonna arengukava 2020“, lk 22. – http://infoyhiskond.eesti.ee/files/Infoyhiskonna_arengukava_2020_f.pdf (viimati vaadatud 24.04.2016).

³ Isikut tõendavate dokumentide seadus. – RT I, 06.04.2016, 5.

⁴ E-residentsus on ITDS § 20⁵ kohaselt digitaalne isikutunnistus, mida antakse välismaalastele, kellel ei ole kehtivat Eesti isikutunnistust ega elamiskaarti.

⁵ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 11.03.2016, 6.

⁶ Eesti avas e-residentsuse taotlemise portaali: <https://www.mkm.ee/et/uudised/eesti-avas-e-residentsuse-taotlemise-portaali> (viimati vaadatud 24.04.2016).

⁷ Isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediitiasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu. Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteem, eelnõu toimik number 15-1856. Edaspidi: rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete leevendamist käsitlev eelnõu.

⁸ Käesolevas töös nimetatakse kliendiks nii krediitiasutusega lepingueelseid läbirääkimisi pidavat isikut, krediitiasutusega ärisuhtet olevat isikut kui ka isikut, kes krediitiasutusega ärisuhte või lepingueelsed läbirääkimised on lõpetanud.

⁹ Isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediitiasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu § 3 punkt 1.

muutmiseks on pangateenuste kättesaadavuse parandamine isikutele, kes Eestis kohapeal ei viibi.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmete¹⁰ väljatöötamine seadustena ei ole üksnes Eesti poolt astunud samm rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisel, vaid rahvusvahelistel tasandil loodud kohustus, mille üheks peamiseks eesmärgiks on tagada finantssüsteemi stabiilsus ja usaldusväärsus. Tehnoloogia areng ja uute virtuaalsete finantsteenuste pakkumine on aga järjest levinum trend ning üha enam soovitakse teenuste pakkumisel vältida vahetut kontakti kliendiga. Tegemist on majandusliku kaalutlusega, kuivõrd kliendiga kohtumine temaga samas kohas viibides eeldab finantsteenuse pakkujalt vastava kontori ja tööjõu olemasolu. See aga tähendab täiendavat materiaalsel kulu. Samuti võib vahetu kohtumise nõue raskendada finantsteenuse pakkumist rahvusvahelisel tasandil, kuivõrd nõude järgimiseks peaks teenuspakkujal olema esindaja igas sihtriigis, kus teenust pakkuda soovitakse. Mitmed finantsteenuste pakkujad on leidnud, et rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed piiravad nende võimalusi teenust pakkuda ja ärisuhteid luua. Isikuga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamise asemel soovitakse kasutada alternatiivseid tehnoloogial põhinevaid lahendusi.¹¹

Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete leevendamist käsitlev eelnõu on palju kriitikat saanud nii ministeeriumitelt kui ka krediitiasutustelt. Pangaliit ja e-residentsuse väljatöötamisega seotud isikud on e-residentide suhtes senisest leebemate meetmete kohaldamise võimalikkuse osas eri meelt. Ühelt poolt süüdistatakse krediitiasutusi liigeses konservatiivsuses, teisalt on Pangaliit seisukohal, et rahapesu ja terrorismi rahastamise riskide tõttu on pangal vaja reageerida, kui tal on alust kahelda isiku ausates eesmärkides.¹² Uue regulatsiooni ohtutest rääkides on välja toodud, et sellega kaasneb *offshore* riigi maine omandamise risk.¹³ Osapoolte erimeelsuse tõttu ning teiste ministeeriumite surve tõttu on esialgu 28. detsembril 2015. aastal Siseministeeriumi poolt kooskõlastamiseks avaldatud

¹⁰ Käesolevas töös kasutatakse „rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmete“ kohta lühendatud versiooni „rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed“.

¹¹ Green Paper on Retail Financial Services. Better products, more choice, and greater opportunities for consumers and businesses. Brussels: European Commission, 10.12.2015, lk 22. – http://ec.europa.eu/finance/consultations/2015/retail-financial-services/docs/green-paper_en.pdf (viimati vaadatud 23.04.2016).

¹² Kaja Koovit. Pangaliit süüdistustele vastuseks: e-residentide kontode avaldamisest keeldumine ei sõltu pankade konservatiivsusest. – <http://arileht.delfi.ee/news/uudised/pangaliit-suudistustele-vastuseks-e-residentide-kontode-avamisest-keeldumine-ei-soltu-pankade-konservatiivsusest?id=73842795> (viimati vaadatud 23.04.2016).

¹³ E-residentidele pangakontode avamise hõlbustamise võimaluste analüüs. Tallinn: Rahandusministeerium 2015, lk 10. – http://www.fin.ee/public/dokumendid/FTF_RM_30062015.pdf (viimati vaadatud 25.04.2016).

eelnõu menetlemine jäänud kooskõlastamise etappi. Negatiivset tagasisidet on eelnõule andnud ka mitmed turuosalised, kelle tegevust leebem regulatsioon pealtnäha võiks lihtsustada. Üheks oluliseks etteheiteks on eelnõu väljatöötamiskavatsuse koostamata jätmine, eelnõu seletuskirja pinnapealsus ning võimalike tagajärgede vähene analüüs.¹⁴ Muuhulgas on eelnõu seletuskirjast nähtuvalt jäetud analüüsimata, kas krediidasutuste lepingueelsete läbirääkimiste nõuete muutmine ettenähtud viisil on kooskõlas rahvusvaheliste standarditega.

Võttes arvesse maailma finantsturu tundlikkust igasuguse avaliku tähelepanu suhtes, on igasugune negatiivne kajastus riigi finantssektorile potentsiaalne risk riigi mainele, samuti võib see kahjustada riigi majanduslikke huve. Kitsamalt on rahvusvaheliste standardite rikkumine oluline risk krediidasutusele endale. Praktika kohaselt mõjutavad probleemid õigusaktide ja standardite järgimisega oluliselt nii krediidasutuste mainet kui ka kasumit. Poolleiolevad kohtumenetlused aga põhjustavad ebakindlust krediidasutuse võimekuse osas oma kohustusi täita.¹⁵

Kuigi ka rahapesu tõkestamise regulatsioone tuleb kaasajastada ning seejuures tuleb arvesse võtta kiiresti arenevat tehnoloogiat ning uutel tehnoloogiatel põhinevate ja kliendile lihtsasti kättesaadavate teenuste väljatöötamist, tuleb seejuures arvestada riigi endaga seotud riske ning riigi finantssektori võimekust uute regulatsioonidega samaväärset rahapesu tõkestamise taset hoida. Kui riigisisemed regulatsioonid on liiga paindlikud ning ei arvesta piisaval määral rahvusvaheliste standarditega, võib see tekitada konflikte kolmandate riikidega. Nii on mitmed euroala krediidasutused viimastel aastatel võetud vastutusele USA sanktsioonide rikkumise eest.¹⁶ Seega on vaja tugevat siseriiklikku õigust, mis võtaks arvesse kõiki rahvusvahelisel tasandil krediidasutustele laienevaid kohustusi.

Töö peamine ülesanne on otsida vastust küsimustele, missugused on Eesti krediidasutuse lepingueelsetele läbirääkimistele kohalduvad rahvusvahelised rahapesu tõkestamise standardid, kas Eestis kavandatavad muudatused krediidasutuse lepingueelsetel läbirääkimistel kohalduvates rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmetes vastavad

¹⁴ Seletuskiri isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. Lisa 3. Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteem, Eelnõu toimiku number: 15-1856.

¹⁵ Euroopa Keskpannga järelevalveülesannete täitmist käsitlev aruanne 2015. Euroopa Keskpank, märts 2016, lk 23. – <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssmar2015.et.pdf?acfb2696146e1c7085e0254d74c19f6a> (viimati vaadatud 24. märts 2016).

¹⁶ Euroopa Keskpannga järelevalveülesannete täitmist käsitlev aruanne 2015. Euroopa Keskpank, märts 2016, lk 23. – <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssmar2015.et.pdf?acfb2696146e1c7085e0254d74c19f6a> (24. märts 2016).

rahvusvahelistele standarditele ja kuidas väljapakutud muudatused mõjutavad krediitiasutuse kohustusi lepingueelsetel läbirääkimistel ärisuhte loomise eel.

Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed on oma olemuselt avalik-õiguslik regulatsioon, mida on peamiselt käsitletud karistusõiguslikust või avalik-õiguslikust vaatepunktist. Väga vähe on rahapesu tõkestamise regulatsiooni käsitledes räägitud selle puutumusest eraõigusega. Käesolevas töös on rahvusvahelisi ja siseriiklikke rahapesu tõkestamiste hoolsusmeetmete standardeid analüüsitud koosmõjus rahvusvaheliste ja tsiviilõiguslike regulatsioonidega, kuivõrd rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete täitmisel lepingueelsete läbirääkimiste pidamisel kliendiga tuleb krediitiasutusel silmas pidada ka tsiviilõiguslikke kohustusi. Autori hinnangul on teema aktuaalne eelkõige krediitiasutuste ja finantseerimisteenuste osutajate vaatepunktist, kuna kavandatavad muudatused rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmetes puudutavad eelkõige neid. Nimelt mõjutavad rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed oluliselt krediitiasutuse õiguseid ja kohustusi lepingueelseid läbirääkimisi pidades. Muudatuste tulemusel võib krediitiasutustel tekkida lepingueelsete läbirääkimiste faasis täiendavaid kohustusi. Analüüsi lähtepunktiks on Siseministeeriumi vastav eelnõu, kus käsitletakse seadusmuudatusi seoses isikuga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamise kohustuse leevendamisega.¹⁷ Selguse huvides on töös aluseks võetud krediitiasutuse lepingueelsed läbirääkimised kliendiga ärisuhte loomise eesmärgil, kuivõrd e-residendil krediitiasutusega lihtsustatult ärisuhte loomise võimaldamine on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse § 15 lg 1 muutmise ajendiks.

Käesoleva töö uurimisküsimused määravad ära ka käesoleva töö struktuuri. Töö esimeses peatükis selgitatakse välja, missugused on Eestit puudutavad rahvusvahelised rahapesu tõkestamise lepingueelseid hoolsusmeetmeid puudutavad standardid, mida Eesti seadusandluse loomisel arvesse peab võtma. Töö teises peatükis kõrvutatakse rahvusvahelisest õigusest tulenevaid standardeid Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses kavandatavate muudatusega, et selgitada välja, kas Eesti rahapesu tõkestamise lepingueelsetes hoolsusmeetmetes kavandatavad muudatused on vastavuses rahapesu tõkestamise rahvusvaheliste standarditega. Töö teises peatükis pööratakse tähelepanu ka krediitiasutuse võimalikele kohustustele lepingueelsete läbirääkimiste faasis ning sisemiste protseduuride muutmise vajadusele.

Käesolevas töös kasutatakse peamiselt võrdlev-süsteemset meetodit. Käesolevas töös on rahvusvaheliste standardite kindlaks tegemisel aluseks võetud rahvusvaheliste

¹⁷ Käesoleva töö aluseks on võetud 02.03.2016 teisele kooskõlastusringile esitatud eelnõu versioon, *cit. op.* 1.

organisatsioonide soovitusi ja õigusakte, mille sisu on Eesti jaoks siduv või tunnustatud rahvusvaheliseks standardiks. Standardite sisu selgitamiseks ning Eesti vastava eelnõu vastavuse hindamiseks on kõrvutatud ja võrreldud valdkonnaga seotud organisatsioonide selgitusi standardite kohta, teemakohases kirjanduses väljendatud seisukohti, Euroopa Liidu liikmesriikide praktikat standardite ülevõtmisel ning Euroopa Liidu Kohtu praktikat. Võrdluses käsitletakse ka praktilisi probleeme ja tagajärgi, mis kaasnevad eelnõust tulenevate õiguste ja kohustustega.

Töös on peamiselt tuginetud rahvusvaheliste organisatsioonide soovitustele, kuna teemat puudutavat kirjandust ja vastavat kohtupraktikat on vähe. See on suuresti tingitud rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete suuremast seotusest avalik-õigusliku probleemaatikaga, peamiselt majandusalaste kuritegudega.

Magistritöös on aluseks võetud Siseministeeriumi 2. märtsil 2016. aasta eelnõu, millega muudetakse isikut tõendavate dokumentide seadust, krediidasutuste seadust ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadust. Töös on kasutatud õigusaktide tekste 21.03.2016 seisuga.

Märksõnad: rahapesu, õigusloome, lepinguõigus.

1. Krediidiasutust puudutavad lepingueelsete läbirääkimiste rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete standardid

1.1. Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed lepingueelsetel läbirääkimistel krediidiasutusega

Mõiste „hoolsusmeetmed“ võeti eesti keeles esmakordselt kasutusele 2008. aasta rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses. Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete all mõeldakse käesolevas töös krediidiasutuste ja finantsteenuste pakkujate kohustusi, mida kliendisuhete loomise eel ja kestel kohaldama peab rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks.¹⁸ Hoolsusmeetmete inglisekeelseks vasteks saab pidada mõistet *Customer Due Diligence* mis rahapesu tõkestamisel tähendab kliendi suhtes läbi viidavat kontrolli, mida kohustatud isik peab dokumenteerima ning mille käigus kohustatud isik peab aru saama, kas kliendiga ärisuhte loomisel või kliendi tehingukorralduse täitmine kujutab endast krediidiasutusele rahapesu või terrorismi rahastamise riski või mitte.¹⁹

Hoolsusmeetmete mõiste kasutuselevõtmise eesmärk rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses oli rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks rakendatavaid avalik-õiguslikke kohustuste eristatavaks muutmine tsiviilõiguslikest hoolsuskohustustest. Tsiviilõiguslikes suhetes võib hoolsuskohustusteks pidada nii lepingulises suhtes järgitavaid kohustusi kui ka juriidilise isiku seadusjärgse esindaja hoolsuskohustust. Peamine erinevus tsiviilõigusliku hoolsuskohustuse ja hoolsusmeetmete vahel seisneb vastutuses. Nimelt toob tsiviilõiguslikes suhetes lepingueelsete läbirääkimiste hoolsuskohustuse rikkumine reeglina kaasa tsiviilõigusliku vastutuse. Teisalt võivad pooled enne lepingueelsete läbirääkimiste pidamist või läbirääkimiste kestel kokku leppida vastutuse piiramises.²⁰ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmete kui seadusest tuleneva kohustuse rikkumine toob kaasa tehingu tühisuse ja vastavalt sellele alusetu rikastumise sätete kohase

¹⁸ Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. SE 137 IX. – <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/046802d9-335d-415b-c4a1-650aa487eb33/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20t%C3%B5kestamise%20seadus/> (24.04.2016) Kuigi käesolevas töös on rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmeid käsitletud krediidiasutuste näitel, on isikute ring, kellele rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed kohalduvad, laiem.

¹⁹ M. Pellegrini. Anti-Money Laundering Legislation in the Light of the Proposal of the Third EC Directive. *European Business Law Review* (2005), vol 16 (5), lk 1185.

²⁰ Vastutust ei saa pooled siiski täielikult välistada. Näiteks tarbijaga lepingu sõlmimise puhul ei saa välistada vastutust kohustuste rikkumise eest ulatuses, mis on sätestatud VÕS §-s 42. Samuti on vastutust välistav kokkulepe tühine VÕS § 106 lg-s 2 toodud juhtudel. Allikas: P. Varul jt (koost). *Võlaõigusseadus I. Üldosa* (§§1- 207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006, § 14 p 5.

tagasitaitmise.²¹ Kuivõrd tegemist on avalik-õigusliku regulatsiooniga, toob hoolsusmeetmete rikkumine krediidasutusele ka vääртеomenetluse²², enne 2014. aasta nn karistusõiguse reformi ka kriminaalmenetluse karistusseadustiku²³ alusel.²⁴ Seega ei ole krediidasutusel lepingueelsetel läbirääkimistel hoolsuskohustuste täitmisel võimalik mööda minna avalik-õiguslikest kohustustest ehk rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmetest.

Kuivõrd hoolsusmeetmed seavad krediidasutusele täiendavaid kohustusi, lisaks ka piiranguid ärisuhte loomisele, kujutavad nad endast olulist riivet ettevõtlusvabadusele.²⁵ Panganduse näol on tegemist valdkonnaga, mille suhtes valitseb ühiskonnas kõrgendatud avalik huvi. Eesti Vabariigi Põhiseaduse²⁶ § 3 sätestab avaliku õiguse prioriteedi eraõiguse ees, mis tähendab, et avaliku ja eraõiguse kollisiooni korral ei tohi mööda minna avalik-õiguslikest regulatsioonidest.²⁷ Antud juhul kehtib võlaõigusseadus lepingueelsete läbirääkimiste hoolsuskohustuse suhtes dispositiivsuse põhimõte, mis tähendab, et enamasti saavad pooled seaduses sätestatust erinevalt kokku leppida ning jätta VÕS § 14 toodud kohustused täitmata või täita hoolsuskohustust poolte vahel kokku lepitud ulatuses. RahaPTS § 13 lg 1 ja § 15 lg 1 toodud lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmete nõuded ei jäta pooltele õigust seaduses sätestatust erinevalt kokku leppida. Seega ei saa krediidasutus ja klient lepingueelsete läbirääkimiste kestel kokku leppida kohaldatavates hoolsusmeetmetes ega hoolsusmeetmete

²¹ Avalik-õigusliku keeluga vastuolus olev tehingu tühisus on sätestatud tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) §-s 87. Alusetu rikastumise sätete kohaldamise kohustus on sätestatud TsÜS § 84 lg-s 1. Allikas: Tsiviilseadustiku üldosa seadus. - RT I, 12.03.2015, 106.

²² Rikkumised, mis on vääртеona karistatavad, on toodud RahaPTS §§ 57 jj. Lepingueelse läbirääkimiste raames

²³ Karistusseadustik. – RT I, 21.06.2014, 28.

²⁴ Kuni 2014. aasta 12. juulini oli rahapesu kahtlusest teavitamata jätmise ja ebaõigete andmete esitamine krediidasutuse poolt Eestis KARS § 396 alusel ning isikusamasuse tuvastamise kohustuse täitmata jätmise oli KARS § 395 alusel kriminaalkorras karistatav. Kehtiva regulatsiooni kohaselt on nimetatud teod karistatavad vääртеona RahaPTS § 57 jj alusel. Varasema regulatsiooni kohaselt oli hoolsusmeetmete esmakordne rikkumine vääртеona karistatav, korduv kohustuste rikkumine oli aga kriminaalmenetluse algatamise aluseks. Sätete kehtetuks tunnistamise aluseks vastuolu Põhiseaduse §-ga 12, mille kohaselt peab seadus kõiki isikuid sarnases olukorras ühtemoodi. Seega muudeti kehtetuks kõnealuses olukorras kriminaalkorras karistamist võimaldavad sätted. Allikas: Seletuskiri karistusseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 554 XII, p. 2.4.1.1. - <http://www.riigikogu.ee/download/c1236cbb-1c9b-4fba-9e3d-674e19099393> (24.04.2016)

²⁵ Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. RahaPTS § 12 kohaselt peab krediidasutus hoolsusmeetmeid kohaldama vähemalt järgmistel juhtudel: kliendiga ärisuhte loomisel; tehingute juhuti tegemisel või vahendamisel, kui tehingu väärtus on üle 15 000 euro või võrdväärne summa muus vääringus, sõltumata sellest, kas rahaline kohustus täidetakse tehingus ühe maksena või mitme omavahelist seost omava maksena; alati rahapesu või terrorismi rahastamise kahtluse korral; isikusamasuse tuvastamise ja esitatud teabe kontrollimise või vastavate andmete ajakohastamise käigus.

²⁶ Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

²⁷ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 3 p 2.1.4. – <http://www.pohiseadus.ee/ptk-1/pg-3/> (24.04.2016).

ulatuses. Hoosusmeetmete ulatuse valib krediidasutus vastavalt seaduses toodud nõuetele kliendi riskiastmest sõltuvalt.²⁸

Rahapesu hoosusmeetmete siseriiklikul tasandil kehtestamise kohustus on suuresti tingitud rahvusvaheliste organisatsioonide survest, mille otsustamisprotsesse on omakorda mõjutanud erinevad suurriigid. Esimeseks sammuks Euroopas oli Euroopa Nõukogu ministrite komitee 1980. aastal avaldatud soovitus kuritegeliku päritoluga vahendite ülekandmise ja hoidmise kohta.²⁹ Soovitusena antakse krediidasutustele selge korraldus mitte võimaldada anonüümsete kontode loomist. 1988. aastal tegi Baseli pangandusjärelevalve komitee³⁰ ametliku avalduse, milles rõhutas pankade kohustust anda oma panus rahapesu tõkestamisse. Teadaolevalt tehti avaldus suuresti USA pealekäimisel.³¹ Baseli pangandusjärelevalve komitee avalduses toodud juhised olid tänapäevaste hoosusmeetmetega võrreldes üldsõnalised, soovitades krediidasutusel identifitseerida oma klient, keelduda kahtlastest tehingutest, teha koostööd järelevalveorganitega ning teavitada oma töötajaid vastavuskontrolli ülesannetest.³² Eeltoodud soovitusel olid esimesteks sammudeks krediidasutuste lepingueelsete läbirääkimiste faasi reguleerimisel rahapesu tõkestamise eesmärgil.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise näol on tegemist rahvusvahelise päritoluga õigusvaldkonnaga, seetõttu ohustab nõrga rahapesu tõkestamise hoosusmeetmete kohustusega riik ka teiste riikide finantssektori turvalisust. Näiteks isikuga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamise nõuet täitmata loodud ärisuhte raames saadud maksekaardiga on võimalik tehinguid teha kolmandas riigis.³³ Isik, kellel on kuritegelikud kavatsused, võib konto avamisel lähtuda mitte sellest, missugusesse riiki raha jõudma peab,

²⁸ Kõrge riskiastmega kliendi puhul hoosusmeetmete tugevdatud korras kohaldamata jätmise väärtena karistatav RahaPTS § 57¹ alusel.

²⁹ W. Gilmore. *Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures*. Strasbourg: Council of Europe Publishing 2004, lk 11.

³⁰ Baseli pangandusjärelevalve komitee on finantsjärelevalve asutusi ja keskpanku ühendav organisatsioon, mille ülesanne rahapesu tõkestamise hoosusmeetmetesse puutuvalt on piiriülese koostöö täiustamine, standardite loomine ning juhendite ja praktika ühtlustamise dokumentide väljatöötamine rahvusvaheliste standardite osas. Juhendite eesmärk on selgitada standardite sisu, praktika ühtlustamise dokumendid annavad ülevaate nn heast praktikast eesmärgiga soodustada teisi liikmeid seda üle võtma. Allikas: Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) Charter, art 12-14. – <https://www.bis.org/bcbs/charter.htm> (24.04.2016).

³¹ C. Freeland. *How Can Sound Customer Due Diligence Rules Help Prevent the Misuse of Financial Institutions in the Financing of Terrorism*. – *European Journal of Law Reform* (2003), vol 4 (2), pp 291-298.

³² *Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money-Laundering*. December 1988. – <http://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf> (24.04.2016).

³³ C. M. Christopher. *Whack-a-Mole: Why Prosecuting Digital Currency Exchanges Won't Stop Online Money Laundering*. *Lewis ja Clark Law Review* (2014), vol 18 (1), lk 7.

vaid sellest, missugustest riikidest on raha lihtne edasi liigutada. Seetõttu on rahapesu tõkestamist oluline reguleerida rahvusvahelisel tasandil. Kuivõrd Eesti õigust mõjutab suuresti ka Euroopa Liidu õigus, tuleb rahvusvaheliste standardite tõlgendamisel lähtuda Euroopa Liidu ja muude regionaalsel tasandil või valdkonnapõhiselt tähtsust omavate organisatsioonide seisukohtadega.

Alates 1991. aastast on Euroopa Liidu liikmesriikide rahapesu tõkestamist reguleeritud direktiivide tasandil.³⁴ Direktiivis 2005/60/EÜ (edaspidi: AMLD III)³⁵ on Euroopa Liidu liikmesriikidele seatud kohustus siseriiklikult vastu võtta rahapesu tõkestamise hooldusmeetmed, mida kõrge rahapesu ja terrorismi rahastamise riskiga isikutel ärisuhte loomisel või kliendiga tehingute tegemisel kohaldada tuleb. Nii AMLD III kui ka eelnevate ja järgneva rahapesu tõkestamise direktiivide eeskujuks on FATF soovitusel.³⁶ FATF soovitude järgimine on finantssektori regulatsioonide uuendamisel olnud pealtnäha üks Euroopa Liidu prioriteete.³⁷

FATF³⁸ poolt 1990. aastal välja töötatud ja hiljem korduvalt täiendatud soovitusi loetakse rahvusvahelisel tasandil rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete väljatöötamisel vaieldamatult kõige olulisemaks.³⁹ FATF on G7 initsiatiivil loodud ja nüüd OECD all tegutsev valitsustevaheline töögrupp, mille eesmärgiks on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks rahvusvaheliste standardite loomine.⁴⁰ FATF-il on 37 liiget, nende seas 35

³⁴ Euroopa Ühenduste Nõukogu direktiiv 91/308/EEC, 10. juuni 1991, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamiseks vältimise kohta. ELT L 166, 28/06/1991, lk 77-83.

³⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, 26. oktoober 2005, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamiseks vältimise kohta. ELT L 309, 25/11/2005, lk 15-36. Tegemist on järjekorras kolmanda rahapesu tõkestamise direktiiviga.

³⁶ Euroopa Nõukogu ja Parlamendi direktiivi 2015/849 (edaspidi: AMLD IV) põhjenduste punkt 4. Allikas: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. ELT L141, 5/06/2015, lk 73-117.

³⁷ C. Tyre. Anti-Money Laundering Legislation: Implementation of the FATF Fourty Recomendations in the European Union. *Journal of the Professional Lawyer* (2010), lk 71.

³⁸ FATF on eksperte koondav valitsustevaheline töögrupp, kes töötab välja rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks meetmeid, mis on abiks liikmete regionaalsete või siseriiklike rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete väljatöötamisel. FATF töögrupid on koostanud nimekirja rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks sobilikest ja vajalikest meetmetest, nn 40 rahapesu tõkestamise soovitusel. Allikas: W. Gilmore, lk 90.

³⁹ Samal seisukohal on mitmed teemat käsitlenud autorid, nt: M. Bergström. From Global Rules and Standards to Enforceable National Provisions: The Case of Anti-Money Laundering Regulations and Implementation. *Scandinavian Studies in Law* (2013), vol 58, lk 15.

⁴⁰ W. Gilmore, lk 92. Kuigi FATF tegutseb OECD egiidi all, on tegemist iseseisva ja formaalselt mitte ühegi organisatsiooni alla kuuluva töögrupiga.

riiki, GCC⁴¹ ja Euroopa Komisjon, ning lisaks ka assotsieerunud liikmed ja vaatlejad⁴², kelle siseriikliku õiguse ja praktika vastavust ühiselt väljatöötatud FATF soovitudele vastastikkuse hindamise käigus kontrollitakse⁴³. FATF soovitude ja muude eeskirjade väljatöötamisel osalevad nii FATF liikmed⁴⁴, assotsieerunud liikmed⁴⁵ kui ka vaatlejad⁴⁶. FATF soovitusi on aluseks võtnud nii erinevad riigid kui ka rahapesu tõkestamisega tegelevad organisatsioonid oma õigusaktide või juhendite väljatöötamisel.⁴⁷ Kuigi FATF standardid vastavad rohkem lääne ühiskonna nõudmistele⁴⁸ on liikmeid erinevatest maailma regioonidest ja FATF soovitusi kasutatakse rahvusvaheliste standarditena kõikjal maailmas rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonide väljatöötamisel, on tegemist kõigest soovitudestega, mitte liikmete poolt kohustuslikult üle võetud. Seega teeb FATF eriliseks selle ülemaailmne haare, kuivõrd FATF tegevusse panustatakse väga erinevate maailma riikide ja organisatsioonide poolt. Sellel ei oleks aga olulist tähendust, kui FATF soovitusi siseriikliku õiguse loomisel arvesse ei võetaks.

FATF soovitusi on aja jooksul ümber sõnastatud ja täiendatud vastavalt sellele, kuidas valdkond areneb. Need on juurde loonud ja edasi arendanud kohustusi, mida krediidiasutused rahapesu tõkestamise eesmärgil täitma peavad.⁴⁹ FATF soovitude puhul on tunnustatud

⁴¹ Pärsia lahe Araabia riikide koostöönõukogu (*Gulf Cooperation Council*) on regionaalne valitsustevaheline poliitilise ja majandusliku koostöö organisatsioon, mille liikmeteks on Bahrein, Katar, Kuveit, Omaan, Saudi Araabia ja Araabia Ühendemiraadid. Allikad: The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf. – <https://www.gcc-sg.org/eng/index895b.html?action=Sec-Show&ID=3> (24.04.2016).

⁴² FATF Members and Observers. – <https://www.gcc-sg.org/eng/indexc64c.html?action=GCC> (24.04.2016).

⁴³ Financial Action Task Force Mandate (2012-2020). Washington DC 20.02.2012, lk 3. – <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE%202012-2020.pdf> (23.04.2016)

⁴⁴ *Ibid*, lk 3.

⁴⁵ *Ibid*, lk 4.

⁴⁶ *Ibid*, lk 11. FATF vaatlejate seas on muuhulgas ka ÜRO, *The World Bank*, Euroopa Keskpang ja paljude maailma riikide rahapesu ja terrorismi alase kuritegevuse uurimisega tegelevaid järelevalveasutusi ühendav Egmont grupp (*Egmont Group of Financial Intelligence Units*), mille liige on ka Eesti rahapesu andmebüroo.

⁴⁷ nt AMLD III põhjenduses 5 on selgelt väljendatud FATF soovitude järgimise olulisust. Ka AMLD IV põhjenduses 4 on öeldud, et Euroopa Liidu tegevus (rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisel) peaks arvestama eelkõige FATF-i soovitudestega ja teiste rahapesu ja terrorismi rahastamise vastases võitluses osalevate rahvusvaheliste organite instrumentidega.

Väljaspool Euroopat on FATF soovitude juurutamisega tegelemiseks loodud nt MENAFATF ehk *Middle East and North Africa Financial Action Task Force*. Töörühma kuuluvad 19 Põhja-Aafrika ja Lähis-Ida riiki, vaatlejaliikmetena osalevad töörühma töös erinevad organisatsioonid ja mitmed riigid, nende seas FATF, ÜRO, Maailmapank, USA, Ühendkuningriigid. Allikas: MENAFATF. – <http://www.fatf-gafi.org/pages/menafatf.html> (24.04.2016).

⁴⁸ Kõige rohkem mõjuvõimu omavad FATF-s asutajaliikmed. Et peamiselt suured riigid saavad mõjutada FATF standardite loomise protsessi, on palju kritiseeritud. Allikas: J. T. Gathii. *The Financial Action Task Force and Global Administrative Law*. *Journal of the Professional Lawyer* (2010), lk 201.

⁴⁹ M. Bergström, lk 18.

tugeva mitmetasandilise koostöö süsteemi loomist era- ja avaliku sektori vahel.⁵⁰ Peamise probleemina aga kerkibki küsimus nende siduvuses. On arvatud, et FATF-i soovitusel on justkui ettepanekud riikidele, kuid samal ajal ei ole need mitte kuidagi siduvad.⁵¹ FATF soovitusi on liigitatud pehme õiguse alla⁵², kuivõrd nad ei ole riigile otse kohalduvad. Siiski leiti juba üheksakümnendate alguses, et FATF-i soovitusel on potentsiaali saada nn tugevaks õiguseks, kuivõrd need julgustasid juba esimestel aastatel pärast väljaandmist liikmesriikide valitsusi välja töötama reegleid, mis vastaksid FATF soovitude sisule.⁵³ Õiguskirjanduses on viidatud ka Baseli pangandusjärelvalve komiteele kui tsentraalse tähtsusega standardite loojale, kes tänu IMF ja Maailmapanga toetusele omab rohkem mõjuvõimu kui FATF. Samuti on Baseli pangandusjärelvalve komitee seisukohti krediitiasutuse lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmete osas peetud sobivamaks, kuivõrd rahapesu tõkestamise asemel räägitakse üldiselt krediitiasutuse riskide juhtimisest lepingueelsete hoolsusmeetmete kohaldamisel.⁵⁴

Käesoleva töö autor on seisukohal, et FATF on rahapesu tõkestamisel tsentraalseks standardi loojaks, kuivõrd FATF soovitusi võetakse teiste organisatsioonide poolt eeskujuks täpsustavate juhiste loomisel. Ka viimases Baseli pangandusjärelvalve komitee poolt avaldatud riskide juhtimise juhistes viidatakse juhendi toetavale iseloomule FATF 2012. aasta standardite ülevõtmisel.⁵⁵ FATF hindamisraporteid riikide vastavuse kohta FATF soovitudele võetakse siseriikliku õiguse loomisel arvesse. FATF musta nimekirja⁵⁶ sattumist ja üldisemalt igasugust tõsisema kriitika saamist FATF vastastikkuse hindamise käigus peetakse rahvusvahelisel tasandil väga tõsiseks probleemiks, kuivõrd negatiivne hinnang võib oluliselt mõjutada (ja enamasti ka mõjutab) riigi finantsüsteemi usaldusväärsust. See on kaasa toonud väga tõsiseid negatiivseid tagajärgi riigi majandusele.⁵⁷ Negatiivse hinnangu vältimiseks on

⁵⁰ M. Bergström, lk 14

⁵¹ W. Gilmore, lk 94.

⁵² Rahvusvaheline pehme õigus (*soft law*) erineb nn tugevast õigusest (*hard law*) peamiselt selle poolest, et pehme õigus (nt mõne organisatsiooni soovitus) ei ole otsekohalduv, vaid muutub riigi jaoks siduvaks, kui seda võetakse arvesse siseriikliku õiguse väljatöötamisel. Pehme õiguse siseriiklikusse õigusesse implementeerimine ei ole aga reeglina riigi jaoks kohustuslik, vaid tegemist on peamiselt vabatahtliku sammuga. Allikas: A. T. Guzman, T. L. Meyer. *International Soft Law*. *Journal of Legal Analysis* (2010), vol 2 (1), lk 222.

⁵³ B. Zagaris, S. M. Castilla. *Constructing an International Financial Enforcement Subregime: The Implementation of Anti-Money Laundering Policy*. *Brooklyn Journal of International Law* (1993), lk 879.

⁵⁴ C. Freeland, lk 293.

⁵⁵ Basel Committee. *Sound Management of Risks Related to Money Laundering and Terrorist Financing*. February 2016. Kättesaadav: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d353.pdf> (23.04.2016)

⁵⁶ FATF. *High risk*. <http://www.fatf-gafi.org/countries/#high-risk> (23.04.2016).

⁵⁷ M. Bergström, lk 22.

riigid maailma eri regioonides ühtlustanud rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete reguleerimist. FATF vastastikuse hindamise raporteid või muude organisatsioonide sama metoodika alusel koostatud raporteid⁵⁸ võetakse arvesse ka näiteks Baseli pangandusjärelevalve komitee rahapesu riski indeksi arvutamisel.⁵⁹

1.2. Krediidiasutust puudutavad lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmete rahvusvahelised rahapesu tõkestamise standardid

1.2.1. Krediidiasutuse rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete koosseis lepingueelsetel läbirääkimistel

Euroopa Nõukogu ministrite komitee 1980. aastal soovitusel preambulas viidatakse ühe võimaliku meetmena krediidiasutuste kohustusele tunda oma klienti (*Know Your Customer*), et seeläbi aidata efektiivsemalt kriminaalse päritoluga raha tuvastada ning selle liigutamist takistada. Seoses lepingueelsete läbirääkimiste faasiga krediidiasutuse ja kliendi vahel soovitatakse soovitusel punktis a (i) krediidiasutusel mh konto või deposiidi avamisel tuvastada kliendi isikusamasus.⁶⁰ Krediidiasutus peab seega vältima anonüümse konto loomist. 1990. aasta FATF soovitusel punktis 13 soovitatakse võtta kasutusse mõistlikud meetmed, et teha kindlaks tegelik isik, kelle huvides krediidiasutuses konto avatakse. FATF 2012. aastal ümbersõnastatud soovitustes määratletakse soovitusel nr 10 rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed lepingueelsete läbirääkimiste faasis järgnevalt:

- kliendi isikusamasuse tuvastamine;
- kliendi riskiastme määramine;
- kliendi tegeliku kasusaaja tuvastamine;
- ärisuhte eesmärgi ja olemuse kohta teabe hankimine.

⁵⁸ Näiteks Moneyval, mille liikmeks Eesti on, tugineb oma liikmete hindamisel FATF standarditele ning metodoloogiale. Allikas: FATF Mandate 2012-2020. – [http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE %202012-2020.pdf](http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE%202012-2020.pdf), lk 4 (16.04.2016).

⁵⁹ Baseli pangandusjärelevalve komitee rahapesu indeksi väljaarvutamisel kasutatavad 14 vahendit on jaotatud viide suuremasse kategooriasse: rahapesu ja terrorismi rahastamise risk, korrupsiooni risk, finantssektori läbipaistvus ja standardid, avaliku sektori läbipaistvus ja aruandluskohustus, poliitiline ja õiguslik risk. Riike hinnatakse 10-palli süsteemis. Mida madalam on riigile antud hinne, seda madalam on risk. Kõige suurem osakaal (65%) on rahapesu ja terrorismi rahastamise riskil, mille hindamisel on võtmepositsioon FATF vastastikuse hindamise raportitel. Allikas: International Center for Asset Recovery. Methodological approach. – <https://index.baselgovernance.org/methodology> (24.04.2016).

⁶⁰ Recommendation No R (80) 10. Measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin. punkt a (i). – [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Instruments/Rec\(80\)10_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Instruments/Rec(80)10_en.pdf) (24.04.2016).

Lepingueelsete läbirääkimiste faasis ei ole mõistlik ega võimalik eristada hoolsusmeetmeid ajalises vaates.

Krediidiasutuse ja kliendi vahelisi lepingueelseid läbirääkimisi puudutavad FATF soovitusel annavad konkreetseid tegevusjuhised, mida krediidiasutus kliendiga ärisuhte loomise võimalikkust kaaludes arvesse peab võtma. Suurt tähelepanu on pööratud krediidiasutustele poolt kliendi suhtes kohaldatavatele hoolsusmeetmetele⁶¹ ehk krediidiasutuste poolt kliendi tausta kontrollimiseks mõeldud hoolsusmeetmetele. FATF soovitus nr 10 kohaselt võiks krediidiasutus hoolsusmeetmeid rakendada nii ärisuhte loomisel, üle 15 000 € väärtuses tehingute tegemisel, rahapesu või terrorismi rahastamise kahtluse korral ning kui tekib kahtlus kliendilt varem saadud isikut tõendavate andmete tõesuses või piisavuses.⁶² Seega saab lepingueelsete läbirääkimiste kontekstis rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete rakendamise kohustuse puhul eraldi käsitleda ärisuhte loomise ja tehingute tegemise eel kohaldatavaid hoolsusmeetmeid. Kuivõrd tehingu tegemisel hoolsusmeetmete rakendamisel on suuresti võimalik tugineda ärisuhte loomise eel kogutud ja perioodiliselt kontrollitud andmetele⁶³, on enam tähelepanu pööratud ärisuhte loomise eel kohaldatavatele hoolsusmeetmetele.

FATF soovitusel tuleb rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed sätestada seaduses. Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete seaduses sätestamise olulisust on toonitanud FATF ka oma hindamisraportites. Näiteks Suurbritannias toimub väga aktiivne erasektori koostööd avaliku sektoriga siseriiklike regulatsioonide väljatöötamisel.⁶⁴ Kolmanda rahapesu direktiivi ülevõtmisel siseriiklikusse õigusesse töötati era- ja avaliku sektori koostöös töögrupi JMLSG poolt välja juhised (*Guidance notes on AML*), mis oli peamine dokument, mida siseriiklikult finantssektori poolt kasutati. Kuivõrd see kujunes nn parimaks praktikaks, viitas juhistele ka siseriiklik finantsjärelevalve asutus.⁶⁵ Sellise süsteemi probleem, kus suurem tähtsus on nn taval ja mittesiduvatel juhistel kui kirjutatud õigusel, eriti mis puudutas rahapesu tõkestamise

⁶¹ *Customer Due Diligence (CDD)* ehk kliendi suhtes kohaldatavad hoolsusmeetmed, mille kohaldamise tulemusel peaks krediidiasutusel tekkima arusaam, missugune on kliendi riskiaste rahapesu ja terrorismi rahastamise suhtes.

⁶² The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 14. - <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html> (20.04.2016).

⁶³ *Ibid*, lk 66.

⁶⁴ M. Bergström, lk 23.

⁶⁵ JMLSG (*Joint Money Laundering Steering Group*) Guidance. - <http://www.jmlsg.org.uk/industry-guidance/article/jmlsg-guidance-current> (24.04.2016)

hoolsusmeetmete reegleid, sai kriitikat FATF hindamise käigus.⁶⁶ Pärast FATF hindamist viidi ka õigusaktid siseriiklikult sobivale tasemele.⁶⁷

1.2.2. Riskipõhisus

Krediidiasutuse jaoks on hoolsusmeetmete kohaldamine täiendav kulu, kuivõrd see nõuab nii aega kui ka sobivat tööjõudu. Suuresti seetõttu kuuluvad hoolsusmeetmete juurde ka kliendi riskiastme määramiseks tehtavad toimingud.⁶⁸ Riskipõhine lähenemine võimaldab krediidiasutusel ökonoomsemalt oma ressursse kasutada. Näiteks võimaldab lepingueelsete läbirääkimiste käigus riskide hindamisel kliendi puhul kindlaks tehtud madal riskiaste krediidiasutusel kohaldada hoolsusmeetmeid väiksemas ulatuses nii edasiste lepingueelsete läbirääkimiste käigus kui ka hilisemas ärisuhte ja tehingute monitoorimises.

FATF soovib riskipõhist lähenemist oma soovitus nr 1 kasutada hoolsusmeetmete rakendamisel. Kliendiga lepingueelseid läbirääkimisi pidades peaks krediidiasutus esmajoonel tegema selgeks, missugune on kliendi riskiprofiil ja seejärel valida vastavad hoolsusmeetmed. See tähendab, et hoolsusmeetmete kohaldamine algab kliendilt tema kohta andmete kogumisega ja nende põhjal kliendi riskiprofiili hindamisega.

Riskiastme määramiseks küsitakse kliendilt informatsiooni tema identifitseerimiseks, sõltuvalt määratud riskiastmest võib krediidiasutus kliendi isikusamasuse tuvastamisel kasutatavate hoolsusmeetmete ulatuse.⁶⁹ Tegelikult võivad identifitseerimine ja isikusamasuse tuvastamine toimuda üheaegselt, eelkõige kui klient ärisuhte loomise soovist krediidiasutus kohapeal viibides teada annab. Kliendi isikusamasus tehakse kindlaks kliendi poolt esitatud isikuandmeid usaldusväärsete allikate abil kontrollides.⁷⁰ Olemasoleva kliendiga tehingu tegemise eel ei pea kliendi isikusamasuse tuvastamiseks kohaldama samamahulisi meetmeid, kui kliendiga ärisuhte loomise eel.

⁶⁶ FATF. Third Mutual Evaluation Report Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, United Kingdom. 29 juuni 2007. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20UK%20FULL.pdf> (20.04.2016).

⁶⁷ FATF. Mutual Evaluation. Fourth follow up report. United Kingdom. 16 oktoober 2009. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FoR%20UK.pdf> (20.04.2016)

⁶⁸ Riskiastme hindamine võimaldab krediidiasutusel valida kliendi puhul sobiva hoolsusmeetmete ulatuse. See võimaldab teatud juhtudel kohaldada lihtsustatud hoolsusmeetmeid ning vaid eelneva analüüsi põhjal tuvastatud kõrge riskitasemega klientide puhul tugevdatud hoolsusmeetmeid.

⁶⁹ The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 13.

⁷⁰ *Ibid*, lk 14.

Kliendi ja krediidasutuse vahelisele tehingule eelnevate lepingueelsete läbirääkimiste käigus võtab krediidasutus arvesse kliendi suhtes varem kohaldatud hoolsusmeetmeid ning võib tugineda varem kogutud teabele, kui ta ei kahtle varem kogutud teabe tõesuses.⁷¹ Samamoodi võib FATF soovitus 17 kohaselt tugineda varem kogutud informatsioonile ärisuhte loomisel. FATF soovitus nr 10 kohaselt võib siseriiklikult teatud ulatuses võimaldada hoolsusmeetmete kohaldamist ka mõistliku aja jooksul pärast ärisuhte loomist. Siinkohal on eelduseks, et riskid on efektiivselt hallatud ning hoolsusmeetmete kohaldamine ärisuhte loomise järel on põhjendatud.⁷²

Krediidasutuse jaoks tähendab riskipõhine lähenemine kohustust tuvastada kliendisuhetega kaasnedes võivad ohud, nendega kaasnedes võivad tagajärjed ning riskide esinemise tõenäosus. FATF soovitus 10 tõlgendava märkuse punkt 15 annab ülevaatliku nimekirja riskiteguritest, millega riskiastme hindamisel arvesse tuleks võtta. Samuti on FATF andnud välja selgitava dokumendi, milles on peamised korrupsioonile viitavad riskitegurid ka lahti kirjutatud⁷³, kuid muus osas on FATF jätnud riskitegurid lahti kirjutamata. Krediidasutus peaks FATF soovitus kohaselt kehtestama sisemistes protseduurireeglites nn tüüpilised kliendiprofiilid või tunnused, mille pinnalt kliendiga lepingueelseid läbirääkimisi pidava krediidasutuse töötaja saaks määrata kindlaks kliendi riskiastme.⁷⁴ Riskiastmete hindamisel peetakse põhilisteks kategooriateks kliendiga seotud riskitegureid, riigi või geograafilise piirkonnaga seotud riskitegureid ning toote, teenuse, tehingu või tehnoloogiliste vahenditega seotud riskitegurid.⁷⁵ Riskide hindamisel peab krediidasutus arvesse võtma kõiki siseriiklikult või asutusesiseselt kaardistatud riskitegureid ja nõrkused. Iga riski puhul tuleks tuvastada selle iseloom, allikas, tõenäosus ja selle esinemise põhjus.⁷⁶

FATF annab üldiseid soovitusi riikidele kogu maailma, riikide võimalused ja probleemid rahapesu ja terrorismi rahastamise osas on majanduslikest ja kultuurilisest erisustest tulenevalt erinev. Seega tuleks spetsiifilisemad riskitegureid välja töötama regionaalsel tasandil. Ka

⁷¹ The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 66.

⁷² Sama sisuga on FATF soovitus eelmise redaktsiooni soovitus nr 5. Allikas: Financial Action Task Force on Money Laundering. The Forty Recommendations. Kättesaadav: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202003.pdf> (28.04.2016).

⁷³ FATF Report. Specific Risk Factors in Laundering the Proceeds of Corruption. Assistanve to Reporting Institutions. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Specific%20Risk%20Factors%20in%20the%20Laundering%20of%20Proceeds%20of%20Corruption.pdf> (20.04.2016).

⁷⁴ *Ibid*, lk 20.

⁷⁵ The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 68. FATF on andud ka näidisnimekirja teguritest, millega riskiastme määramise kriteeriumite väljatöötamisel arvestama peaks.

⁷⁶ National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment, lk 22. - http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/content/images/National_ML_TF_Risk_Assessment.pdf (24.04.2016).

regiooni tasandil võib riigiti või piirkonniti ette tulla erisusi. Nii näiteks on Eesti Baseli pangandusjärelevalve komitee viimase rahapesu indeksi alusel paremuselt teine riik maailmas, jäädes alla vaid Soomele.⁷⁷ Ka Moneyvali raporti kohaselt on Eesti finantseerimisasutused ja ametnikud teadlikud rahapesu riskiteguritest.⁷⁸ Eesti krediidasutustega seoses ei ole lähiaastatel aset leidnud ühtki ulatuslikku juhtumit seoses rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete olulise rikkumisega. Seevastu on Eesti naaberriik Läti rahapesu tõkestamisel sattunud pigem negatiivse tähelepanu alla oma suutmatusega rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmeid jõustada. Sellega on halba valgusesse tõmmatud kogu siinne regioon. Näiteks on Läti panku seostatud tehingutega, mis puudutavad Süüria varustamist relvadega ning mitmete kahtlase taustaga tehingutega Ukrainas ja Läti pankadest on viimastel aastatel tehtud märkimisväärses mahus dollarites tehinguid, mis on kaasa toonud ka ulatusliku skandaali.⁷⁹ Samuti tuvastati 2014. aastal seos Moldovas aset leidnud altkäemaksu skandaaliga.⁸⁰ USA on Lätile teinud range hoiatuse⁸¹ ning kuivõrd Eesti on Lätiga regionaalselt lähedane riik, ei ole Eestil lihtne näidata, et on siseriiklikult suutnud finantsturvalisust naaberriigist paremini tagada.⁸²

Riigi jaoks tähendab riskiastme tuvastamine kohustust siseriiklike seaduste väljatöötamise eel kohustuslike lepingueelsete hooldusmeetmete seadmisel hinnata riigi riskiastet. Kuivõrd FATF soovib riigi riskitaseme hindamise tulemusi hooldusmeetmete kehtestamisel arvesse võtta, võib krediidasutus kui kohustatud isik hooldusmeetmete taseme valimisel eeldada, et seaduses keskmise või kõrge riskitasemega kliendi puhul kohaldatavate rahapesu tõkestamise

⁷⁷ Ranking. - <https://index.baselgovernance.org/ranking> (20.04.2016).

⁷⁸ Report on fourth assessment Visit. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Committee of experts on anti-money laundering measures and the financing of terrorism. Estonia. 18.09.2014, lk 106. - [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL\(2014\)20_Estonia.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL(2014)20_Estonia.pdf) (24.04.2016).

⁷⁹ A. Bowen, M. Galeotti. Latvia and Money Laundering: An Examination of Regulatory and Institutional Effectiveness in Combating Money Laundering. The Central European Journal of International and Security Studies (2014), vol 8 (4), lk 157.

⁸⁰ Vene Föderatsiooni elanikud kandsid Moldova kohtunike poolt altkäemaksu eest vastu võetud otsuste alusel suuri summasid näilike tehingute eest esmalt ühte Moldovas asuvasse pankka, kust rahad liikusid peamiselt Lätis asuvas pangas avatud kontodele. Allikas: Rahapesu andmebüroo aastaaruanne 2014, lk 9. <https://www.politsei.ee/dotAsset/448124.pdf> (20.04.2016).

⁸¹ S. Jemberga, E. Purina. US Pressures Latvia to Clean Up its Non-Resident Banks. The Baltic Times 10.02.2016. - http://www.baltictimes.com/us_pressures_latvia_to_clean_up_its_non-resident_banks/ (28.04.2016).

⁸² Ka Rahapesu andmebüroo juhataja Aivar Paul 25.11.2015 artiklis avaldatud kommentaari kohaselt on Eestis küll probleeme vähe, kuid rahapesu kahtluste tekkimisel on oht, et USA või Euroopa korrespondentpangad lõpetavad omapoolsete riskide maandamiseks Eesti krediidasutustega suhted. Allikas: BNS. Rahapesu büroo sõnul toimub Eestis idasuunaline rahapesu. Postimees 25.11.2015. - <http://majandus24.postimees.ee/3413317/rahapesu-buroo-sonul-toimub-estis-idasuunaline-rahapesu> (24.04.2016).

hoolsusmeetmete kehtestamisel on juba arvesse võetud riigi kõrget riskitaset. Siiski võivad riigi kõrget riskitaset mõjutada tegurid, mida seadusandjal ei ole võimalik ette näha. Läti näitel tuleb hinnata ka turuosaliste käitumist ning võimalikke riske seoses turuosaliste suutmatusega või soovimatusega rahapesu tõkestamise protseduurireegleid järgida. Arvesse tuleb võtta nii kitsamat mõju konkreetsele krediidasutusele, kui ka mõju pangandussektorile ja riigi majandusele laiemalt.⁸³ Riskide hindamiseks tuleb kohaldada esialgseid meetmeid kliendilt vajaliku informatsiooni kättesaamiseks. See tähendab, et krediidasutus peab lepingueelsete läbirääkimiste esimeses faasis selgeks tegema kliendi isikuandmed, tuvastama kliendi isikusamasuse usaldusväärsete allikate abil ning tegema kindlaks kliendi poolse eesmärgi ärisuhte loomisel. Esimeses faasis peaks krediidasutus tegema ka kindlaks, kas temaga lepingueelsetesse läbirääkimistesse isiku suhtes on kohaldatud rahvusvahelisi sanktsioone.⁸⁴ Riskihindamise tulemusena teeb krediidasutus kindlaks, mis ulatuses tuleb hoolsusmeetmeid kohaldada ärisuhte eesmärgi ja olemuse kindlakstegemisel ning tuvastamisel, kes on kliendi tegelikud kasusaajad.⁸⁵

1.2.3. Tugevdatud ja lihtsustatud hoolsusmeetmed

FATF soovitusesse toodi riskipõhine lähenemine tugevamalt sisse alles 2012. aastal. AMLD III on kehtestatud tugevdatud ja lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise juhtumid, kuid riskiastmete määramise kohustuse asemel on direktiivis toodud konkreetsed olukorrad, millal lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamine on lubatud või tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamine kohustuslik. AMLD IV, millega liikmesriigid oma siseriikliku õiguse 2017. aasta 26. juuniks kooskõlla peavad viima, annab aga juhised lähtuda hoolsusmeetmete

⁸³ Risk Based Approach. Banking Sector, lk 8. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf> (24.04.2016).

⁸⁴ *Ibid*, lk 19.

⁸⁵ Tegelik kasusaaja tuvastamise kohustus tuleneb FATF soovitustest 24 ja 25. Tegelikuks kasusaajaks juriidilise isiku puhul loetakse FATF soovituse 10 tõlgendava märkuse punkti 5 (b) kohaselt juriidilises isikus lõplikku kontrollivat osalust omandav füüsiline isik või füüsiline isik, kes omab juriidilise isiku üle muul moel kontrolli või kui eeltoodud ei ole võimalik tuvastada, soovitatakse tegelikuks kasusaajaks pidada juriidilise isiku kõrgema tasandi tegevjuhi ametikohal töötavat isikut. AMLD III artikkel 3 punkti 6 defineerib tegelikku kasusaajat kui füüsilist isikut, kes on kliendi lõplik omanik. Äriühingute puhul täpsustab AMLD III, et tegelikuks kasusaajaks võib olla kliendi osanik, kellel on vähemalt 25% suurune osalus otsese või kaudse kontrollimise kaudu või isiku, kes teostab muul viisil juriidilise isiku juhtimist. Füüsilise isiku tegeliku kasusaaja tuvastamise kohustus tekib eelkõige siis, kui hoolsusmeetmete rakendamisel tekib kohustatud isikul kahtlus, et füüsilist isikut on kallutatud ärisuhte loomisele või tehingu tegemisele. Isikut, kellel on kontroll füüsilisest isikust kliendi üle, peetakse füüsilise isiku tegelikuks kasusaajaks. AMLD III artikkel 8 lõige 1 (b) ja AMLD IV artikkel 13 lõige 1 (b) kohaselt peab krediidasutus tuvastama tegeliku kasusaaja kindlakstegemisel nii omaniku kui ka omandi- ja kontrollstruktuuri ning selle põhjal tuvastama, kes on kliendi. Seejuures tuleb kohaldada meetmeid ulatuses, mis vastavad kliendi riskiastmele. Allikas: The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 130.

rakendamisel kliendi riskiprofiili hindamise tulemusel määratud riskiastmest.⁸⁶ Sarnaselt 2012. aasta FATF soovitusetega pakub AMLD IV artiklid 6 ja 7 välja riskide hindamise kategooriad ning kohustuse neid lepingueelsete läbirääkimiste puhul hoolsusmeetmete valimisel arvesse võtta, direktiivi II lisas on täpsemalt kirjeldatud ka riskitegureid.

Baseli pangandusjärelevalve komitee rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise riskide juhtimise juhendi kohaselt peaks esmase teabe kogumise käigus paluma kliendilt andmeid kliendi isiku ja tegevuse kohta ning kliendi eesmärgi kohta ärisuhte loomisel.⁸⁷ Arvesse tuleb võtta, et kogutava informatsiooni maht peab olema piisav ning kliendi poolt teabe esitamata jätmine võib lepingueelsete läbirääkimiste jätkamisel olla takistavaks faktoriks, sest ka FATF soovitus nr 10 kohaselt ei tohiks krediidasutus kliendiga ärisuhet luua, kui klient ei esita ja tema kohta ei ole võimalik kätte saada piisavalt informatsiooni. Esmase teabe kogumine võimaldab krediidasutusel hinnata, mis mahus hoolsusmeetmeid kliendi suhtes edasi kohaldama peab. Krediidasutusel on valida lihtsustatud, tavapärase ja tugevdatud hoolsusmeetmete vahel. Siseriiklikult võib lihtsustatud hoolsusmeetmed rahapesu tõkestamise regulatsioonist välja jätta või nende kohaldamise võimalusi oluliselt piirata, kui riigi rahapesu riskide analüüsimise tulemusel seda vajalikuks peetakse.⁸⁸ Krediidasutuse poolt kliendi riskiastmele esialgses faasis antud hinnang ei ole lõplik ning võib edasiste hoolsusmeetmete kohaldamise käigus või ka hiljem lepingulise suhte käigus muutuda.⁸⁹ Sellest tulenevalt peab krediidasutus muutma ka kliendi suhtes kohaldatavate kohustuslike hoolsusmeetmete mahtu või vajadusel lõpetama kliendisuhete.

AMLD III artikkel 11 lõige 1 võimaldab hoolsusmeetmeid kohaldada lihtsustatud korras ärisuhte loomise eelsetel läbirääkimistel isikuga, kes on krediidi- või finantseerimisasutus ning kes allub ise ka AMLD III tulenevatele nõuetele. Selliste isikute suhtes ei pea kohaldama tavapäraseid hoolsusmeetmeid, kuid kindlaks tuleb teha kliendi vastavus erandi aluseks olevatele tingimustele. Direktiiv ei täpsusta lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamise õiguse piiranguid. Direktiiv ei too välja krediidasutuse kohustust teha lepingueelsete läbirääkimiste käigus selgeks, kas AMLD III artiklid 11 nimetatud isikute puhul peab kindlaks tegema

⁸⁶ AMLD IV uuenduste väljatoomine on käesoleva töö kontekstis oluline, kuivõrd siseriiklikus õiguses tehtavate muudatuste õiguspärasuse hindamisel tuleb muuhulgas arvestada ka lähiaastatel Euroopa Liidu õiguse mõjul siseriiklikusse õigusesse sisse viidavate muudatustega.

⁸⁷ *Supra nota* 55, lk 7. Andmed, mida Baseli komitee riskiastme hindamisel soovib aluseks võtta, on kliendi taust, amet, sissetuleku allikas, päritoluriik, asukohariik. Samuti peaks selgeks tegema, mis on ärisuhte loomise eesmärk, missuguseid krediidasutuse teenuseid klient kasutada soovib, kas krediidasutuses on teisi isikuga seotud kontosid.

⁸⁸ The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 31.

⁸⁹ *Supra nota* 55, lk 9.

võimalikud tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise alused. Kuivõrd lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamine ei vabasta krediidasutust täielikult hoolsusmeetmete kohaldamise kohustusest, peab krediidasutus siiski piisavas ulatuses hoolsusmeetmeid kohaldama, et veenduda kliendile lihtsustatud korras hoolsusmeetmete kohaldamise õiguses. Nimelt FATF soovitus nr 1 lubab madala riskiastmega klientide puhul kohaldada lihtsustatud hoolsusmeetmeid, kuid ei soovita madala riskiastme korral hoolsusmeetmeid kohaldamata jätta.⁹⁰ Et hoolsusmeetmete kohaldamist täies ulatuses välistada ei tohi, on kinnitanud ka FATF, heites seda 2013. aasta hindamisraportiga ette Soomele. Soome rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses on artikliga 12 lubatud madala riskiastmega kliendi puhul jätta hoolsusmeetmed kohaldamata.⁹¹ Kuigi artikli 12 sisu on täpsustatud finantsjärelevalve asutuse Standardiga 2.4,⁹² mis krediidasutusele on siduvad, ei ole Standardis 2.4 sisalduv siduv isikutele, kes ei ole finantsjärelevalve subjektid, kuid peavad järgima rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmeid. Seega on oluline, et kõigile kohustatud isikutele rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse mõttes kehtiksid ühetaolised reeglid.

Euroopa kohus on kohtuasjas C-235/14⁹³ käsitlenud krediidasutuse ja makseteenuse osutaja vahelist ärisuhet, kus makseteenuse osutaja suhtes on tekkinud rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus. Makseasutus keeldus krediidasutusele tema poolt nõutud informatsiooni andmast. Krediidasutus sulges selle peale makseasutuse konto. Kohtuasjas on peamine küsimus selles, kas krediidasutuse kliendiks oleva makseasutuse suhtes võib kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid. Euroopa Kohus on oma otsuses selgitanud, et AMLD mõte on anda minimaalsed kriteeriumid ning AMLD III artikliga 5 on lubatud siseriiklikus õiguses sätestada rangemad sätted. Rangemad sätted võivad kohtu hinnangul tähendada nii direktiivis sätestatust rangemate hoolsusmeetmete loomist kui ka direktiivis sätestatust erinevates olukordades tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise nõudmist. Kui direktiiviga ja siseriiklikult on võimaldatud teatud tüüpi ettevõtete suhtes kohaldada hoolsusmeetmeid lihtsustatud korras, ei välista see kahtluse tekkimisel kliendi riskiastet tõsta ning tema suhtes tugevdatud hoolsusmeetmeid kohaldada.

Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise kohustus tähendab, et lisaks tavapärastele kohustustele kliendi sobivuse kontrollimisel, mida kohaldatakse keskmise riskiastmega

⁹⁰ The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 70.

⁹¹ FATF mutual evaluation report, follow-up no 7. lk 16. - http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/Finland_FUR_2013.pdf

⁹² Standard 2.4. Customer due diligence – Prevention of money laundering and terrorist financing. Regulations and guidelines, lk 20. - http://www.fin-fsa.fi/en/Regulation/Regulations/New/Documents/2.4.std6_en.pdf

⁹³ EKO C-235/14, *Safe Interenvios, SA v Liberbank, SA and Others*.

klientide puhul, tuleb tavapärasest suuremat tähelepanu pöörata ärisuhte aluseks olevate asjaolude kontrollimisele. Lisaks võib kehtestada täiendavad reeglid kliendiga tehingute tegemisele. Krediidiasutus peab vastavaid meetmeid selgitama oma sisemistes protseduurireeglites. FATF soovib, sõltuvalt konkreetse kliendi kõrge riskiastme põhjustest, lepingueelsete läbirääkimiste ajal kliendilt lisateavet küsida nii kliendi enda kohta, tema rahaliste vahendite kui ka ärisuhte eesmärgi kohta. Kuivõrd tavapäraselt krediidiasutustes võtavad kliendisuhte loomise osas otsuseid vastu krediidiasutuselt vastava volituse saanud töötajad, soovitatakse kõrge riskiastmega kliendi puhul anda ärisuhte loomise heakskiitmise otsustamise kohustus krediidiasutuse juhatusele või juhtkonnale.⁹⁴

Sõltumata muudest riskiteguritest kohaldatakse kliendi puhul alati tugevdatud hooldusmeetmeid, kui tegemist on riikliku taustaga isikuga.⁹⁵ Et isik on riikliku taustaga, tuleb kindlaks teha ärisuhte loomisel kliendilt informatsiooni küsides ning seda kontrollides. FATF soovitus 12 kohaselt oleks riikliku taustaga isiku puhul lepingueelsete läbirääkimiste faasis vaja ärisuhte loomiseks krediidiasutuse juhtkonna või juhtivtöötaja nõusolek. Riikliku taustaga isiku suhtes kohaldatakse tugevdatud hooldusmeetmed nii juhul, kui riikliku taustaga isik on kliendiks, kui ka siis, kui riikliku taustaga isik on tegelikult kasusaajaks. AMLD III põhjenduste punkt 25 toob ühe põhjendusena esile rahvusvahelise korrupsiooni vastase võitluse.

FATF soovitus 10 tõlgendava märkuse kohaselt tuleks riskide hindamisel pidada tehingutega seotud riskiks vahetu kontaktita ärisuhte loomist.⁹⁶ AMLD III artikkel 11 lõige 2 kohustab kohaldama tugevdatud hooldusmeetmeid, kui ärisuhte luuakse isikuga samas kohas viibimata. Siinkohal ei ole krediidiasutusel diskretsiooniõigust. Siiski on isikuga samas kohas viibimata ärisuhte loomist võimaldanud mitmed Euroopa Liidu riigid. Näiteks JMLSG Suurbritannias on leidnud, et internetipõhine tehingute tegemine iseenesest ei kujuta endast oluliselt

⁹⁴ The FATF 40+9 Recommendations (2012), 20 lk 70.

⁹⁵ Riikliku taustaga isik on füüsiline isik, kes täidab või on täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid, samuti isiku perekonnaliikmed ja lähedased kaastöötajad. Avaliku võimu oluliste ülesannete täitja käesoleva seaduse tähenduses on: riigipea, valitsusjuht, minister, aseminister ja abiminister; parlamendiliige; ülemkohtu, konstitutsioonikohtu ja muu sellise kõrgema kohtu, kelle otsuseid saab edasi kaevata üksnes erandjuhtudel, kohtunik; riigi kontrollasutuse ja keskpanga nõukogu liige; suursaadik, asjur ja kaitsejõudude kõrgem ohvitser; riigi äriühingu juhtimis-, järelevalve- ja haldusorgani liige. Avaliku võimu oluliste ülesannete täitja perekonnaliige on tema abikaasa; abikaasaga võrdväärne partner vastavalt isiku elukohariigi õigusele või tehingu sõlmimise kuupäeva seisuga temaga vähemalt aasta ühist majapidamist omanud isik; tema lapsed ja nende abikaasad või partnerid; tema vanem. Avaliku võimu oluliste ülesannete täitja lähedane kaastöötaja on füüsiline isik, kellel on avaliku võimu oluliste ülesannete täitjaga lähedased ärisuhted või kellega koos on avaliku võimu oluliste ülesannete täitja juriidilise isiku või lepingulise õigusliku üksuse ühine tegelik kasusaaja; isik, kes tegeliku kasusaajana omab täielikult juriidilist isikut või lepingulist õiguslikku üksust, mis on teadaolevalt asutatud avaliku võimu oluliste ülesannete täitja kasuks. Allikas: AMLD IV artikkel 3 p 9.

⁹⁶ The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 68.

suuremat riski, küll aga sellega seotud tegurid, millest poolte lepinguelseid läbirääkimisi puudutavad parema ja paindlikuma ligipääsu võimaldamine, fiktiivsete avalduste saatmise lihtsustamine, füüsiliste dokumentide puudumine.⁹⁷

Tugevdatud hoolsusmeetmeid tuleb kohaldada nii konkreetselt direktiivis ettenähtud juhtudel kui ka alati, kui kliendi puhul määratakse kõrge riskiaste. Tugevdatud hoolsusmeetmeteks lepinguelsestel läbirääkimistel on AMLD III artikkel 11 kohaselt näiteks täiendavate dokumentide ja andmete küsimine, esitatud dokumentide põhjalikum kontrollimine või nõue, et klient teeks esimese makse konto kaudu, mis on avatud tema nimel mõnes krediidasutuses. Lisaks võib kaaluda ärisuhte loomiseks juhtkonnalt nõusoleku küsimist või kohaldada täiendavaid meetmeid isiku rahaliste vahendite päritolu kindlakstegemiseks.

Riskiastme määramine on krediidasutuse enda diskretsioon, kuid riskipõhise hindamise eesmärki arvestades ning rahapesu ja terrorismi rahastamise kui kuritegelike aktide tõsidust silmas pidades tuleb krediidasutusel pigem kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid, kui kliendi puhul kõrgem risk ei ole välistatud. Euroopa Kohus on oma otsuses C-235/14 leidnud, et krediidasutus peab siiski suutma põhjendada, miks meetmete ulatust on kliendi riskiastet silmas pidades peetud sobivaks. See kohustus hõlmab nii tugevdatud kui ka lihtsustatud korras hoolsusmeetmete kohaldamist.

Kui FATF soovitusel kohustavad kõrge riskiastmega kliendiga ärisuhte loomise eel küsima nõusolekut juhtkonnalt, siis direktiiviga on nimetatud kohustust mõnevõrra täpsustatud. Nimelt mõeldakse kõrgema astme juhtkonna all kooskõlastamist taotlevast isikust hierarhiliselt vahetult järgmisel astmel või kõrgemal positsioneeruvat töötajat.⁹⁸ Seega võib direktiivi kohaselt ärisuhte loomisel nõusolekut andma volitada ka vahetu ülemusega, kes ei pruugi olla juhtival positsioonil töötaja, vaid vastutab ärisuhte loomiseks pädeva töötaja tööülesannete täitmise eest. AMLD IV-ga täpsustatakse, et lisaks kõrgemale positsioonile peaks ärisuhte loomiseks nõusolekut andval isikul olema piisavad teadmised asutuse riskidest seoses rahapesuga.⁹⁹

⁹⁷ JMLSG: Prevention of money laundering/ combating terrorist financing, Guidance for the UK Financial Sector. Part I, lk 110. - <http://www.jmlsg.org.uk/download/9803> (28.04.2016).

⁹⁸ AMLD III põhjenduste punkt 26.

⁹⁹ AMLD III põhjenduste punkt 34.

1.2.3. Teavitamiskohustus

Kliendi suhtes lepingueelsete läbirääkimiste käigus kohalduvate rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete alused FATF soovitusel on üle võetud ka Euroopa Liidu õigusesse direktiiviga AMLD III. Direktiivi artikkel 7 sätestab hooldusmeetmete kohaldamise juhud, millest lepingueelseid läbirääkimisi kujutavad ärisuhte loomise ja vähemalt 15 000 € tehingu tegemise eel kohaldatavad hooldusmeetmed. Ka kohaldatavad hooldusmeetmed direktiivi artiklis 8 on sätestatud vastavalt FATF soovitusele 10. Artikkel 8 lõike 1 punkti a kohaselt tuleb kliendi isik tuvastada dokumentide, andmete või usaldusväärsetest ja sõltumatutest allikatest kogutud teabe põhjal, punkti b kohaselt tuleb tuvastada ka tegelik kasusaaja. See tähendab, et tuleb kindlaks teha, kas ärisuhte tegelik kasusaaja on lepingueelsetes läbirääkimistes osalev klient või kolmas isik. Viimasel juhul peab krediidasutus koguma piisavalt andmeid, et olla veendunud kliendi tegeliku kasusaaja isikus.¹⁰⁰ Andmete kogumise ja töötlemise kohustuse puhul saab eristada kolme tüüpi olukordi:

- krediidasutus peab teavitama klienti kliendile huvi pakkuda võivatest asjaoludest;
- klient peab andma krediidasutusele piisavat teavet, et krediidasutus saaks otsustada kliendiga ärisuhte loomise võimalikkuse üle;
- krediidasutus võib ja peab teatud olukordades teavet jagama järelevalveorganitega ilma sellest klienti teavitamata.

Krediidasutuse poolset teavitamiskohustust puudutavad FATF soovitusel vaid ulatuses, milles keelatakse klienti teavitada Kui krediidasutus sõlmib kliendiga ärisuhte temaga samas kohas viibimata, on krediidasutusel ulatuslikum teavitamiskohustus, kui kliendiga vahetus kontaktis olles ärisuhte loomisel. Kui siseriiklikult on krediidasutusel lubatud pidada lepingueelseid läbirääkimisi ja luua ärisuhte ilma kliendiga samas kohas viibimata, eelkõige, kui kliendiks on tarbija,¹⁰¹ on tegemist lepingu sõlmimisega sidevahendi abil direktiivi 2002/65/EÜ põhjenduste punkti 15 mõttes.¹⁰² Finantsteenused on teenused, mis eeltoodud

¹⁰⁰ AMLD III artikkel 3 punkti 6 kohaselt on tegelik kasusaaja füüsiline isik, kes on kliendi lõplik omanik. Äriühingute puhul võib tegemist olla kliendi osanikuga, kellel on vähemalt 25% suurune osalus otsese või kaudse kontrollimise kaudu või isikuga, kes teostab muul viisil juriidilise isiku juhtimist. Füüsilise isiku tegeliku kasusaaja tuvastamise kohustus tekib eelkõige siis, kui hooldusmeetmete rakendamisel tekib kohustatud isikul tunne, et füüsilist isikut on kallutatud ärisuhte loomisele või tehingu tegemisele. Isikut, kellel on kontroll füüsilisest isikust kliendi üle, peetakse füüsilise isiku tegelikuks kasusaajaks.

¹⁰¹ Tarbija on direktiivi 2002/65/EÜ artikkel 2 punkt d tähenduses füüsiline isik, kes sidevahendi abil sõlmitud lepingute raames tegutseb eesmärkidel, mis ei ole seotud tema majandus- ega kutsetegevusega. Käesoleva töö kontekstis tähendab see, et tarbija on krediidasutusega lepingueelsetesse läbirääkimistesse asunud füüsiline isik, kes lepingu sõlmimisel tegutseb eesmärkidel, mis ei ole seotud tema majandus- ega kutsetegevusega.

¹⁰² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2002/65/EÜ, 23.09.2002, milles käsitletakse tarbijale suunatud finantsteenuste kaugturstust ja millega muudetakse nõukogu direktiivi 90/619/EMÜ ning direktiive 97/7/EÜ ja 98/27/EÜ. ELT L 271, 9/10/2002, lk 321-329.

direktiivi põhjenduste punkti 9 kohaselt vajavad tarbijakaitse kõrgemat taset. Direktiivi 2002/65/EÜ artikli 3 kohaselt tuleb tarbijale anda teavet teenuse osutaja, finantsteenuse enda, sidevahendi abil sõlmitava lepingu ja võimaliku kahju hüvitamise kohta. Sidevahendi abil sõlmitav informatsioon peab artikli 3 kohaselt selgitama vähemalt taganemise õigust, lepingu minimaalset kehtivusaega, poolte võimalikke õiguseid lepingu lõpetamisel ja kohalduva õiguse määratlust. Tarbija peab nõutud informatsiooni artikkel 5 lõike 1 kohaselt saama tarbijale ligipääsetaval püsival andmekandjal aegsasti enne sidevahendi abil lepingu sõlmimist.¹⁰³ Krediidiasutus peab artikkel 5 lõige 2 kohaselt tarbijale lepingut puudutava informatsiooni edastama seega hiljemalt vahetult pärast lepingu sõlmimist direktiivis nõutud viisil. Sätte sõnastus viitab, et krediidiasutus on kohustatud lepingutingimused tarbijale edastama, mitte üksnes kättesaadavaks tegema. Täiendava kohustusena peab krediidiasutus saatma kõnealuse direktiivi artikkel 5 lõike 3 kohaselt tarbija nõudmisel lepingutingimused tarbijale lepingu kehtivusaja jooksul paberandkandjal. Seega pealtnäha lihtsustab tarbijaga vahetu kontaktita ärisuhte loomine poolte koormust, kuid Euroopa Liidu õiguse kontekstis tekitab tarbijaga sidevahendi abil ärisuhte loomine krediidiasutusele täiendavaid kohustusi, mida krediidiasutusel ei tuleks täita, kui ärisuhe luuakse tarbijaga samas kohas viibides.

FATF soovitus nr 10 kohaselt on krediidiasutusel kohustus koguda ja sellest tulenevalt kliendil kohustus esitada krediidiasutusele piisavalt teavet, et krediidiasutus saaks ärisuhte loomise eel tuvastada kliendi riskiprofiili ja isikusamasuse ning täita piisava hoolega rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete nõuded.

FATF soovitus nr 20 kohaselt tuleks krediidiasutusel kahtluse korral, et klient võib olla seotud rahapesuga või terrorismi rahastamisega, teavitada sellest Rahapesu Andmebürood. Lepingueelsete läbirääkimiste raames tuleks Rahapesu Andmebürood teavitada näiteks juhul, kui klient keeldub krediidiasutusele täiendava teabe andmisest või katkestab krediidiasutuse poolsele täiendava teabe küsimisel lepingueelsed läbirääkimised krediidiasutusega. AMLD IV põhjenduste punktis 42 kohaselt on liikmesriigid rahapesu tõkestamist pidanud oluliseks avalikuks huviks ning seetõttu ei piirata kriminaalasjades tehtava politsei- ja õigusosalase koostöö raames töödeldavate isikuandmete kaitset. Tegemist on erandiga krediidiasutuste puhul tavaks muutunud pangasaladuse hoidmise kohustusest, mille kohaselt krediidiasutus ei

¹⁰³ Püsivaks andmekandjaks peetakse direktiivi 2002/65/EÜ artikli 2 punkti f kohaselt vahendit, mis võimaldab tarbijal säilitada isiklikult talle suunatud teavet nii, et sellele on võimalik hilisemaks kasutamiseks ligi pääseda teabe eesmärgiga vastavuses oleva aja jooksul. Direktiivi põhjenduste punkti 20 kohaselt ei kuulu reeglina püsivate andmekandjate hulka veebileheküljed. Küll aga on püsivaks andmekandjaks tarbija arvuti kõvaketas, millel säilitatakse elektronposti.

tohi andmeid klientide kohta avaldada kolmandatele isikutele.¹⁰⁴ Kuivõrd FATF soovitusel soodustavad avaliku- ja erasektori koostööd ning püüavad luua aluse usalduslikule suhtele nende kahe sektori vahel, on Rahapesu Andmebüroole omakorda seatud tingimuseks tagada talle edastatud andmete turvalisus ja konfidentsiaalsus.¹⁰⁵

1.2.4. Isikusamasuse tuvastamine

FATF soovitus nr 10 kohaselt tuleks kliendiga lepinguelseid läbirääkimisi pidades tuvastada ka kliendi isikusamasus. Kui klient loob ärisuhte esindaja vahendusel (näiteks ärisuhte loomisel juriidilise isikuga), tuleb lisaks kliendi isikusamasuse tuvastamisele FATF soovitus nr 10 kohaselt kontrollida ka kliendi esindaja volitusi. FATF ei täpsusta, mis moel isikusamasus tuvastada tuleks, kuid arvesse tuleb võtta kliendi riskiastet. Nõue, et krediitiasutus peab ärisuhte loomisel kliendi isikusamasuse tuvastama, oli olemas juba esimeses rahapesu tõkestamise direktiivis 91/308/EMÜ, mille artikkel 3 lõike 1 kohaselt tuli kliendi isikusamasus tuvastada isikut tõendava dokumendi alusel. AMLD III kohaselt kohaldub direktiiv ka krediitiasutuste internetikeskkonnas toimuvale tegevusele.¹⁰⁶ Seega ei ole AMLD III seisukohal tähtsust, kas ärisuhte loomine toimub internetikeskkonnas või kliendiga samas kohas viibides. AMLD III kohustab siseriiklikult kehtestama üksikasjalikumad meetmed kliendi ja tegeliku kasusaaja identifitseerimiseks ja kontrollimiseks¹⁰⁷ ning kohustab teatud olukordadeks kliendi identifitseerimiseks sätestama ka rangemad meetmed. KA AMLD III artikkel 11 lõige 2 kohustab tugevdatud hoolsusmeetmeid kohaldama, kui klient ei ole isiku tuvastamiseks füüsiliselt kohal. AMLD IV kohaselt tuleb tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamisel arvesse võtta ka uusi tehnoloogiaid, mis pakuvad kliendile aja- ja kulutõhusaid lahendusi.¹⁰⁸ Seega ei välista direktiiv uudsete lahenduste kasutamist isikusamasuse tuvastamisel, kuid nõuab sellisel juhul ka tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamist. Seega peab krediitiasutus arvestama, kui siseriiklikult direktiivis toodust rangemaid kohustuslikke meetmeid ei ole sätestanud, et kõrge riskiastme korral kliendi isikusamasuse tuvastamisel kohaldamisele tulevad täiendavad hoolsusmeetmeid võivad krediitiasutuse jaoks kliendiga ärisuhte loomise muuta rohkem

¹⁰⁴ Vt täpsemalt ptk 1.2.6.

¹⁰⁵ The FATF 40+9 Recommendations (2012) lk 102.

¹⁰⁶ AMLD III Põhjenduste p 14.

¹⁰⁷ AMLD III põhjenduste p 9.

¹⁰⁸ AMLD III põhjenduste p 19.

kulukaks, mis tähendab, et isikuga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamist võiks krediidasutus teatud olukordades vähemalt kaaluma.¹⁰⁹

AMLD III toetab ka ärisuhte loomist isikuga, kelle isikusamasus on tuvastatud kolmanda isiku poolt.¹¹⁰ AMLD III artikli 14 kohaselt ja kooskõlas FATF soovitustega võib siseriiklikult lubada krediidasutustel tugineda kolmanda isiku poolt isiku kohta kogutud andmetele ja dokumentidele ja usaldada kolmanda isiku poolt läbiviidud isikusamasuse tuvastamist. AMLD III artikkel 15 lõige 1 kohaselt eeldab kolmanda isiku poolt kohaldatud hooldusmeetmete usaldamine, et sellekohane võimalus oleks siseriiklikult aktsepteeritud. AMLD III artikkel 15 lõiked 1 ja 3 võimaldavad kolmanda isikuna selle sätte mõttes tunnustada AMLD III kohaselt kohustatud isikuid, kelle üle pädev asutus teostab järelevalvet. Seega on usaldusväärsete kolmandate isikute ring piiratud. Krediidasutuse jaoks võib see tähendada näiteks seda, et liikmesriigis elava isiku suhtes hooldusmeetmete kohaldamise kohustuse täitmisel usaldatakse teist mõne liikmesriigi krediidasutust. Vastutus siinkohal lasub, nagu ka FATF soovitus 17 soovitab, krediidasutusel, kes kolmanda isiku poolt hooldusmeetmete kohaldamisel kogutud andmeid kasutab.

1.2.5. Ärisuhte kohta andmete kogumine

Pangale avaldatud andmete lugemine pangasaladuseks on tavapärane praktika ning see hõlmab kogu pangale avaldatud infot, muuhulgas ka lepingueelsete läbirääkimiste käigus avaldatud informatsiooni. Seega on tavapäraselt krediidasutuse ja kliendi vahelised läbirääkimised konfidentsiaalsed ning krediidasutusel ei ole reeglina õigust pangasaladust avaldada. FATF soovitus nr 11 soovitab krediidasutusele sätestada lepingueelsete läbirääkimiste käigus kogutud andmete säilitamise kohustuse. FATF soovituse kohaselt peaks andmete säilitamise kohustus olema vähemalt viis aastat andmete kogumisest. Säilitatavate andmete hulka peaksid kuuluma nii hooldusmeetmete kohaldamisel kogutud andmed, kontoinfo, kirjavahetus ja krediidasutuse poolt koostatud analüüside tulemused.

FATF soovituse nr 20 kohaselt peaks krediidasutus rahapesu või terrorismi rahastamise tunnustega vahenditest viivitamata teavitama siseriiklikku Rahapesu andmebürood. Säte

¹⁰⁹ Tugevdatud hooldusmeetmetest täpsemalt 1.3.5.

¹¹⁰ AMLD III Põhjenduste p 27 kohaselt tooks korduv identifitseerimine kaasa korduva menetlemise, mis viib viivitusteni ja ebatõhususeni äritehingutes. Samas märgitakse, et lõplik vastutus hooldusmeetmete täitmise eest lasub ikkagi isikul, kes kliendiga ärisuhet loob ehk kes kolmanda isiku poolt läbiviidud identifitseerimisele tugineb.

kohaldub ka lepingueelsetele läbirääkimistele, kuivõrd juba lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmeid kohaldades võib kliendi suhtes tekkida rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus. Kuivõrd pangasaladuse reguleerimine seadusega on tavapärase praktika, on FATF soovitus 9 soovitatud siseriiklikult tagada, et pangasaladuse regulatsioon ei pärsiks FATF-i soovitude rakendamist. See tähendab, et siseriiklikult tuleb krediitiasutuste pangasaladuse avaldamiseks luua regulatsioon, mis võimaldaks eelkõige Rahapesu andmebürool saada teatud tingimustel ja teatud ulatuses informatsiooni. Informatsiooni jagamine võib olla oluline nii siseriiklikult kui ka rahvusvaheliselt, sest nagu ka eespool rõhutatud, on rahapesuga ja terrorismi rahastamisega seotud süüteod reeglina rahvusvahelised. FATF on näiteks Austriale 2009. aastal ette heitnud liiga ranget pangasaladuse avaldamiseks loa saamise protseduuri, mis raskendab oluliselt rahvusvahelist koostööd.¹¹¹

1.2.6. Erand pangasaladuse hoidmise kohustusest

AMLD III artikkel 8, mis nimetab krediitiasutuse poolt kohaldatavad hoolsusmeetmed, ei nimeta andmete kogumist kui hoolsusmeetet. Sellegipoolest nõuab AMLD III artikkel 8 lõige 1 punkt d pidevat ärisuhte seire teostamist ning krediitiasutuselt kliendi kohta teabe omamist. Krediitiasutuse kohustus koguda kliendi kohta lepingueelsetel läbirääkimistel andmeid, on oluliselt ulatuslikum kui traditsiooniliselt muude isikutega lepingueelseid läbirääkimisi pidades. Et edukalt seiret teostada, peab krediitiasutus juba ärisuhte loomise eel asuma potentsiaalse kliendi kohta kogutud andmeid talletama. Kliendi kohta kogutud andmed määravad kliendi riskiastme ning nende pinnalt teostatakse ärisuhte kestel kliendi üle kontrolli. Kliendi andmed on reeglina kaetud pangasaladusega. Krediitiasutuse volitatud isikud, kes oma tööülesannete täitmisel kliendi andmeid töötlevad, ei või kliendi kohta neile teatavaks saanud informatsiooni kolmandatele inimestele jagada.

Erandina pangasaladuse hoidmise kohustusest võib krediitiasutus jagada informatsiooni Rahapesu Andmebürooga, kui kliendi suhtes on tekkinud rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus. Lepingueelsete läbirääkimiste faasis tuleb Rahapesu Andmebürood AMLD III artikkel 9 lõike 5 kohaselt teavitada siis, kui klient ei suuda hoolsusmeetmete kohaldamisel krediitiasutuse poolt nõutud informatsiooni anda või keeldub sellest või krediitiasutuse töötajal tekib hoolsusmeetmete kohaldamise käigus rahapesu või terrorismi rahastamist puudutav kahtlus. Samas AMLD IV artikkel 39 keelab krediitiasutusel avalikustada kliendile,

¹¹¹ FATF Mutual Evaluation Report Austria (2009). lk 38. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20Austria%20full.pdf>

et ta on kliendi kohta rahapesu andmebüroole informatsiooni saatnud. Tegemist on kliendi kui andmekaitse subjekti õiguste riivega. Lisaks on krediidasutusel AMLD IV artiklist 30 tulenevalt kohustus säilitada isiku kohta käivaid andmeid, mida saaks kasutada võimaliku rahapesu või terrorismi rahastamise uurimise toimingute käigus, vähemalt viie aasta jooksul temaga ärisuhte lõpetamisest.

AMLD III lg 30 ei ütle selgelt, kas andmeid ja dokumente tuleks hoida ka siis, kui lepinguelseid läbirääkimiste järel ärisuhtet ei looda kas krediidasutusest või kliendist tulenevalt. AMLD III artikkel 32 räägib andmete edastamise kohustuse osas üksnes kohustusest anda teavet isikute kohta, kellega on ärisuhe või on olnud ärisuhe lähima viie aasta jooksul. AMLD III artikkel 3 punkt 9 defineerib ärisuhte kui ärilise, ametialase või kaubandussuhte, mis on tihedalt seotud AMLD III mõttes kohustatud isikuga (sh krediidasutusega) ning millest kontakti loomise hetkel oodatakse teatavat kestvust. Kuivõrd esmase kontakti saamisel kliendiga ei pea krediidasutus teadma, et klient, kellega lepinguelseid läbirääkimisi peetakse, ei sobi krediidasutuse kliendiks, tuleks AMLD III mõttes pidada ärisuhteks ka kliendi ja krediidasutuse vahelist suhet, mille raames lepingu sõlmimiseni ja teenuste osutamiseni ei jõuta.

AMLD III artikkel 22 lõige 1 punkt a kohustab liikmesriike piirama pangasaladuse hoidmise kohustust siseriiklikus õiguses selliselt, et krediidasutusel oleks õigus ja kohustus teavitada riigisisest Rahapesu andmebürood viivitamatult rahapesu tunnustega juhtumitest. Lisaks kohustab sama lõike punkt b andma riigisisesele Rahapesu andmebüroole selle taotluse korral viivitamatult informatsiooni krediidasutuse kliendi kohta. Kuivõrd praktika kohaselt on krediidasutustele seadusega sätestatud pangasaladuse hoidmise kohustus, on tegemist seda kohustust riivava sättega. Otsusega 2000/642/JSK on liidu liikmesriikidele pandud ka kohustus võimaldada erinevate liikmesriikide Rahapesu andmebüroodele informatsiooni vahetada ning informatsiooni kogumisele kaasa aidata, eelkõige, kui tegemist on kriminaalmenetluse raames kogutava teabega.¹¹²

Pangasaladuse hoidmise kohustus hõlmab kogu kliendiga seotud informatsiooni. Pangasaladuseks võiks pidada juba ainuüksi asjaolu, et isik on krediidasutuse kliendiks.¹¹³ Pangasaladuse hoidmise kohustus ei ole seotud kehtiva ärisuhtega kliendi ja krediidasutuse

¹¹² Nõukogu otsus liikmesriikide rahapesu andmebüroode vahelise koostöö korra kohta teabe vahetamisel (2000/642/JSK), 17. oktoober 2000, ELT L 271, lk 15-17.

¹¹³ R. Raa, K. Siibak. Pangasaladus. Juridica III 2002.

vahel.¹¹⁴ Seega hõlmab pangasaladuse hoidmise kohustus ka isikuid, kellega krediidasutus on pidanud lepinguelseid läbirääkimisi ja kellega ärisuhet lepinguelseid läbirääkimiste tulemusel ei loodud või kellega loodud ärisuhe on Rahapesu andmebüroo poolt päringu esitamise hetkeks lõpetatud.

Euroopa Liidu kohus on lahendis C-212/11 käsitletud direktiivist 2005/60 tulenevat krediidasutuse poolt kliendi andmete Rahapesu andmebüroole avaldamise kohustuse kooskõla Euroopa Liidu aluslepingutega.¹¹⁵ Kohus on leidnud, et siseriiklikult eeldab pangasaladuse piiramine, et piirang oleks suunatud rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu võitlemisel, et andmete avaldamise kohustus kehtiks kõigi krediidasutuste suhtes ühetaoliselt. See tagab, et sätte ülevõtmisel täidetakse ka sätte aluseks olevaid eesmärke. Kohtuotsuse punktis 62 selgitab kohus, et erand pangasaladuse hoidmise kohustusele on õigustatud ülekaaluka üldise huviga, mis kaasneb rahapesu ja terrorismi rahastamise suure riskiga krediidasutustes. Et rahapesu vastane võitlus on seotud avaliku korra kaitsmisega ning selle eesmärk on piisav, et õigustada teenuse osutamise vabaduse riivet, on Euroopa Kohus leidnud ka lahendis C-212/08.¹¹⁶

Kliendi andmete edastamisel Rahapesu andmebüroole on tegemist isikuandmete töötlemisega. Isikuandmete töötlemine on direktiivi 95/46/EÜ mõttes selle artikkel 2 punkti b kohaselt igasugune isikuandmetega tehtav toiming, seehulgas ka andmete kogumine, säilitamine, väljavõtete teostamine, päringute tegemine, isikuandmete kasutamine, üleandmine. Direktiivi 95/46/EÜ¹¹⁷ artiklist 7 kohustus teavitada isikuandmete töötlemisel andmesubjekti ning andmesubjekt peab andma andmete töötlemiseks ühemõttelise nõusoleku. Sätte kohaldamisalasse jäävad ka automatiseeritud toimingud. Direktiivi 95/46/EÜ artiklid 10 ja 11 näevad ette andmete töötleja kohustuse teavitada andmesubjekti andmete kogumisest, mh ka siis kui andmed ei ole saadud andmesubjektilt endalt. Krediidasutused peavad aga klientidega seotud andmeid töötleva ka andmesubjekti nõusolekut küsimata. Näiteks keelab AMLD III artikkel 28 lg 1 rahapesu andmebüroo teavitamisest klienti või kolmandat isikut informeerida. Eesmärk on välistada kliendi või muu isiku hoiatamist krediidasutuse või Rahapesu andmebüroo kahtlusest, et klient tegeleb rahapesuga või terrorismi rahastamisega. Teavitamine võimaldab kliendil oma tegevuse järgi peitma või hävitama asuda. Direktiivi

¹¹⁴ G. A. Penn, A. M. Shea, A. Arora. *The Law Relating to Domestic Banking*. London, 1987, lk 41. vt ka viide 113.

¹¹⁵ C-212/11. *Jyske Bank Gibraltar*.

¹¹⁶ C-212/08: *Zeturf*.

¹¹⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24.10.1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. ELT L 281, 23/11/1995, lk 355-374.

95/46/EÜ artikkel 13 lõige 1 punkt c võimaldab andmesubjekti mitte teavitada andmete töötlemisest, kui see on vajalik avaliku korra kindlustamiseks, punkt d võimaldab erandina jätta andmesubjekt teavitamata, kui see on vajalik kuritegude ennetamiseks, uurimiseks, avastamiseks ja kurjategijate vastutusele võtmiseks. Seega ei tohi pangasaladuse avaldamise kohustust siseriiklikult reguleerida selliselt, et see läheks vastuollu direktiiviga 95/46/EÜ ning AMLD III andmesubjekti teavitamata jätmise eesmärgiga.

2. Krediidiasutustele Eestis kohalduva lepingueelsete läbirääkimiste normistiku vastavus rahvusvahelistele standarditele pärast kavandatavate muudatuste sisseviimist

2.1.Krediidiasutusele kohalduvad lepingueelsed hoolsusmeetmed Eestis

2.1.1. Krediidiasutuse lepingueelsete läbirääkimiste hoolsuskohustuse erisused

Euroopa Liidu liikmesriikides tüüpiliselt on rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed seaduses sätestatud sarnaselt Euroopa Liidu direktiivis sätestatule. Ka Eestis on AMLD III siseriiklikusse õigusesse ülevõtmisel lähtunud suuresti direktiivi struktuurist, kuid on kehtestatud mõnevõrra rangemad isikusamasuse tuvastamise kohustused. Lisaks peab krediidiasutus arvestama muude siseriiklike õigusaktidega, millest tulenevad nõuded tema õiguseid ja kohustusi kliendiga lepingueelseid läbirääkimisi pidades mõjutavad. Lepingueelsete läbirääkimiste üldised nõuded, mida ka krediidiasutus oma tegevuses arvesse peab võtma, tulenevad VÕS §-st 14.¹¹⁸ Säte kohustab ka lepingu osapooli koguma lepingu sõlmimise eel lepingu sõlmimiseks vajalikke andmeid ehk pooled peaksid jõudma ühisele arusaamisele lepingu sisu ja poolte kavatsuste osas.¹¹⁹

Krediidiasutuse poolt lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmete kohaldamise olulisis seisned suuresti ka võimalike negatiivsete tagajärgede ärahoidmises. Et tagada lepingueelsetel läbirääkimistel kohaldatavate hoolsusmeetmete järgimine, on Finantsinspeksioonile ja Rahapesu andmebüroole antud õigus meetmete rikkumisel alгатada järelevaevemenetlus. Kui VÕS §-s 14 toodud lepingueelsete läbirääkimiste nõuete kohaldamata jätmine võib tingida tsiviilõiguslike õiguskaitsevahendite kasutamise isiku poolt, kellega lepingueelseid läbirääkimisi peeti, siis krediidiasutuse poolt krediidiasutusele kohustuslike lepingueelsete läbirääkimiste nõuete kohaldamata jätmine võib krediidiasutusele kaasa tuua väärteomenetluse.¹²⁰

VÕS § 14 lg 1 sisaldab lepingueelseid läbirääkimisi pidavate isikute üldist kaitsekohustust ja tõeste andmete esitamise kohustust. Kaitsekohustus seisneb selles, et lepingueelsete

¹¹⁸ Võlaõigusseadus. - RT I 11.03.2016, 2.

¹¹⁹ P. Varul jt (koost), § 14. p 3.

¹²⁰ Nii võib krediidiasutus näiteks isikusamasuse tuvastamata jätmisel RahaPTS § 57 lg 2 kohaselt saada trahvi kuni 32 000 eurot. Samuti võib Finantsinspeksioon rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise korra rikkumisel tunnistada KAS § 17 lg 1 p 12 alusel kehtetuks krediidiasutuse tegevusloa.

läbirääkimiste osapooled on sätte kohaselt lepingu sõlmimise eel kohustatud mõistlikult arvestama üksteise huvide ja õigustega. Tõeste andmete esitamise kohustus nõuab, et osapool ei esitaks lepingueelsete läbirääkimiste käigus ebaõiget informatsiooni.¹²¹ Andmete ja dokumentide kogumise alused peavad krediidasutusel olema kindlaks määratud sisemiste protseduurireeglitega, mis peavad sisu poolest olema Finantsinspektsiooni poolt heaks kiidetud.¹²² VÕS § 14 lg 2 sisaldab teavitamiskohustust, mis kohustab teist poolt teavitama kõigist asjaoludest, mille vastu teisel poolel on lepingu eesmärk arvestades oluline äratuntav huvi. Kui lepingueelseid läbirääkimisi peetakse tarbijaga, sätestab VÕS § 14¹ täpsemalt, mis teavet tarbijale anda tuleb. Krediidasutuse vaatepunktist sisalduvad nimetatud kohustused RahaPTS § 13 lg-s 1, millega kohustatakse krediidasutust nõudma kliendilt piisavalt informatsiooni temaga ärisuhte loomise võimalikkuse analüüsimiseks, samuti kontrollima kliendi poolt esitatud andmete õiguspärasust. Krediidasutuse ülesanne on kliendilt lepingueelsete läbirääkimiste käigus saada piisavalt informatsiooni, et tuvastada kliendi isik, tegelik kasusaaja ja ärisuhte olemus ning eesmärk.¹²³ Krediidasutusel on sealjuures õigus ja kohustus küsida täiendavat informatsiooni, kui kliendi poolt juba esitatud informatsioon osutub ebapiisavaks.¹²⁴

RahaPTS § 15 lg 3 kehtestab krediidasutusele keelu avada kliendile anonüümne konto. See tähendab nii seda, et krediidasutus ei tohi varjata pangakonto tegelikku kasusaajat, kui ka seda, et kliendi ja krediidasutuse vahelise suhte loomine eeldab, et krediidasutus on veendunud kliendi isikusamasuses. Isikusamasuse tuvastamise kohustusega on Eestis mindud on krediidasutusel RahaPTS § 15 lg 1 alusel kohustus lepingu sõlmimise eel kliendiga samas kohas viibides tema isikusamasus tuvastada. Kohustuslik on see RahaPTS § 15 kohaselt üksnes krediidi- ja finantseerimisasutustele, mitte teistele RahaPTS § 3 lg-tes 1 ja 2 nimetatud

¹²¹ P. Varul jt (koost), § 14. p 4.2.1.

¹²² RahaPTS § 29 kohustab krediidasutust kirjalikus vormis kehtestama hooldusmeetmete kohaldamise, sh rahapesu ja terrorismi rahastamise riski hindamise ja juhtimise, andmete kogumise ja säilitamise ning teatamiskohustuse täitmise ja juhtkonna informeerimise protseduurireeglid. Protseuurireeglid peavad olema Finantsinspektsiooni poolt tegevusloa taotlemisel heaks kiidetud KAS § 13¹ lg 1 p 7 ja § 63 lg 2 p 6 alusel. Tegutseva krediidasutuse puhul on Finantsinspektsioonil KAS § 104 lg 1 p 8 kohaselt õigus teha ettekirjutus protseduurireeglite muutmiseks.

¹²³ Vastavalt RahaPTS § 13 lg-le 1 tuleb lepingueelsete rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete kohaldamisel koguda kliendilt andmeid ja dokumente, tuvastada ja kontrollida kliendi isikusamas, tegelik kasusaaja, ärisuhte olemus ja eesmärk. RahaPTS § 13 lg 1 ülesehituses on järgitud FATF soovitus nr 10 ja AMLD III artiklis 8 toodud jaotust. Soovitus on rahapesu tõkestamise hooldusmeetmed jagatud neljaks alapunktiks. Lisaks siinkohal toodud kolmele alapunktile on ärisuhte ja selle jooksul tehtud tehingute pidev kontroll, mis ei puuduta enam ärisuhte loomist ega lepingu sõlmimist, vaid olemasoleva suhte monitoorimist, jäädes seejuures välja käesoleva töö skoobist.

¹²⁴ Vastavalt RahaPTS § 23 lg-le 4 võib krediidasutus lisaks talle kliendi poolt vabatahtlikult esitatud dokumentidele ja andmetele nõuda täiendvate dokumentide või teabe esitamist, mis on vajalikud lepingueelsete hooldusmeetmete täitmiseks.

kohustatud isikutele. Kliendile tähendab see seega kohustust lasta enda isikusamasus tuvastada krediidasutuse kontoris või muus krediidasutuse poolt kindlaksmääratud kohas kohapeal viibides.¹²⁵ Krediidasutusele tähendab see piirangut ärisuhte loomisel, kuivõrd ilma isikusamasust tuvastamata ei ole ärisuhte loomise eeldused krediidasutuse jaoks täidetud. Sätte loomise eesmärk oli vältida sidevahendi abil ärisuhte loomisel tekkivaid kõrgemaid riske, kuivõrd sidevahendi abil lepingu sõlmimine ei võimalda krediidasutusel samaväärsel tasemel kliendiga ärisuhte loomisega seonduvaid riske hinnata.¹²⁶ Lisaks kohaldub sidevahendi abil ärisuhte loomisel krediidasutusele täiendav teavitamiskohustus.¹²⁷ Isikusamasuse isikuga samas kohas viibides tuvastamise kohustus on krediidasutuse jaoks vältimatu meede, mille kohaldamist krediidasutus ei saa vältida ka madala riskiastmega klientide puhul.¹²⁸ Erandlikel juhtudel on krediidasutusel õigus isikusamasus isikuga samas kohas viibides tuvastada pärast ärisuhte loomist. RahaPTS § 15 lg 4 lubab hoolsusmeetmete kohaldamist ärisuhte loomise järel, kui konto debiteeritakse alles pärast hoolsusmeetmete kohaldamist ning tehinguga seotud esimene makse tehakse sama isiku nimel mõnes Euroopa Majanduspiirkonnas või muus samaväärseid nõudeid kehtestavas riigis tegutsevas krediidasutuses avatud kontolt. RahaPTS § 15 lg 4² lubab ärisuhte luua ilma isikusamasust isikuga samas kohas viibides tuvastamata, kui isikule on antud tegevusluba või muu samaväärne luba finantsteenuse osutamiseks või kui isik on eeltoodud tegevusluba omava finantsteenuse osutaja poolt nõuetekohaselt tuvastatud ning krediidasutus saab tugineda kliendi isikusamasust tuvastanud isiku poolt esitatud kirjalikule teabele ja dokumentidele. RahaPTS § 15 lg 4³ lubab isikusamasust tuvastada Eesti Vabariigis välja antud digitaalselt isikusamasuse tõendamiseks ettenähtud dokumendi alusel, kuid sellisel juhul võib krediidasutus kliendile teenuseid osutada piiratud ulatuses.

Lisaks eeltoodule on krediidasutusel pangasaladuse hoidmise kohustus. Konfidentsiaalsuskohustus VÕS § 14 lg-s 4 kaitseb poolt läbirääkimiste käigus teisele poolele avaldatud salajase informatsiooni kolmandale osapoollele või avalikkusele teatavaks saamise eest. Salajaseks informatsiooniks siinkohal on kas informatsioon, mille osas konfidentsiaalsus

¹²⁵ RahaPTS § 28 võimaldab krediidasutusel RahaPTS tulenevaid kohustusi edasi anda kolmandale isikule seaduses nimetatud tingimustel (*outsourcing*). Kolmas isik tegutseb krediidasutuse nn täitmisabilisena ning RahaPTS nõuete rikkumisel kolmanda isiku poolt on vastutavaks isikuks krediidasutus ise. Allikas: Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. SE137.

¹²⁶ Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde.

¹²⁷ VÕS § 52 jj. Krediidasutuse teavitamiskohustus sidevahendi abil lepingu sõlmimisel tuleneb direktiivist 2002/65/EÜ. Vt ka käesoleva töö p 1.2.3.

¹²⁸ TlnRnKo 24.04.2009, 3-08-1220. vt ka ptk 2.1.2.

on kokku lepitud, mille osas konfidentsiaalsus ilmneb kaudsete tegurite abil¹²⁹ või mille puhul selle konfidentsiaalsust tuleb eeldada¹³⁰. Krediidiasutusele kohalduvate lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmete regulatsioon, erinevalt VÕS §-s 14 sätestatust, ei eelda pooltevahelise kokkuleppe sõlmimist konfidentsiaalsuskohustuse ulatuse seadmiseks. Lepingueelsetel läbirääkimistel krediidiasutusele edastatud informatsioon, rääkimata asjaolust, et klient on üldse astunud lepingueelsetesse läbirääkimistesse krediidiasutusega, on pangasaladus¹³¹, mille avaldamine kolmandatele isikutele¹³² võib kaasa tuua järelevalvemenetluse KAS § 134¹⁰ alusel. Lisaks sellele, et krediidiasutusel ei ole lubatud klienti puudutavaid andmeid avaldada kolmandatele isikutele, ei või krediidiasutus klienti, kliendi tegelikku kasusaajat, esindajat ega kolmandat isikut teavitada, kui on kliendi isikuandmeid edastanud Rahapesu Andmebüroole.¹³³ Seega on krediidiasutusel lepingueelsetel läbirääkimistel piisaval tasemel hoolsusmeetmete järgimine eelkõige krediidiasutuse enda huvides.

Võlaõigusseadusest tulenevad nõuded ei kohusta pooli lepingueelsete läbirääkimiste käigus teise poole vahendite päritolu kindlaks tegema. Krediidiasutusel seevastu on ärisuhte loomine RahaPTS § 27 kohaselt keelatud mitte ainult juhul, kui isiku suhtes tekib rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus, vaid ka juhul, kui isik ei suuda esitada temalt nõutud dokumente ja andmeid mh rahaliste vahendite päritolu kohta. Vastavalt RahaPTS § 27 lg-le 1¹ ei ole krediidiasutusel lubatud ärisuhet luua, kui klient ei esita nõutud andmeid või esitatud andmete tegelikkusele vastavuses tekib krediidiasutusel kahtlus. See tähendab, et krediidiasutuse ettevõtlusvabadust on avalik-õiguslike kohustuste rakendamisel oluliselt

¹²⁹ „/.../ nt peetakse läbirääkimisi suletud uste taga, jagatud materjale ei lubata ruumist välja viia jms“. Allikas: P. Varul jt (koost), § 14 p 4.5.

¹³⁰ „/.../ andmed, mida tavaliselt ei avalikustata ja mille kasutamist enda huvides peetakse pahauskseks käitumiseks tulenevalt tavadeist konkreetses majandus- või kutsetegevuse valdkonnas või praktikas“. Allikas: P. Varul jt (koost), § 14 p 4.5.

¹³¹ Pangasaladuseks peetakse KAS § 88 lg 1 kohaselt kõiki andmeid ja hinnanguid, mis on krediidiasutusele teatavaks saanud tema või teise krediidiasutuse kliendi kohta. Nende avaldamine kolmandatele osapooltele ei ole lubatud (nagu ka VÕS § 14 lg-s). See tähendab, et kui krediidiasutus avaldab kolmandatele isikutele kliendiga lepingueelseid läbirääkimisi pidades

¹³² v.a krediidiasutuste seaduses sätestatud ulatuses KAS § 88 lg 4¹, 4², 5, 5¹ ja 9 nimetatud isikutele, mh Eesti Pank, Finantsinspeksioon või Finantsinspeksiooni vahendusel välisriigi finantsjärelevalve asutus, Euroopa Keskpang, Rahapesu andmebüroo, Kaitsepolitsei amet, Maksu- ja Tolliamet. Lisaks avaliku sektori asutustele võib informatsiooni jagada krediidiasutusega samasse konsolideerimisgruppi kuuluvale finantseerimisasutusele, emaettevõttele või muule samasse konsolideerimisgruppi kuuluvale ettevõttele seadusega antud kohustuste täitmiseks.

¹³³ RahaPTS § 34 lg 1 keelab isikut teavitada, kui kliendi kohta on lepingueelsete läbirääkimiste käigus kogutud andmete põhjal esitatud Rahapesu Andmebüroole rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus. Teavitamise keeld kehtib nii krediidiasutuse, krediidiasutuse juhtorgani liikme kui ka iga krediidiasutuse töötaja suhtes. Teavitamine on väärtena karistatav RahaPTS § 61 alusel.

riivatud, kuivõrd ärisuhte loomiseks loodud tingimused piiravad oluliselt ärisuhte loomise võimalusi.

VÕS § 5 kehtestab dispositiivsuse põhimõtte, mis kohaldub ka lepingueelsete läbirääkimiste regulatsioonile. Seega võivad pooled VÕS §-s 14 sätestatust erinevalt kokku leppida. Samuti võivad pooled vabalt otsustada, kas lepingueelsete läbirääkimiste tulemusel sõlmida leping või mitte. Lepingu sõlmimata jätmisele VÕS § 14 lg 3 kohaselt tagajärgi ei saabu.¹³⁴ Erinevalt üldistest võlaõigusseaduses kehtestatud lepingueelsete läbirääkimiste kohustustest piirab krediitiasutuste suhtes kehtiv regulatsioon poolte võimalusi lepingu sõlmimiseks. Võlaõigusseadusest tulenev kohustus ei keela pooltel sõlmida lepingut, kui ühel pooltel on kahtlus, et teine lepingupool kasutab oma kohustuste täitmisel kuritegelikult teel saadud vahendeid. Krediitiasutusel peab aga taolises olukorras keelduma kliendiga lepingu sõlmimisest.

2.1.2. Hoolsusmeetmete ulatus

RahaPTS § 14 lg 3 kohaselt on kliendi riskiastmest sõltuvalt võimalik hoolsusmeetmeid kohaldada RahaPTS §-s 13 sätestatuga võrreldes kas lihtsustatud või tugevdatud korras. Eestis tegutsevatele krediitiasutusele siseriiklikult kohalduvad hoolsusmeetmed on sätestatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses, samuti tuleb arvestada rahvusvaheliste sanktsioonide seadusest¹³⁵ tuleneva finants sanktsioonidega. Lisaks on seadusest tulenevate nõuete selgitamiseks omapoolseid juhiseid välja töötanud Finantsinspeksioon ehk siseriiklikult finantsjärelevalvet teostav asutus. Finantsinspeksiooni juhendid on Finantsinspeksiooni poolt FIS¹³⁶ § 57 alusel väljaantavad soovitusliku iseloomuga juhised finantssektori tegevust reguleerivate õigusaktide selgitamiseks või finantsjärelevalve subjektide suunamiseks. Kuigi seaduse kohaselt on tegemist soovitusliku iseloomuga juhistega, selgitab Finantsinspeksioon oma juhistes lahti enda poolse nägemuse

¹³⁴ VÕS § 14 lg 3 võib anda lepingueelsete läbirääkimiste poolele nõudeõiguse, kui pool on lepingueelsed läbirääkimised pahauskelt katkestanud. Sätte kommentaaride kohaselt võivad siia alla kuuluda eelkõige läbirääkimiste pidamine ilma tegeliku lepingu sõlmimise kavatsuseta või lepingu sõlmimisest keeldumine pärast pikaajalisi läbirääkimisi, mille käigus teine pool on teinud olulisi kulutusi või sõlminud lepinguid kolmandate isikutega. Allikas: P. Varul jt. Võlaõigusseadus I, kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2011. § 14 p 4.4.

¹³⁵ Rahvusvaheliste sanktsioonide seadus. – RT I, 12.07.2014, 115

¹³⁶ Finantsinspeksiooni seadus. - RT I, 31.12.2015, 41

regulatsiooni sisust. Turuosaliste jaoks võib see tähendada seda, et Finantsinspektsiooni juhiste järgimata jätmise korral on turuosalisel vaja põhjendada, miks ta käitub teisiti.¹³⁷

Riskiastmete hindamise kohustust seaduses täpsemalt ei sätestata. RahaPTS ja rahandusministri määrusega antakse krediidiasutusele konkreetsed olukorrad, mille korral on võimalik lähtuda lihtsustatud korras hoolsusmeetmete kohaldamist reguleerivast sättest.¹³⁸ Lihtsustatud hoolsusmeetmed mõjutavad krediidiasutuse puhul pigem õigust teha tehinguid juba loodud ärisuhte raames. Krediidiasutus võib lihtsustatud hoolsusmeetmete kohaldamiseks luua eeliseid ka ärisuhte loomise eel peetavatest läbirääkimistest.

Ka tugevdatud hoolsusmeetmete kohta on seaduses sätestatud üksnes kindlad olukorrad, kui tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamine kliendi suhtes on krediidiasutusele kohustuslik. Tugevdatud hoolsusmeetmete alla kuuluvad alljärgnevad RahaPTS § 19 lg 3 toodud meetmed:

- isikusamasuse tuvastamiseks lisadokumentide, andmete või teabe kogumine usaldusväärsest ja sõltumatust allikast;
- lisameetmete võtmine esitatud dokumentide ehtsuses veendumiseks;
- tehinguga seotud esimese makse tegemine konto kaudu, mis on avatud krediidiasutuses, kelle tegevuskoht on Euroopa Majanduspiirkonnas või muus samaväärseid nõudeid kehtestava riigis.

Lisaks kohustab RahaPTS § 19 lg 1 tugevdatud hoolsusmeetmeid kohaldama alati, kui olukorra olemusega kaasneb suur risk.¹³⁹ Täpsemad riskikategooriad on sätestanud Finantsinspektsioon oma juhendis, võttes aluseks FATF soovitusel toodud näidisnimekirja rahapesu riski mõjutavatest teguritest.

¹³⁷ Finantsinspektsioon on seda oma juhendites nimetanud kui „täidan või selgitan“ põhimõtte (vt nt Finantsinspektsiooni „Soovituslik juhend rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks“ p 2.2.2.). Allikas: Finantsinspektsiooni juhatuse otsus 1.1-7/46, 03.07.2013, Finantsinspektsiooni soovituslik juhend „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes”. - http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf (24.04.3016).

¹³⁸ Rahandusministri 04.03.2008. a. määrus nr 11 „Rahapesu ja terrorismi rahastamise väikese riski kriteeriumid, mille korral võib hoolsusmeetmeid kohaldada lihtsustatud korras“. – RTL 2008, 29, 429. Määruse kohaselt võib lihtsustatud hoolsusmeetmeid kohaldada, kui kliendi isikusamasuse tuvastamine on võimalik avalikult kättesaadava teabe alusel, kliendi omandi- ja kontrollstruktuur on läbipaistvad, kliendi raamatupidamistavad on läbipaistvad ja klient on aruandekohustuslik ja kontrollitav Eesti või Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi täidesaatva riigivõimu asutuse, muu avalikke ülesandeid täitva asutuse või Euroopa Ühenduse asutuse poolt. Kõik tingimused peavad esinema kumulatiivselt.

¹³⁹ RahaPTS § 19-21 sätestavad nn täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamise olukorrad. See tähendab, et lisaks RahaPTS § 13 ja 15 nimetatud hoolsusmeetmetele peab kõrge riskiastmega kliendi puhul teostama täiendavat kontrolli või võtma kasutusele täiendavaid meetmeid, mis võimaldaksid veenduda kliendiga ärisuhte loomise võimalikkuses. Samamoodi näeb RahaPTS § 17 ette hoolsusmeetmete kohaldamise lihtsustatud korras, kui kliendi riskiaste on madal. Lihtsustatud korras hoolsusmeetmete kohaldamine ei ole samaväärne hoolsusmeetmete kohaldamata jätmisega.

Kliendi riskiaseme määramine võimaldab krediidasutusel kohaldada kliendi riskiprofiiliga sobivaid hooldusmeetmeid. Seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt peaks krediidasutus kui seaduse mõttes kohustatud isik suutma tuvastada situatsioonid, kus teda võidakse ära kasutada rahapesu ja terrorismi rahastamise kanalina ja võtma kasutusse põhjendatud meetmed selle ärahoidmiseks või leevendamiseks. Seaduses ei täpsusta, missuguste tegurite esinemist tuleks kliendi riskiaseme määramisel arvesse võtta ehk mida mõeldakse RahaPTS § 19 lg 1 suure rahapesu ja terrorismi rahastamise riski all. RahaPTS § 19 lg 2 sätestab tingimused, mille esinemisel tuleb igal juhul kohaldada hooldusmeetmeid tugevdatud korras.¹⁴⁰ Ka rahandusministri 04.03.2008. a. määruses nr 10 on ¹⁴¹ §-des 3 ja 14 on riskiaseme määramise kohustusest räägitud seoses tehingute tegemisega, kuid ei ole määratletud riskitegureid, mida krediidasutus riskiaseme määramisel arvesse peaks võtma. Määruse § 14 kohustab juriidilisest isikust kliendi riskiprofiili hindama, kuid läbi juriidilise isikuga seotud asjaolude. Riskide hindamise tegureid on täpsemalt kirjeldanud Finantsinspeksioon oma juhendis rahapesu tõkestamise kohta¹⁴², kus jagab riskitegureid vastavalt FATF soovitusel nr 10 selgitavale märkusele geograafiliseks riskiks, tooteriskiks ning kliendiriskiks.

RahaPTS eelnõu seletuskirja kohaselt võib lihtsustatud hooldusmeetmeid kohaldada üksnes seaduses sätestatud tingimustel. RahaPTS § 17 lg 1 lubab lihtsustatud hooldusmeetmeid kohaldada kliendi väikese riskiaseme korral, kuid selleks peavad kliendi suhtes olema täidetud ka RahaPTS § 18 tulenevad tingimused. Ka rahapesu lihtsustatud hooldusmeetmeid puudutav rahandusministri 04.03.2008. a. määrus nr 11 viitab konkreetsetele kriteeriumitele.¹⁴³ Määruse § 2 lg-st 1 võib järeldada, et madala riskiaseme korral võib lihtsustatult kohaldada ärisuhte kestel kohaldatavaid hooldusmeetmeid, kuid mitte ärisuhte loomise eel kohaldatavaid hooldusmeetmeid, v.a kui klient vastab konkreetsetele seaduses sätestatud tingimustele, mis lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamist ärisuhte loomise eel võimaldavad. Kliendi poolt hooldusmeetmete kohaldamise ulatust ja lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamise võimalikkust on Tallinna Ringkonnakohus käsitlenud lahendis 3-08-1220. Kohus on jõudnud seisukohale, et kuivõrd RahaPTS § 15 lg 1 vahetu kontaktiga isikusamasuse tuvastamise nõue on seadusandja poolt kehtestatud konkreetne meede, krediidasutus seda eirata ei tohi. Krediidasutustele on kohtu seisukohal loodud konkreetne kohustus isikusamasuse

¹⁴⁰ Eelnõu seletuskirja kohaselt on tegemist imperatiivsete nõuetega, millest kõrvale kaldumine ei ole lubatud.

¹⁴¹ Rahandusministri 04.03.2008. a. määrus nr 11.

¹⁴² Finantsinspeksiooni juhatuse otsus 1.1-7/46, lk 10.

¹⁴³ RahaPTS § 18 lg 5 viitab rahandusministri 03.04.2008.a. määrusele nr 11, millega kehtestatakse rahapesu tõkestamise lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamise kriteeriumid. Määruse § 2 lg 1 lubab krediidasutusel kirjeldada ja kehtestada madala riskiasemega tehingute tunnused ja nõuded. Kliendi isikliku riski määramiseks esitab määruse § 3 väga konkreetset tingimused, millele klient vastama peab.

tuvastamiseks ning krediidasutusel ei ole õigust asuda selles osas sobivat meetmete ulatust valima. Krediidasutus peab lähtuma seaduses toodud isikusamasuse tuvastamise regulatsioonist isegi siis, kui kavatseb kohaldada täiendavaid hoolsusmeetmeid.¹⁴⁴

Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et riskide hindamisel on lepingueelsete läbirääkimiste faasis tähtsus peamiselt tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise väljaselgitamiseks, kuivõrd sellest sõltub krediidasutuse kohustuste ulatus lepingueelsetel läbirääkimistel. Krediidasutuse õigus lihtsustatud hoolsusmeetmeid kohaldada on pigem piiratud ning puudutab peamiselt krediidasutuse ja kliendi vahelist suhet ärisuhte kestel, mitte ärisuhte loomise eel. Krediidasutus peab kindlaks määrama relevantseid riskitegureid, mida kliendi riskiaseme määramisel arvesse võtta ning sellest tulenevalt määrama kindlaks, mis tingimusel peetakse kliendi riskiaset kõrgemaks ning kliendi suhtes tuleks rakendada tugevdatud hoolsusmeetmeid.

2.2. Krediidasutuste lepingueelsete läbirääkimiste hoolsusmeetmeid puudutavad kavandatavad muudatused

1. detsembril 2014. a jõustunud ITDS muudatustega loodi õiguslik alus e-residentsuse kontseptsioonile. E-residentsus võimaldab välisriigi kodanikel taotleda ligipääsu Eesti e-riigi teenustele, kui välisriigi kodanikul on selleks põhjendatud huvi.¹⁴⁵ Praeguste rahapesu tõkestamise reeglite kohaselt peab krediidasutusega ärisuhte loomiseks ehk Eestis pangakonto avamiseks viibima klient Eestis kohapeal. Kuivõrd muud e-residentsusega seotud toimingud saab isik teha ilma kordagi Eestis kohapeal viibimata, on asunud kliendiga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamise nõuet leevendada.

2. märtsil 2016. a avaldas Siseminister teisekordselt eelnõu, milles pakutakse välja muudatusi kolmes õigusaktis: krediidasutuste seaduses, isikut tõendavate dokumentide seaduses ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses.¹⁴⁶ Eelnõu, millega rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmeid muudetakse, käsitleb sellekohaseid muudatusi kolmes erinevas seaduses. Eelnõu peamine eesmärk on leevendada kliendi kohustusi rahapesu

¹⁴⁴ Monetti AS kaebus Keskkriminaalpolitsei Rahapesu Andmebüroo 20. juuni 2008. ettekirjutuse nr 1-5/1446 tühistamiseks. TlnHKo 24.04.2009, 3-08-1220. Teise astme kohtu otsus jõustus, kui Riigikohus kassatsioonkaebust antud asjas menetlusse ei võtnud.

¹⁴⁵ R. Annus. E-residentsus. Juridica X 2014.

¹⁴⁶ Isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu. 11.02.2016. Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteem, Eelnõu toimiku number: 15-1856. Edaspidi käesolevas peatükis viidatud ka kui „eelnõu“.

tõkestamise hooldusmeetmete kohaldamisel, kuivõrd klient ei peaks Eesti krediitiasutuses kontot luues enam füüsiliselt krediitiasutuse kontoris kohapeal käima.

Eelnõu § 1 kohaselt soovitakse muuta isikut tõendavate dokumentide seadust selliselt, et kaob e-residentsust taotleva isiku kohustus omada seost Eesti riigiga või põhjendatud huvi Eesti e-riigi teenuste kasutamiseks. Samuti luuakse võimalus anda dokumendi väljaandmise taotluse esitamiseiga seotud ülesannete täitmist halduskoostöö seaduses sätestatud korras edasi. Eelnõu §-ga 2 viiakse krediitiasutuste seadusesse sisse säte, millega antakse krediitiasutusele õigus teavitada Politsei- ja Piirivalveametit (PPA), kui isiku kasutab isikusamasuse tuvastamiseks riiklikesse andmekogudesse kantud andmeid. Eelnõu § 3 käsitleb rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses tehtavaid muudatusi, mis peamiselt puudutavad isikusamasuse tuvastamise kohustuse leevendamist ning sellega seoses tugevdatud hooldusmeetmete kohaldamise kohustuse muutmist.

Muudatuse tulemusel ei pea krediitiasutus tulevikus kliendi isikusamasust tuvastama temaga samas kohas viibides, vaid võib kliendi isikusamasuse tuvastada ka distantilt, kui järgitakse järgnevat nelja tingimust:

- isikusamasuse kontrollimiseks kasutatakse infotehnoloogilisi vahendeid, mis võimaldavad isikusamasuse tuvastamise protseduuri salvestada ja seda taasesitada;
- isikusamasuse kontrollimiseks kasutatakse Eesti Vabariigis välja antud digitaalseks isiku tõendamiseks ettenähtud dokumenti või välisriigi pädeva asutuse poolt väljaantud isikut tõendavat dokumenti;
- isikusamasuse kontrollimiseks kasutatakse isikut tõendavate dokumentide andmekogusse kantud isiku tuvastamise andmeid; ja
- krediitiasutus järgib tugevdatud hooldusmeetmeid vastavalt RahaPTS §-le 19.

RahaPTS § 19 lg 3¹ omakorda näeb ette täiendavad nõuded isiku dokumentide kontrollimisele, dokumentide ehtsuses veendumiseks, samuti võib ühe meetmena paluda esimese makse tegemist konto kaudu, mis on avatud tehingus osaleva isiku või kliendi nimel krediitiasutuses, mis on registreeritud või mille tegevuskoht on Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis või riigis, kus kehtivad Euroopa Majanduspiirkonnaga võrdväärsed nõuded.

Eelnõu väljatöötamise eel ei ole koostatud seaduseelnõu väljatöötamiskavatsust, mida „Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja“ § 1 üldjuhul nõuab.¹⁴⁷ Muudatusi kirjeldatakse eelnõus

¹⁴⁷ Vabariigi Valitsuse 22. novembri 2011. aasta määrus nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“. RT I, 29.12.2011, 228. Määruse § 1 lg 2 p 5 lubab seaduseelnõu väljatöötamiskavatsuse jätta koostamata, kui seaduse

kui tehnilisi ja väikesemahulisi, siiski puudutavad need krediidasutuse ja kliendi vahelisi lepingueelseid läbirääkimisi ja lepingueelsete läbirääkimiste raames kohaldatavaid hoolsusmeetmeid. Selle tulemusel peavad oma tööprotsessid ja protseduurireeglid üle vaatama krediidasutused ja muud finantsteenuse pakkujad. KAS § 89 lg 5 kohustab krediidasutust kliendi jaoks avalikustama krediidasutuse ja kliendi vahelise suhte üldtingimused. Üldtingimustes sätestatakse KAS § 89 lg 6 kohaselt muuhulgas krediidasutuse ja kliendi vaheliste suhete põhialused, suhtlemise korra ning üldised tingimused pooltevaheliste tehingute teostamisel.

Ärisuhte loomise ehk kliendisuhete alused kindlaks määrava kestvuslepingu sõlmimise tingimused peavad olema sätestatud krediidasutuse üldtingimustes. Praktilise poole pealt tuleb krediidasutusel hakata muutma oma üldtingimusi ja ärisuhte aluseks oleva lepingu tüüptingimusi, kuivõrd võimaldades luua ärisuhet distantsil, peab krediidasutus selle kohta informatsiooni kõigile klientidele kättesaadavaks tegema. RahaPTS § 29 lg 1 kohaselt peavad krediidasutused kehtestama asutusesisesed protseduurireeglid. Seadusega ei looda krediidasutustele küll kohustust leevendada oma sisemisi rahapesu protseduurireegleid, kuid seaduse eesmärki arvestades on eelnõu koostaja eesmärk soodustada mitteresidentide pangakontode loomist.¹⁴⁸ Eesmärgi täitmiseks peab eelnõu koostaja ette nägema, et eesmärgi täitmiseks tuleb krediidasutustel oluliselt ümber korraldada oma senist tegevust.

Krediidasutuse protseduurireeglites tuleb täpsustada infotehnoloogia vahendusel kliendi isikusamasuse tuvastamise protseduuri, infotehnoloogia vahel isikusamasuse tuvastamisel kogutud andmete säilitamise nõudeid ning täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse. Lisaks peab krediidasutus arvestama võimalike sisemiste ümberkorraldustega, kuivõrd infotehnoloogia vahendusel isikusamasuse tuvastamine võib nõuda täiendavaid vahendeid ja eriteadmistega tööjõudu. Sellest tulenevalt peab krediidasutus tagama RahaPTS § 29 lg 2 alusel töötajate täiendava koolitamise. Seega mõjutab kõnealuse eelnõu vastuvõtmine oluliselt krediidasutuse sisemisi protseduure ning töökorraldust, mistõttu leiab käesoleva töö autor, et seaduseelnõu väljatöötamiskavatsuse koostamata jätmine ei ole kooskõlas õigusloome hea tavaga. Sellest tulenevalt võib puudujääke olla ka seaduseelnõu sisus.

rakendamise ei kaasne olulist õiguslikku muudatust või muud olulist mõju. Sellele alusel on viidatud ka seaduseelnõu seletuskirjas.

¹⁴⁸ Seletuskiri isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteem, eelnõu toimik number 15-1856, lk 5.

2.3. Krediidiasutuste lepingueelsetel läbirääkimistel kohalduvate normistiku muutmise õiguspärasus rahvusvaheliste standardite valguses

2.3.1. Kolmanda isiku poolt kogutud andmete kasutamine lepingueelsete hoolsusmeetmete kohustuse täitmisel

Krediidiasutus saab eelnõu kohaselt kasutada PPA isikut tõendavate dokumentide andmekogu, et kontrollida kliendi dokumentide kehtivust.¹⁴⁹ Tegemist ei ole kohustusega, vaid õigusega, millega soovitakse leevendada krediidiasutuse kohustust kliendiga lepingueelsete läbirääkimiste pidamisel kliendi isikut tõendavast dokumendist koopia teha. Eelnõuga võimaldatakse krediidiasutusel kontrollida isikut tõendava dokumendi kehtivust PPA andmebaasidest. Selline võimalus on krediidiasutusel üksnes isikute puhul, kellele on antud isikut tõendav dokument Eesti Vabariigi poolt, mh ka e-residendid, kellel on Eesti digitaalne isikutunnistus.

Krediidiasutusele on ärisuhte loomise eel kohaldatavate rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete rakendamisel andmete kogumiseks ja kasutamiseks seatud tingimused, kuivõrd isiku kohta andmete kogumine ja nende kontrollimine on üks osa rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmetest. Riiklikest andmebaasidest andmete kogumist võib pidada andmete kontrollimiseks, kuivõrd eelnõu seletuskirja kohaselt on andmebaasi kasutamise eesmärk teha kindlaks, kas isiku poolt esitatud isikut tõendav dokument on kehtiv või mitte. Kuivõrd dokumendi kehtivuse kohta saadav teave on krediidiasutuse jaoks suurema väärtusega, kui krediidiasutuse poolt kliendi isikut tõendavast dokumendist tehtav koopia. Seevastu PPA poolt kogutud täiendavatele andmetele tuginemine on kolmanda isiku poolt kogutud andmetele tuginemine. FATF soovitus nr 17 räägib kolmandale isikule tuginemisest hoolsusmeetmete kohaldamisel. Kolmandale isikule tuginemisel tuleb täita järgmised kriteeriumid:

- krediidiasutus peab kliendi kohta hankima kõik rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete raames kohustuslikus korras kogutavad andmed;¹⁵⁰

¹⁴⁹ Muudatusega antakse krediidiasutusele õigus avaldada PPA-le teavet kliendisuhete loomise kohta, kui isikusamasuse tuvastamiseks kasutatakse riiklikesse andmekogudesse kantud andmeid.

¹⁵⁰ See tähendab, et krediidiasutus peab veenduma, kas kolmanda isiku poolt kogutud andmed sisaldavad kõiki FATF soovitus nr 10 punktides a-c nimetatud elemente. Kui kolmanda isiku käest saadav informatsioon ei kata FATF standardist tulenevaid nõudeid, tuleb krediidiasutusel täiendav informatsioon ise koguda.

- kolmas isik peab olema suuteline ja valmis krediidasutuse nõudmisel viivitamatult esitama hooldusmeetmete nõuete kohaldamisega seotud kliendi isikut tõendavate andmete ja muude asjakohaste dokumentide koopiaid;

- kolmanda isiku suhtes rakendatakse reguleerimis-, järelevalve- või seiremeetmeid ning ta rakendab meetmeid, mis tagavad hooldusmeetmete ja andmete säilitamise nõuete täitmise.¹⁵¹

Soovituse tõlgendava märkuse kohaselt võib kolmas isik olla ka mittefinantsteenuseid pakkuv ettevõtja, kelle suhtes teostatakse järelevalvet või kontrolli.¹⁵² Autori hinnangul ei ole selles osas PPA sobivuses antud juhul põhjust kahelda, kuivõrd kriteeriumi alusel on oluline välistada andmete kasutamine, mis on kogutud kolmanda isiku poolt, kelle tegevus ei ole ei reguleeritud ja kelle tegevuse üle ei ole avaliku võimu kandjatel järelevalvet. PPA kui avaliku võimu kandja tegevus on reguleeritud õigusaktidega ning PPA on kohustatud järgima talle seadusest tulenevaid nõudeid. Siiski ei ole krediidasutuse ja PPA suhtlus erinevalt Rahapesu Andmebüroo ja krediidasutuse vahelisest suhtlusest õigusaktidega reguleeritud.¹⁵³ See tähendab, et reguleeritud ei ole, mis mahus krediidasutusel kliendi isikuandmetele ligipääs antakse. Eelnõust ei selgu, kas krediidasutus saab ligipääsu klienti puudutavatele andmetele või krediidasutus saab infot üksnes isikut tõendava dokumendi kehtivuse kohta.

Isikut tõendavate dokumentide andmekogu pidamise põhimääruse § 18 kohaselt säilitatakse isikut tõendava dokumendi väljaandmise aluseks olevaid dokumente ja andmeid andmekogukaartidena vähemalt 50 aastat.¹⁵⁴ Probleem tekib siinkohal seoses sellega, et eelnõuga võimaldatakse PPA-l anda e-residendi digitaalse isikutunnistuse taotlemiseks vajalike andmete kogumist edasi eraõiguslikule isikule.¹⁵⁵ Kuivõrd digitaalse isikutunnistuse väljaandmisel ei kehti rahapesu tõkestamise hooldusmeetmed, peab krediidasutus esmajoones välja selgitama, missugused on PPA poolt tegevuse edasiandmise tingimused, kuivõrd seda eelnõus käsitletud ei ole. Kui kolmas isik peab enne PPA poolt edasiantavate ülesannete täitmist kehtestama selleks protseduurireeglid, mis oma sisu poolest vastavad krediidasutuse kehtivatele nõuetele, ning kolmas isik esitab PPA-le ning PPA on nõus krediidasutusele

¹⁵¹ FATF soovitus 11 kohaselt peab krediidasutus lepingueelsete rahapesu tõkestamise hooldusmeetmete käigus kogutud andmeid säilitama vähemalt 5 aasta jooksul pärast ärisuhte lõppemist. Allikas: The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 14.

¹⁵² The FATF 40+9 Recommendations (2012), lk 81.

¹⁵³ Rahapesu Andmebüroo on PPA iseseisev struktuuriüksus, mis RahaPTS § 47 kohaselt RahaPTS mõttes kohustatud isikute üle järelevalvet teostab. Rahapesu Andmebüroo ja krediidasutuste vaheline teabe jagamine on RahaPTS-s selgelt reguleeritud.

¹⁵⁴ Siseministri 18.12.2015 määrus nr 78 „Isikut tõendavate dokumentide põhimäärus“. - RT I 22.12.2015, 45.

¹⁵⁵ Isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu § 1 p 1.

vajadusel esitama kliendi kohta kogutud andmeid ja dokumente, võib PPA-lt andmete kogumist pidada rahapesu tõkestamise rahvusvaheliste standarditega kooskõlas olevaks.

Isegi kui krediidasutus võib tugineda PPA poolt kogutud andmetele, vastutab krediidasutus ise hoolsusmeetmete lõpliku rakendamise eest. See tähendab, et andmete õigsuses peab veenduma krediidasutus ise. Seega kui krediidasutusel on kahtlus PPA poolt kogutud andmete õigsuses või PPA ei saa krediidasutusele edastada isiku andmete kontrollimisega seotud dokumente või andmeid, ei saa krediidasutus neile tugineda ilma neid täiendavaid kontrollimata.

2.3.2. Sidevahendi abil ärisuhte loomise võimaldamine

Eelnõuga soovitakse kaotada isikuga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamise nõue. Isikusamasuse tuvastamiseks võiks eelnõu kohaselt kasutada ka infotehnoloogilisi vahendeid. Eelnõu seletuskirja kohaselt sätestatakse vastavas rahandusministri määruses, et infotehnoloogiliste vahendite all mõeldakse videoühendust kliendi ja krediidasutuse esindaja vahel. Sellisel moel ärisuhte loomisel ei pea klient kordagi krediidasutuse esindajal temaga samas kohas viibides isikusamasust tuvastada võimaldama. Kui kehtiva õiguse kohaselt peab klient krediidasutusega lepingueelsete läbirääkimiste pidamisel vähemalt korra viibima krediidasutuse esindajaga samas kohas, siis edaspidi peaks klient krediidasutuse esindajaga kohtuma sidevahendi vahendusel. Seeläbi seadustatakse sidevahendi abil krediidasutusega ärisuhte loomine. Krediidasutusele tähendab see ühelt poolt täiendavate võlaõiguslike nõuete kohaldumist ning teiselt poolt täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamise kohustust, kui krediidasutus otsustab senist vahetu kontakti nõuet isikusamasuse tuvastamisel eelnõuga lubatud viisil leevendada.

Sidevahendi abil lepingu sõlmimisel suureneb oluliselt krediidasutuse teavitamiskohustus.¹⁵⁶ Sidevahendi abil sõlmitud lepinguks nimetatakse VÕS § 52 kohaselt lepingut, mis vastab kõigile järgnevatele tunnustele:

- leping sõlmitakse selleks ettenähtud teenindussüsteemis;
- lepingupooled ei viibi lepingu sõlmimise ajal kordagi samas kohas; ja
- lepingupoolte tahteavaldused edastatakse eranditult sidevahendi abil.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Seletuskiri võlaõigusseaduse ja tarbijakaitseseaduse muutmise seaduse juurde. SE 505 XII. lk 6. - <http://www.riigikogu.ee/download/eef7c1cc-7ece-4a2b-a6f5-029e4f52d193> (20.04.2016)

VÕS § 52 lg 3 kohaselt kohalduvad sidevahendi abil lepingu sõlmimisel teabe andmise erisused ka krediidasutustele. Kui VÕS § 14 tulenevate kohustuste puhul kehtib dispositiivsuse põhimõte, siis sidevahendi abil tarbijaga sõlmitud lepingute korral on seaduses sätestatud tarbija kahjuks kõrvalekalduv kokkulepe tühine VÕS § 62 kohaselt.

Sidevahendiks peetakse VÕS § 52 lg 2 kohaselt iga viisi, mis võimaldab lepingu sõlmimiseks läbirääkimisi pidades vajalikku teabevahetust, ilma et isikud samaaegselt samas kohas viibiks, muuhulgas kuulub siia alla arvutit vahendusel teabe vahetamine. VÕS § 53 lg 1 ja lg 1¹ kohaselt kohalduvad sidevahendi abil lepingu sõlmimise sätted üksnes tarbijale, kelle elukoht on Eestis või muus Euroopa Liidu liikmesriigis ning kui lepingu sõlmimiseks tehakse krediidasutuse poolne avalik pakkumine, reklaam või muu sarnane tegu Eestis või kui leping on Eesti territooriumiga muul moel oluliselt seotud. See tähendab, et regulatsioon ei kohaldu praegusel kujul kliendile, kes vastab tarbija mõistele, kuid kelle elukoht on väljaspool Euroopa Liitu.

VÕS § 54¹ kohaselt tuleb pakkumus tarbijale teha püsival andmekandjal. Püsivaks andmekandjaks nimetatakse VÕS § 11¹ kohaselt vahendit, mis võimaldab isikul säilitada temale suunatud teavet nii, et see on teabe otstarbele vastava aja jooksul kättesaadav ja muutmata kujul taasesitatav. Direktiivi 2002/65/EÜ, mis on VÕS finantsteenuse kaugturstamisel ehk sidevahendi abil finantsteenuse osutamiseks lepingu sõlmimisel kohalduvate sätete aluseks, põhjenduse 20 kohaselt on püsivaks andmekandjaks nii füüsiliselt käega katsutavad vahendid nagu CD-ROM või DVD kui ka arvuti kõvaketas, kui sellel säilitatakse elektronposti või veebileht, kui see vastab püsiva andmekandja määratluse kriteeriumitele. Soome ja Saksa õiguse kohasel ei kujuta veebilehekülg endast reeglina püsivat andmekandjat, kuivõrd kasutajal ei ole võimalik mõjutada talle kättesaadava informatsiooni püsivust ja sisu. Saksa õiguse kohaselt peab informatsioon püsival andmekandjal olema kliendile kättesaadav teatud ajaperioodi jooksul, mis omakorda sõltub lepingu lõppemise tähtajast.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Lepingueelsetel läbirääkimistel krediidasutuse kohustus tarbijat informeerida tuleneb ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 23. septembri 2002. aasta direktiivist 2002/65/EÜ, milles käsitletakse tarbijale suunatud finantsteenuste kaugturstust ja millega muudetakse nõukogu direktiivi 90/619/EMÜ ning direktiive 97/7/EÜ ja 98/27/EÜ. Direktiiv on Eesti õigusesse üle võetud. Nimetatud säte ei kohaldu krediidasutustele ärisuhte loomisel olukorras, kus krediidasutus peab tarbijaga vahetus kontaktis olles tarbija isikusamasuse tuvastama.

¹⁵⁸ K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart. Protection of Consumer Rights in SMS Loan Agreements. European Review of Private Law (2010). Vol 18 (1), pp, lk 133.

EFTA¹⁵⁹ kohus on oma lahendis E-4/09 käsitletud veebilehekülje kui püsiva andmekandja küsimust. Saksamaa on EFTA kohtule nimetatud asjas antud arvamuses avaldanud, et ajaperiood, mille jooksul informatsioon peab olema kättesaadav kliendile, peab hõlmama ka lepingueelsete läbirääkimiste faasi.¹⁶⁰ Nii Tšehhi, Saksamaa kui ka Eesti esindajad on kohtule antud arvamuses leidnud, et ligipääs peaks säilima ka pärast lepingu lõppemist, Eesti esindaja arvamus kohaselt vähemalt kuni kõigi õiguskaitsevahendite kasutamise võimalused on end ammendanud.¹⁶¹ EFTA kohus on nõustunud eeltoodud seisukohtadega, kuid lisanud, et kuivõrd kliendil võib tekkida lepingueelsete läbirääkimiste osas nõudeid ka juhul, kui lepingu sõlmimiseni poolte vahel ei jõuta, peavad tingimused kliendile mõistliku aja vältel kättesaadavad olema ka viimasel juhul.¹⁶²

ESME¹⁶³ püsiva andmekandja küsimust käsitletud vastavas raportis, kus on veebilehekülje kui püsiva andmekandja defineerimisel lähtunud põhimõttest, et veebilehte peaks olema võimalik võrrelda veebis asuva kõvakettaga. See tähendab, et veebileheküljed, mis pakuvad kliendile isiklikku andmeruumi, mida klient iseseisvalt kontrollib ja haldab, võiks olla püsiv andmekandja.¹⁶⁴ Sellistele tingimustele võivad vastata teatud pilveteenuse pakkujad, kes võimaldavad isikul oma andmeid hoida privaatsetel teenuspakkuja serveris ning andmete pääseb isik ligi turvalisi kanaleid kasutades.

Autori hinnangul ei lähe siia alla aga traditsioonilised krediidasutuse veebileheküljed, kus lepingu tüüptingimused on avalikult kättesaadavad ning kus kliendi nimel võidakse küll avada konto, kuid reeglina alles pärast ärisuhte loomist. Samuti sõltub kliendi nimel avatud konto puhul informatsiooni koosseis ja selle ligipääsetavus jätkuvalt vaid krediidasutusest. Krediidasutus peab tingimused edastama kliendile, kelle suhtes VÕS sidevahendi abil sõlmitud lepingu tingimused kohalduvad, kas e-kirjana või füüsilisel kujul kas paberandjal või muul püsival andmekandjal. Krediidasutusele tähendab see täiendavat koormust krediidasutusele, mis peab ärisuhte loomise protseduure ja oma tehnilisi lahendusi

¹⁵⁹ *European Free Trade Association*. Valitsustevaheline organisatsioon, mille liikmeteks on Island, Liechtenstein, Norra ja Šveits ning mille eesmärk on soodustada vaba kaubandust EFTA riikide vahel, Euroopa Majanduspiirkonnas ning ka rahvusvahelisel tasandil. Allikas. EFTE. - <http://www.efta.int/about-efta/european-free-trade-association> (29.04.2016).

¹⁶⁰ EFTA Court. E-04/09 - *Inconsult Anstalt v Finanzmarktaufsicht*, p 42 Kättesaadav: http://www.eftacourt.int/uploads/tx_nvcases/4_09_Judgment_EN.pdf (26.04.2016).

¹⁶¹ *Ibid*, p 43.

¹⁶² *Ibid*, p 46.

¹⁶³ *European Securities Markets Expert Group*

¹⁶⁴ ESME's Report on Durable Medium – Distance Marketing Directive and Markets in Financial Instruments Directive. - http://ec.europa.eu/finance/securities/docs/esme/durable_medium_en.pdf (25.04.2016).

kohandama vastavalt, et parimal võimalikul viisil täita seadusest tulenevad lepingueelsete läbirääkimiste kohustused. Tõendamiskoormis seejuures, et krediidasutus kohustused täitnud on, lasub krediidasutusel endal.¹⁶⁵ VÕS § 55¹ lg 5 kohustab ka lepingutingimused ja muu asjakohase info saatma kliendile püsival andmekandjal. Lisaks võib klient igal ajal nõuda lepingutingimusi paberandjal, mis loob krediidasutusele täiendava kohustuse edastada kliendile, kes on tarbija ning kelle elukoht on Euroopa Liidus, tema nõudmisel paberandjal lepingutingimused.

VÕS § 56 lg-s 1 sätestatakse tarbija taganemisõigus sidevahendi abil sõlmitud lepingute puhul. Krediidasutus peab arvestama, et kui leping sõlmitakse Euroopa Liidu territooriumil elava tarbijaga, on tarbijal õigus 14 päeva jooksul lepingust taganeda. Peamiselt puudutab see ärisuhte kestel tehtavaid tehinguid, kuid samas peab krediidasutus arvestama, et ka 14 päeva jooksul ärisuhte loomise järel võib tarbija otsustada krediidasutusega ärisuhte lõpetada, misjärel krediidasutus on kohustatud VÕS § 56¹ lg 2 alusel tagastama kõik tarbijalt lepingu alusel saadud tasud. Krediidasutusele võib see põhjustada olulisi kulutusi, kuivõrd ärisuhte ja kliendikonto loomisega võivad krediidasutusele kaasneda kulutused. VÕS § 52² alusel peab klient sellises olukorras kandma vähemalt talle üleantu tagastamisega seotud otsesed kulud, kuid sellest peab krediidiandja klienti eelnevalt teavitama. Krediidasutus peab teavitama Rahapesu Andmehäired, kui lepingueelsete läbirääkimiste faasis klient ärisuhte loomisest loobub.¹⁶⁶ Selgusetu on, kas kliendipoolset ärisuhtest loobumist võib pidada kahtlaseks samadel alustel, kui ärisuhtest loobutakse vahetult pärast ärisuhte loomist.

Tarbijaga sidevahendi abil lepingu sõlmimise eritingimused on sõnastuse poolest selgelt Euroopa Liidu kesksed, mis tähendab, et Euroopa Liidu ja kolmandate riikide tarbijad on krediidasutuse ees ebavõrdses olukorras. Krediidasutusele tähendab see kas kohustust eristada arusaadavalt tarbijaid nende elukoha alusel, mis tähendab, et krediidasutusel on vaja iga kolmanda riigi kodaniku puhul selgelt veenduda, et tema elukoht ei oleks Euroopa Liidus, kuivõrd Euroopa Liidus elavale isikule kohalduvad rangemad nõuded. Teine võimalus oleks krediidasutusel kohaldada kõigile tarbijatele ühetaolisi tingimusi ning võimaldada ka kolmanda riigi füüsilistel isikutel, kelle ärisuhte loomise vajadus ei ole tingitud majandus- ja kutsetegevusest, saada samaväärset kaitset. Eelnõu seletuskirjast ei tulene, et

¹⁶⁵ VÕS § 54 sätestab üldise sidevahendi abil tarbijaga lepingu sõlmimise teavitamiskohustuse. Sätte lõike 10 kohaselt peab kohustuse täitmist tõendama ettevõtja.

¹⁶⁶ FATF on oma soovitusel nr 20 soovitanud seaduses sätestada finantseerimisasutuse kohustus kliendi suhtes tekkinud rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlusest Rahapesu Andmehäired viivitamata teavitada. Kuivõrd kliendi all peetakse silmas ka isikut, kellega lepingueelseid läbirääkimisi alles peetakse, tuleks siinkohal teavitamiskohustust tõlgendada laiendavalt ehk ka lepingueelsete läbirääkimiste faasis kehtivaks. Siseriiklikus õiguses tuleb nõue RahaPTS § 32 lg-st 2.

võlaõigusseadusest ja Euroopa Liidu õigusest tuleneva tarbija teavitamise kohustusega eelnõu väljatöötamisel arvestatud oleks. Eelnõus ei ole analüüsitud, mis määral Eesti võlaõigusseadusest tulenevad tarbijaid puudutavad sätted peaksid puudutama kolmandate riikide elanikke. Kui krediitiasutus plaanib eelnõu vastuvõtmise järel asuda infotehnoloogiliste vahendite abil kliendi isikusamasust kontrollima, tuleb krediitiasutusel eelnevalt krediitiasutuse üldtingimused ja ärisuhte loomise tüüptingimused vastavusse tarbijaga sidevahendi abil lepingu sõlmimisele kohalduvate nõuetega.

2.3.3. Isikusamasuse tuvastamise kohustuse leevendamine

2.3.3.1. Vahetu kontaktita isikusamasuse tuvastamine

KAS § 89 lg 1 sõnastuse kohaselt peab isikusamasuse kontroll toimuma isikut tõendava dokumendi alusel, mille puhul tuleb täiendavalt kontrollida dokumendi kehtivust. Nimetatud kohustused on eriti rangelt sätestatud just esmase kontakti loomisel – see tähendab olukorras, kus klient ei ole krediitiasutusega varem ühtki tehingut teinud, mille raames oleks tulnud kliendi isikusamasus tuvastada. Sätte eesmärk on välistada anonüümsete kontode avamine krediitiasutuse juures.¹⁶⁷ Eelnõuga kaotatakse imperatiivne kohustus viia isikusamasuse tuvastamine ärisuhte loomise eel alati läbi isikuga samas kohas viibides. Eelnõu § 3 p 1 sõnastuse kohaselt peavad täidetud olema kõik sättes toodud tingimused, et infotehnoloogia vahendusel isikusamasuse kontrollimine oleks läbi viidus nõuetekohaselt.

Eestis hetkel kehtiv isikusamasuse tuvastamise nõue on Euroopa Liidus pigem erandlik, kuivõrd enamik Euroopa Liidu liikmesriike on rahapesu tõkestamist reguleeriva seadusega võimaldanud isikusamasuse tuvastamist ka isikuga samas kohas viibimata. Vahetus kontaktis isikusamasuse tuvastamise kohustuse loomisel oli sarnane nõue kolmes Euroopa Liidu liikmesriigis.¹⁶⁸ Praeguseks on nõue säilinud üksnes Tšehhis, kus siseriikliku rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse artikkel 8 lõige 1 nõuab üldiselt isikusamasuse tuvastamist isikuga samas kohas viibides.¹⁶⁹ Isikusamasuse tuvastamise nõuete leevendamisel

¹⁶⁷ Nõue tuleneb Euroopa Nõukogu 1980. aasta soovitusel „Soovitus nr R (80) 10 kriminaalse päritoluga vahendite ülekandmise kohta.

¹⁶⁸ 2008. aasta seaduse loomisel oli isikuga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamise kohustus seaduseelnõu seletuskirja kohaselt Tšehhis, Slovakkias ja Saksamaal. Allikas: Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse juurde. SE 137.

¹⁶⁹ Report on Fourth Assessment Visit. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Czech Republic. Moneyval. Strasbourg: 2011. lk 100. Kättesaadav: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/CZE4_MER_MONEYVAL\(2011\)01_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/CZE4_MER_MONEYVAL(2011)01_en.pdf) (24.04.2016).

on eeskujuks toodud Saksamaa, mis küll 2008. aasta RahaPTS väljatöötamise ajal nõudis isikusamasuse tuvastamist isikuga samas kohas viibides, kuid praeguseks on siseriiklikku seadusandlust liberaliseerinud.

Isikusamasuse isikuga samas kohas viibides tuvastamise kohustuse kohustuslikuks muutmine oli suuresti ajendatud tehnoloogia arengust ning sellest tingitult uute riskide ja kuritegude ilmnemisest. 2008. aastal pärast rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse jõustumist avaldati Moneyval hindamisraport Eesti kohta. Kuigi Eesti terrorismi ohu taset hinnati madalaks, olid riigis rahapesu puudutavalt kõige suuremaks probleemiks internetis toime pandud kuritegudest saadud rahaliste vahendite kandmine Eestis asuvale pangakontole või läbi Eesti kolmandasse riiki (nn musta raha transiit), samuti pangakontode müük, variisikute kasutamine, ebatraditsiooniliste maksevahendite kasutamine ja ka väga suured mitteresidentidega seotud sularahavood.¹⁷⁰ Ka Finantsinspektsiooni ja Rahapesu Andmehüüroo 2007. aasta riskianalüüsis elektrooniliste maksevahendite, seehulgas alternatiivsete maksevahendite üha ulatuslikuma kasutamise riskide kohta jõuti järeldusele, et tehnoloogia areng on üks oluline tegur, mis suurendab Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise riski.¹⁷¹ Nn vahetus kontaktis olles isikusamasuse tuvastamise kohustus pidi leevendama krediitiasutuse kohustusi hoolsusmeetmete kohaldamisel. Kliendiga vahetult suheldes on võimalik selgemalt vahetada tahteavaldusi ning krediitiasutused ei pidanud järgima sidevahendi abil tehingu sõlmimisest tulenevaid täiendavaid kohustusi.¹⁷²

Saksa rahapesu tõkestamise regulatsiooni artikkel 6 lõige 2 punkti 2 kohaselt võib isikusamasuse tuvastada isikuga samas kohas viibimata, kui isikusamasus tuvastatakse artikkel 4 lõikes 4 lause 1 punktis 1 nimetatud dokumendi või selle koopia alusel. Füüsilise isiku isikusamasus tuleb tuvastada Saksamaal välja antud isikut tõendava dokumendi või vastava digitaalse isikutunnistuse alusel või Saksamaa dokumentidele esitatavatele nõuetele vastava välisriigi dokumendi alusel. Samuti peab digitaalse isikusamasuse tuvastamise korral kohaldama tugevdatud hoolsusmeetmeid.¹⁷³ Tugevdatud hoolsusmeetmena nõutakse kliendilt

¹⁷⁰ Moneyval. Third Round Detailed Assessment Report on Estonia. Anti Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Strasbourg, 12.12.2008, lk 22. - [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round3/MONEYVAL\(2008\)32Rep-EST3_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round3/MONEYVAL(2008)32Rep-EST3_en.pdf) (24.04.2016)

¹⁷¹ Riskianalüüs koostati seoses rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu väljatöötamisega. Allikas: Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. SE137.

¹⁷² Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. SE137.

¹⁷³ Money Laundering Act. Geldwäschesgesetz – GwG. Kättesaadav: https://www.bafin.de/SharedDocs/Aufsichtsrecht/EN/Gesetz/GwG_en.html?nn=2821360#doc4528410bodyText6 (24.04.2016).

esimese makse tegemist pangakontole enda nimel mõnes Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis avatud krediidasutuse kontolt või mõne kolmanda riigi krediidasutuse kontolt, kui kolmas riik on Saksamaa finantsjärelevalve ameti (BaFin) pool kantud nimekirja riikidest, mille rahapesu tõkestamise regulatsioon on vastavuses Saksamaa nõuetega.¹⁷⁴

Saksamaa finantsjärelevalve asutus on täpsustanud ilma vahetu kontaktita isikusamasuse tuvastamise tähendust. Kui reeglina loetakse isikuga vahetus kontaktis viibimiseks ehk nii-öelda näost-näku isikusamasuse tuvastamiseks üksnes olukorda, kus kaks isikut viibivad füüsiliselt samas ruumis. Muul juhul ehk kui krediidasutuse esindaja ja klient ei viibi kordagi ärisuhte loomise kestel samas kohas, tuleb kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid. Saksamaa finantsjärelevalve asutuse hinnangul võib olukorda, kus isik ei ole küll füüsiliselt kohal, kuid kellega on võimalik vahetult suhelda videosilla vahendusel, pidada samaväärseks isikuga samas kohas viibimisega, kui isikuga peetavat videokõne on võimalik salvestada ning videovahendus võimaldab tuvastada kliendi poolt videovahendusel esitatava dokumendi võimalikke puuduseid. Krediidasutus ei saa lugeda isikusamasuse tuvastamist nõuetekohaselt läbiviiduks, kui pildi kvaliteet on halb ning klient viibib pimedas ruumis või kui kliendil ei ole võimalik edastada heli. Kui krediidasutuse esindajal tekib videosilla vahendusel kliendi suhtes kahtlus, ei saa isikusamasuse tuvastamise nõuet pidada täidetuks.¹⁷⁵

Kuigi Saksamaale on viidatud kui riigile, kus videosilla vahendusel isikusamasuse tuvastamine on lubatud ja läbi finantsjärelevalve selgituste on lubatud seejuures jätta tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamata, on vastava seaduse kohaselt distantsilt isikusamasuse tuvastamine võimalik ainult juhul, kui kliendi isikusamasust tõendav dokument vastab Saksamaal kehtivatele nõuetele. Võimalus videosilla vahendusel isikusamasust tuvastada ei ole sätestatud seaduses, vaid seaduse säte on üldisem, võimaldades isikusamasuse tuvastamist ilma vahetu kontaktita kindlatel tingimustel.¹⁷⁶ Üheks tingimuseks on isikusamasuse tuvastamisel Saksamaal väljaantud isikusamasuse tuvastamiseks ettenähtud dokumendile kehtestatud nõuetele vastava dokumendi esitamine. Saksamaa rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse artikkel 4 lõige 4 punkt 1 kohaselt Eestis

¹⁷⁴ Germany – mutual evaluation. FATF. Lk 146. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20Germany%20full.pdf> (27.04.2016)

¹⁷⁵ Circular 01/2014 (GW) - suspicious transaction report in accordance with sections 11, 14 of the GwG. Kättesaadav: https://www.bafin.de/SharedDocs/Veroeffentlichungen/EN/Rundschreiben/rs_1401_gw_verwaltungspraxis_vm_en.html (25.04.2016). Krediidasutus peab tuvastama nt kasi sikut tõendaval dokumendil on lahtine kile, peale kleebitud pilt, puuduvad turvaelemendid vmt puudused. Klient peab selleks liigutama oma isikut tõendavat dokumenti vastavalt krediidasutuse esindaja juhiste. Krediidasutuse esindaja peab olema läbinud vastava koolituse ning olema krediidasutuse poolt selleks ettenähtud ruumis.

¹⁷⁶ GwG artikkel 6 lg 2.

soovitakse seda võimalust pakkuda isikutele, kellele on antud Eesti riigi poolt dokument, mis võimaldab ligipääsu riiklikele e-teenustele. Täpsustamata on tingimused, mida tuleks seada krediitiasutusele, kes infotehnoloogiliste lahenduste abil isikusamasuse tuvastamist läbi viib. Eelnõu kohaselt sätestab vastavad tingimused valdkonna eest vastutav minister, kuid kuivõrd tegemist on väga olulise aspektiga ning tundliku teemaga, peaks krediitiasutustele rakenduvad kohustused selgeks tegema juba paralleelselt seaduseelnõuga.

Infotehnoloogiliste vahendite abil rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete nõuete täitmisel on krediitiasutusel keeruline teha selgeks kliendi riskiprofiili. See tähendab, et keeruline on välja selgitada kliendi tahteavalduse sisu, tegelikud vajadused ja võimalused, riskitaluvuse jm olulised asjaolud, mis mõjutavad kliendiga ärisuhte loomise lubatavust. Et vähendada krediitiasutuse enda koormust rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõuga tekkivate kohustuste täitmisel, tehti kliendile kohustuslikuks krediitiasutusega nn näost-näku kohtumine. Otsekontaktita ehk sidevahendi abil ärisuhte loomine on kehtiva seaduse alusel lubatud vaid erandjuhtudel ning üldjuhul ei osutata kliendile teenuseid enne, kui hoolsusmeetmeid on seaduses nõutud viisil kohaldatud.

Tehnoloogia arenguga on inimesteni jõudnud mobiilne pangandus, mis võimaldab paremat ligipääsu ja kiiremat teenindust krediitiasutuse poolt pakutavate teenuste tarbimisel. 2010. aastal avaldatud raamatus „Bank 2,0“ väidab autor, et kliendid ei näe tulevikus enam vajadust krediitiasutuse kontoris kohapeal käia. Klient tahab teenuseid tarbida nn enda moel ja nad otsivad lihtsamaid ja kiiremaid võimalusi.¹⁷⁷ See tähendab, et ka krediitiasutuste jaoks on uute lahenduste leidmine oluline, et püsida konkurentsivõimelisena. Kuivõrd aga regulatsioonid on kõigile sarnaste teenuste pakujatele ühetaolised, peavad ka krediitiasutustega konkureerivad makseteenuse osutajad, krediitiasutused jt finantsteenuste pakujad arvestama samade nõuetega hoolsusmeetmete kohaldamisel.

Käesoleva töö autori seisukoht on, et isikusamasuse tuvastamise standarditesse puutuvalt ei ole isikusamasuse tuvastamise meetmete leevendamine krediitiasutuste jaoks keelatud. Seega on RahaPTS § 15 lg 1 isikuga samas kohas isikusamasuse tuvastamise nõude kaotamine rahvusvaheliste standarditega kooskõlas ja lubatav. Kui aga võtta arvesse riskipõhist lähenemist, peaks esmalt liikmesriik hindama, kas riigi rahapesu riskid võimaldavad meil seesuguse regulatsiooni läbiviimist. Soome, kes Baseli rahapesu riski indeksi poolest on maailma mastaabis kõige tugevamal positsioonil, ei nõua krediitiasutusega lepinguelseid

¹⁷⁷ Brett King. Bank 2,0. How Customer Behaviour and Technology Will Change The Future of Financial Services. Marshall Cavendish Business. Singapore 2010, lk 15.

läbirääkimisi pidades kliendilt isikusamasuse tuvastamiseks krediidasutusega samas kohas viibimist.¹⁷⁸ Eesti ja Soome võrdluses tuleb aga silmas pida välismaiste klientide osakaalu vastavate riikide krediidasutustes.

Et ka pangandussektor, oma konservatiivsusest hoolimata, on pidevas muutumises, annab tunnistust, et u 20 aastat tagasi ei eksisteerinud rahapesu tõkestamise regulatsiooni sellisel kujul, nagu see on olemas praegu. Kliendiga vahetus kontaktis olev töötaja ei pidanud hindama kliendi riskiastet ega ärisuhte loomisel otsuse tegemiseks võtma ühendust endast kõrgemal positsioonil oleva töötajaga. Ka internetipangandust tänapäevasel kujul u 20 aastat tagasi veel ei eksisteerinud.¹⁷⁹ Olukord, kus krediidasutus ja kliendi vaheline suhtlus käib suures osas automatiseeritult ning isikult suuliste selgituste saamine ei toimu vahetus kontaktis, teeb krediidasutuse jaoks informatsiooni saamise keeruliseks. Krediidasutuse poolne teabe andmine ja kliendilt teabe küsimine, samuti kliendi isiklikule tahteavaldusele kinnituse saamine, on ilma vahetu kontaktita problemaatiline, kuivõrd nõuab täiendavate meetmete kasutusele võtmist, mida krediidasutused praegu ei vaja.¹⁸⁰ Seega ei tohiks edasist arengut krediidasutustele peale sundida, vaid muutused peaksid toimuma orgaaniliselt.

Kuigi FATF standardite tõlgendamisel on paljud riigid siiski võimaldanud siseriiklikult ilma isikuga samas kohas viibimiseta isikusamasuse tuvastamisel ärisuhtet luua, kui isiku suhtes on kohaldatud tugevdatud hoolsusmeetmeid ja see on isiku riskiastet ja hoolsusmeetmete kohaldamisel teostatud analüüsi tulemusi arvestades võimalik. Oluline on siinkohal silmas pida, et kasutades võrdluseks erinevaid Euroopa Liidu liikmesriike tuleb võrdluses kriitiliselt suhtuda aspektidesse, mida võivad mõjutada riigiti erinevad riskitegurid. Enne isikuga samas kohas isikusamasuse tuvastamise kohustusest loobumist peab krediidasutus hindama, missugune on uue protseduuri puhul tõenäosus krediidasutuse riskide¹⁸¹ suurenemiseks ja mis võib olla võimalike riskide realiseerumise tagajärg. Riskiastme arvestamisel võetakse riskikategooriatena arvesse tehingus osaleva isiku elu- või asukoht, majandustegevus, tema tehingupartnerid ja muud isikut iseloomustavad parameetrid. Kui vähemalt ühes kategoorias on isiku riskitase kõrge, tuleb isiku riskiaste määrata kõrgeks. Riskitase hinnatakse kõrgeks ka isiku puhul, kelle poolt esitatud teabe kontrollimisel tekib

¹⁷⁸ Soome rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses ei ole isikusamasuse tuvastamisel seatud FATF standardites ja AMLD III sätestatust tugevamaid nõudeid.

¹⁷⁹ B. King, lk 264.

¹⁸⁰ Kadri Siibak, doktoritöö. Lk 105.

¹⁸¹ Finantsinspeksioon loetleb oma rahapesu juhendi punktis 4.6.4. peamiste riskidena kliendiriski, toote- või teenuseriski ja maa- või geograafilise riski. Iga krediidasutus peab määratlema nende kategooriate puhul tunnused või lähtuma Finantsinspeksiooni poolt pakutud tunnustest kliendi riskiastme määratlemisel.

kahtlus esitatud andmete tõe vastavuses.¹⁸² Läbi internetipõhise teenuspakkumise võib suurenedagi seega krediitiasutuse koormus neile esitatavate pakumuste või taotluste läbivaatamisel, kuivõrd kliendi riskitaju internetipõhiste taotluste esitamisel võib väheneda, samuti puuduvad krediitiasutusele distantsilt taotluste esitamisega kaasnevad kulud.¹⁸³

Autori hinnangul peaks krediitiasutus siin eelkõige silmas pidama geograafilist riski, kuivõrd riigist, kus klient resideerub, ei pruugi kliendi kohta saada kas piisavalt andmeid, et krediitiasutus saaks veendunult hinnata kliendiga ärisuhte loomise võimalikuks.

2.3.3.2. E-residendi digitaalse isikutunnistuse aktsepteerimine

Eestil on eelnõu seletuskirja kohaselt võimekus pakkuda erinevaid avaliku sektori teenuseid Eesti elanikele digitaalselt, kuid välismaalastel puudub võimalus neid teenuseid digitaalsel kujul kasutada.¹⁸⁴ Välismaistele ettevõtjatele võib e-residentsus olla atraktiivne vahend Euroopa turule sisenemiseks. E-residentsuse väljatöötamisel on seda peetud konkurentsieeliseks rahvusvahelisel turul, kuivõrd üha enam suureneb nõudlus digitaalsete teenuste järgi.¹⁸⁵ Siiski tuleb silmas pidada, et infotehnoloogiliste vahendite kasutamise õigus isikusamasuse kontrollimisel ei ole piiratud vaid e-residentidega.

E-residendi digitaalse isikutunnistuse loomisel viidatu ühe sihtgrupina välismaal elavatele eestlastele.¹⁸⁶ Samuti on viidatud vajadusele arendada ettevõtlust ning meelitada Eestisse välismaiseid ettevõtjaid. Seega eelduslikult peab e-residendi digitaalse isikutunnistuse taotlejal olema soov seda eesmärgipäraselt kasutada. Rahapesu hoolsusmeetmeid leevendava eelnõu § 1 p 2 tunnistab kehtetuks ITDS sätte, mille kohaselt tuleb e-residendi digitaalse isikutunnistuse väljaandmise eel selgeks teha, kas taotlejal on seos Eesti riigiga või põhjendatud huvi Eesti e-teenuste kasutamiseks. Nimetatud muudatusega soovitakse vähendada menetluse ajakulu, kuivõrd nimetatud tingimuste täitmine on taotluste menetlemisel põhjustanud liigselt tööd ja taotlejad ei pruugi taotlemise hetkel veel täpselt

¹⁸² RahaPTS § 19 lg 2 p 2.

¹⁸³ Prevention of money laundering/ combating terrorist financing. Guidance for the UK Financial Sector. November 2014. - <http://www.jmlsg.org.uk/download/6130> (24.04.2016).

¹⁸⁴ Seletuskiri ITDS ja riigilõivuseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde, SE 699 XII, lk 2. - <http://www.riigikogu.ee/download/956ee7e4-200e-47ae-9d7f-50f1b3aefe99> (24.04.2016).

¹⁸⁵ *Ibid*, lk 14.

¹⁸⁶ *Ibid*, lk 7.

digi-ID kasutamise eesmärki teada.¹⁸⁷ See annab e-residendi digitaalse isikutunnistuse taotlemise võimaluse laiemale ringile inimestele, kellel võib puududa igasugune seos Eestiga. Eelnõu seletuskirja kohaselt peaksid krediidasutused enne uute äritavade juurutamist või uute tehnoloogiate kasutusele võtmist hindama nendega kaasnevaid riske ning võtma riskide maandamiseks ja juhtimiseks asjakohaseid meetmeid. Baseli pangandusjärelevalve komitee on vahetu kontaktita isikusamasuse tuvastamisel loodavate ärisuhete puhul soovitanud eriti silmas pidada kliendi asukohta. Mitteresidentide puhul tuleks kindlaks teha mitteresidendi asukohariigi rahapesu ja terrorismi rahastamise riski tase ning kohaldada sellest tulenevalt piisaval tasemel tugevdatud hoolsusmeetmeid. Samuti soovitatakse krediidasutustel diferentseerida erinevate toodete ja teenuste puhul kohaldatavaid hoolsusmeetmeid.¹⁸⁸ Näiteks ilma isikusamasust krediidasutusega vahetus kontaktis tuvastamiseta ärisuhte loomisel tuleks kliendile võimaldada ligipääsu piiratud teenustele. Sellekohane võimalus luuakse krediidasutusele eelnõu § 3 punktiga 4⁵, mille kohaselt määratakse valdkonna eest vastutava ministri määrusega kindlaks kliendile teenuste osutamise piirangud, kui kliendi isikusamasus on tuvastatud ilma temaga vahetus kontaktis olemata. Valdkonna eest vastutava ministri määruse teksti eelnõule lisatud ei ole. Analoogselt RahaPTS § 15 lg 4 võiks krediidasutus piirata kliendile osutatavate teenuste mahtu. Kui isikusamasus on tuvastatud ilma vahetu kontaktita äriühingu esindajaga, tuleks piiranguid kohaldada tegelikule kasusaajale ehk äriühingule. See tähendab, et kui äriühingu vajadus vahendite kasutamiseks on suurem, kui seda võimaldab krediidikonto kasutamisele seatud piirang, tuleb äriühingu esindajal tuvastada kliendi isikusamasus kliendi esindajaga samas kohas viibides.

Kuivõrd väljapakutud sätte kohaselt tuleb ilma vahetu kontaktita ärisuhte loomiseks seatud kriteeriumite kohaselt kontrollida isikut tõendavate dokumentide seaduses sätestatud isikut tõendavate dokumentide andmekogusse kantud isiku tuvastamise andmeid, siis leiab käesoleva töö autor, et kriteerium ei ole selge ja üheselt mõistetav. Nimelt võib seda ühes küljest tõlgendada selliselt, et krediidasutus võib isikuga ärisuhte luua ilma vahetu kontaktita üksnes siis, kui kliendi kohta on isikut tõendavate dokumentide andmekogus kirje Eesti Vabariigi poolt välja antud isikut tõendava dokumendi kohta. Teisest küljest võimaldab esimene kriteerium isikusamasuse kontrollimiseks kasutada ka välisriigi pädeva asutuse väljaantud isiku tõendavat dokumenti, mistõttu võiks teist kriteeriumit tõlgendada selliselt, et krediidasutus peab kontrollima alati infotehnoloogiliste vahendite abil ärisuhte loomisel, kas

¹⁸⁷ Isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ja rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu, lk 5.

¹⁸⁸ *Supra nota* 55, lk 28.

kliendi kohta on andmeid Eesti isikut tõendavate dokumentide andmebaasis. Eelnõu seletuskirja kohaselt on muudatuse eesmärk muuta e-residendil asjaajamine Eestis lihtsamaks, olenemata tema füüsilisest asukohast. Seega võib eeldada, et sätte eesmärk on võimaldada infotehnoloogia vahendusel ärisuhte loomine üksnes isikutega, kellel on Eesti isikut tõendavate dokumentide andmekogusse kantud dokument, mille hulgas ITDS § 15² lg 2 ja § 15 lg 4 p 1¹ kohaselt on ka e-residendi digitaalne isikutunnistus, kuid käesoleva töö autor on seisukohal, et sätte sõnastus jätab ruumi eriarvamustele. Ühest küljest võib see viidata puudustele seaduseelnõu väljatöötamisel, st seaduseelnõu looja ei ole arvestanud võimalusega, et ilma näost näkku isikusamasust tuvastamata soovivad ka mitteresidendid, kellel puudub e-residendi digitaalne isikutunnistus.

Probleem seisneb vahetu kontaktita lepingueelsete läbirääkimiste pidamisel digitaalset isikusamasuse tuvastamist võimaldava dokumendi kasutamises. Seadusandja ei saa seesuguseid olukordi täielikult välistada, kuivõrd Euroopa Liidu õigus võimaldab peagi ühetaolist ligipääsu e-teenustele kõigi liikmesriikide elanikel, kus riigi poolt antakse välja sobiva tasemega digitaalset isikutunnistus. Nimelt on Euroopa Liidus vastu võetud eIDAS määrus¹⁸⁹, mida kohaldatakse alates 1. juulist 2016. a. ning millega kohustatakse Euroopa Liidu liikmesriike võimaldama isikusamasuse tuvastamiseks kasutada kõigi liidu liikmesriikide sobivaid digitaalse isikusamasuse tuvastamiseks loodud dokumente, kui liikmesriigi kodanik saab teenust kasutada digitaalse isikutunnistuse kasutamisel. Kui Eestis lubatakse krediitiasutusega ärisuhte loomine sidevahendite abil, kusjuures isiku isiksuamasust kontrollitakse digitaalse isikutunnistuse abil, peab edaspidi taolist võimalust pakkuma ka teiste Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikele, kui vastavas riigis on kasutusel sobiva tugevusastmega digitaalne isikutunnistus. Sellega laiendatakse krediitiasutuse kohustusi veelgi, kuivõrd ärisuhte loomist tuleb võimaldada isikutel, kellel puudub igasugune seos Eestiga. See võib kaasa tuua täiendavat ressursikulu lepingueelsete läbirääkimiste raames isiku suhtes hooldusmeetmete kohaldamisel, kuivõrd teisest liikmesriigist pärit isiku suhtes puudub PPA-l sarnane informatsioon nagu e-residendi suhtes, mis krediitiasutusele hooldusmeetmete kohaldamisel kasu võiks olla.

¹⁸⁹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 23.06.2014 määrus nr 190/2014, e-identimise ja e-tehingute jaoks vajalike usaldusteenuste kohta siseturul ja millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 1999/93/EÜ. ELT L 59, 28/02/2014, lk 5-6.

2.3.4. Kliendi kohta andmete avaldamine kolmandale isikule

Krediidiasutus on kohustatud teavitama Politsei- ja Piirivalveametit, kui e-residendi kohta on kogutud teavet, mis võib olla e-residendi digitaalse isikutunnistuse kehtetuks tunnistamise või kehtivuse peatamise aluseks.¹⁹⁰ Samuti luuakse eelnõuga krediidiasutusele võimalus kasutada kliendi kohta isikut tõendavate dokumentide andmekogusse kantud andmeid.

Kohustus teavitada Politsei- ja Piirivalveametit, kui e-residendi kohta ärisuhte loomisel või ärisuhte kestel kogutud andmed võivad olla e-residendi digitaalse isikutunnistuse kehtetuks tunnistamise või kehtivuse peatamise aluseks, ei kohusta krediidiasutust PPA-ga koostööd tegema mitte ainult juhul, kui krediidiasutus teadlikult kasutab isiku isikusamasuse kontrollimisel e-residendi digitaalset isikutunnistust, vaid ka juhul, kui krediidiasutus on kliendi isikusamasuse kontrollimisel kasutanud alternatiivseid isikut tõendavaid dokumente, kuid kliendil oli või klient sai hiljem e-residendi digitaalse isikutunnistuse. See tähendab lepingueelsete läbirääkimiste faasis krediidiasutuse kohustust koguda mitteresidendist klientidelt, kellega lepingueelseid läbirääkimisi peetakse, teavet selle kohta, kas klientidel on e-residendi digitaalne isikutunnistus.

Lisaks sellele, et tekib õigus tuvastada isikusamasust tehnoloogiliste vahendite abil, võib krediidiasutus isiku dokumendist koopia tegemise asemel teha päringu vastavasse andmekogusse. Krediidiasutus annab sellega aga PPA-le teada, et on loodud või plaanitakse luua ärisuhe kliendiga. PPA ja krediidiasutuse vahelist suhtlust ei reguleeri ja määrusest ei tulene, et hakataks reguleerima .

Pangasaladuse hoidmise kohustus on sätestatud KAS §-s 88. Pangasaladuseks võib pidada ainuüksi asjaolu, et isikul on krediidiasutusega kliendisuhe. Pangasaladuse hoidmise kohustust on käsitletud Euroopa Nõukogu 1990. aasta rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooniga nr 141¹⁹¹ ning 2005. aastal vastu võetud Euroopa Nõukogu rahapesu, kriminaaltulu avastamist, arestimist ja konfiskeerimist ning terrorismi rahastamist käsitleva konventsiooni nr 198.¹⁹² 1990 a konventsiooni, mis Eesti poolt ratifitseerid 1993¹⁹³, artikli 4 kohaselt peab siseriiklikult olema kohtul või muul pädeval

¹⁹⁰ Eelnõu § 2 p-ga 2 täiendatakse KAS § 88 lg 4² p-ga 3, kus viidatakse ainsa PPA-le teabe edastamise alusena e-residendi üle riikliku järelevalve teostamist puudutavale sättele ITDs § 20⁸ lg 3.

¹⁹¹ Euroopa Nõukogu 1990. aasta rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooni. – RT II 2000, 7, 41.

¹⁹² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001F0500:ET:HTML>

¹⁹³ Euroopa Nõukogu rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooni ratifitseerimise seadus. – RT II 2000, 7, 41.

isikul vastava vajaduse esinemisel õigus nõuda krediitiasutuselt kliendi andmetele ligipääsu andmist. 2005. aasta konventsioon käsitleb riikidevahelist abistamist kriminaaluurimiste raames. Selle kohaselt ei tohi riik keelduda teise riigi abistamisest pangasaladusele viidates.

FATF soovitusel ei ole mõeldud kaitsma klienti tema poolt krediitiasutusele antud informatsiooni ebakohase kasutamise eest avaliku võimu kandja poolt. Selle probleemiga seisavad silmitsi mitmed maailma riigid, mh Lõuna Aafrika Vabariik, mis on kontinendi finantskeskuseks.¹⁹⁴ Eestis on krediitiasutuse suhtlus Rahapesu Andmebürooga detailideni reguleeritud. Rahapesu Andmebüroo ei tohi avaldada kolmandatele isikutele talle krediitiasutuse poolt teatavaks saanud informatsiooni, v.a seaduses sätestatud juhtudel. Krediitiasutuse ja Rahapesu Andmebüroo suhtlus on reguleeritud vastavasisulise määrusega.¹⁹⁵ Kuivõrd eelnõuga ei kaasne ja eelnõu seletuskirjast ei tulene, mismoodi töötleb ja säilitab PPA krediitiasutuse poolt PPA-le edastatud andmeid, kaasneb krediitiasutuse ja PPA vahelise koostööga teatav risk, kuivõrd PPA võib andmeid, kas lubatult või lubamatult, kasutada klientidega seotud kriminaalasjade raames. Seega kätkeb krediitiasutuse ja PPA vaheline andmevahetus endas andmevahetuse usaldusväärsusega seotud riske.

2.3.5. Tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamine

Isikuga samas kohas viibides isikusamasuse tuvastamise nõue on oma olemuselt imperatiivne ning ei võimalda krediitiasutusel kliendiga kokku leppida leebemate meetmete kohaldamises.¹⁹⁶ Sellise range regulatsiooni taga on seadusandja püüd kiirelt areneva finantstehnoloogiaga keskkonnas luua optimaalne meede, millega jaotatakse hoolsusmeetmete koormust kliendi ja krediitiasutuse vahel. Põhjus, miks just krediitiasutused (ja ka teised finantseerimisasutused) vajavad sedavõrd ranget lähenemist, seisneb rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt muuhulgas selles, et suur osa kuritegelikul teel saadud rahalistest vahenditest viiakse pankadesse. Infotehnoloogia kasutamine krediitiasutusega tehingute tegemisel üksnes soodustab krediitiasutuste

¹⁹⁴ L. de Koker. The 2012 Revised FATF Recommendations: Assessing and Mitigating Mobile Money Integrity Risks Within the New Standards Framework. Washington Journal of Law, Technology and Arts (2013), vol 165, lk 192. Autor on viidanud probleemile, et mitmetes riikides ei ole Rahapesu Andmebürood Maailmapanga sellekohase uuringu kohaselt võimeline tagama piisaval tasemel konfidentsiaalsust, mis välistaks andmete kasutamise poliitiliseks tagakiusamiseks.

¹⁹⁵ Siseministeriumi 23.01.2008. a määrus nr 13 „Rahapesu andmebüroo kogutavate andmete registreerimise ja töötlemise kord“. - RT I, 09.04.2013, 4. Määrusega reguleeritakse Rahapesu Andmebüroo sisest töökorraldust andmete registreerimise ja töötlemise puutuvalt. Määruse § 8 lg 1 kohaselt Rahapesu Andmebüroo ei väljasta talle saadetud andmeid, kui seadusest, välislepingutest või määrusest endast ei tulene teisiti

¹⁹⁶ Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse juurde, lk 13.

ärakasutamist kuritegelikul teel saadud rahaliste vahendite nii-öelda puhtaks pesemisel. Samuti andis täiendava lükke siseriiklik küberkuritegevuse kasv.¹⁹⁷ Pangad ja eelkõige ka muud finantseerimisasutused hakkasid pakkuma nn uudseid e-teenuseid, mille kasutamine oli inimeste jaoks oluliselt lihtsam ja kiirem ning lisaks tagasid need vähemalt näiliselt kliendi anonüümsuse.¹⁹⁸

Rahapesuga seotud rahavoogudel on riigi rahandus- ja majanduspoliitikale olulised negatiivsed mõjud. Eelkõige tuleb esile tõsta võimalikku maineriski, kuivõrd finantsturg on suuresti usaldusel põhinev. Olulise tõuke rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmete karmistamisele kogu maailmas on andnud ka 2001. aasta terrorirünnakud USA-s. Kuivõrd isikusamasuse tuvastamise nõue krediitiasutustele on range ja suuresti ka paindumatu, on tegemist olulise riivega krediitiasutuse õigustele – ka põhiõigustele. Riivet on eelnõu seletuskirjas põhjendatud ulatusliku avaliku huviga, mis annab võimu kandjale õiguse isiku õiguste piiramiseks ja täiendavate kohustuste seadmiseks.¹⁹⁹ Avalikust huvist tulenevalt on seega krediitiasutustele loodud piiravad meetmed, mis takistavad ärisuhte loomist isikuga, kelle suhtes on rahapesu kahtlus või kelle puhul lepingueelsete läbirääkimiste käigus ilmnevad asjaolud, mis ei võimalda krediitiasutusel kliendiga ärisuhet luua.

Hoolsusmeetmete regulatsiooni väljatöötamisel on suuresti silmas peetud Eesti rahandussektori ja tervikuna kogu riigi usaldusväärset rahvusvahelist tasandil. Oht muutuda riigiks, mille kaudu kuritegeliku taustaga raha pesta, on Eestil olemas. Kehtiva rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt olid eelnõu väljatöötamise hetkel rahapesu andmebüroole esitatud rahapesu kahtlusega tehingute teatiste kohaselt peamised riskifaktorid kuritegeliku päritoluga tulu siirdamine läbi Eesti, kontode müük, variisikute kasutamine ja mitteresidentidega seotud rahavood.²⁰⁰ Rahapesu andmebüroo on oma aastaraamatutes korduvalt juhtinud tähelepanu tundmatu päritoluga rahavoole, mis liigub Venemaalt Eestisse.²⁰¹

Eesti on kehtiva regulatsiooniga saanud positiivset tagasisidet Moneyval'i hindamisraportites ja OECD hindamisraportites, samuti on Eesti väga heal positsioonil rahapesu ja terrorismi rahastamise riski indeksi osas. Oma kõrge positsiooni saavutas Eesti just pärast rahapesu

¹⁹⁷ *Ibid*, lk 17.

¹⁹⁸ Rahapesu Andmebüroo aastaraamat 2014. - <https://www.politsei.ee/dotAsset/448124.pdf> (24.04.2016).

¹⁹⁹ lk 2. vt ka A. Jõks. Toimetaja veerg „Juridica“ 2007, lk 1.

²⁰⁰ Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde, lk 3.

²⁰¹ 2011, 2012, 2013. Vt ka rahapesu andmebüroo „Ülevaade sularaha liikumisest üle Eesti-Venemaa piiri ja Eesti Panga poolt väljastatud sularahast aastatel 2011–2013“.

tõkestamise reeglite karmistamist, mis andis turuosalistele tugevama raamistiku tehingute tegemisel ja ärisuhete loomisel hoolsusmeetmete kohaldamiseks. Läti pangandussektori probleem seisneb selles, et kuigi Euroopa Liidu õigusele vastavad meetmed on regulatsioonina siseriiklikult kehtestatud, on nõuete rikkumise eest määratavad karistused äärmiselt väikesed. Seega on krediitiasutuse riskid üsna madalad seoses võimalike õigusrikkumistega. Kui ettevõtte kulud hoolsusmeetmete kohaldamiseks on suuremad, kui võimalik rahaline karistus hoolsusmeetmete rikkumise eest, on ettevõtte motivatsioon hoolsusmeetmete nõutud mahus kohaldamiseks ka väiksem. Paraku on see viinud olukorrani, kus Läti pangandussektor on rahvusvahelises kontekstis pigem negatiivse mainega, mis võib kahju tuua lähitulevikus ka Läti majandusele.²⁰²

Eestis seevastu suureulatuslikke rahapesu juhtumeid ei ole täheldatud, sõltumata suurest rahavoost Venemaa ja Eesti vahel.²⁰³ Käesoleva töö autori hinnangul on Eesti mainet ja siseriiklike riske aidanud maandada siseriiklik range isikusamasuse tuvastamise regulatsioon, mis muudab Eesti pangandussektori vähem atraktiivseks kui naaberriigid. Seega peaks krediitiasutus enne rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete leevendamist hindama oma võimalusi isikusamasuse tuvastamise meetmete leevendamise ja mitteresidentidest klientide osakaalu suurenemisega kaasneva võivate riskide maandamiseks. Riskitase residentidele taolise teenuse pakkumisel on mõnevõrra madalam kui mitteresidendi puhul, kuivõrd residendi kohta on informatsiooni kättesaadavus parem, seega on täiendava kontrolli teostamine oluliselt lihtsam, kui mitteresidendi puhul.

²⁰² H. Tuul. Läti alustas sõda rahapesuga. - <http://www.aripaev.ee/uudised/2016/04/25/lati-alustas-soda-rahapesuga> (28.04.2016).

²⁰³ Viimaste aastate suurim uudiskünnist ületanud probleem puudutas Danske Bank Eesti filiaali tegevuses esinevaid puuduseid seoses rahapesu tõkestamise protseduuridega. Allikas: Finantsjärelevalve tuvastas puudusi Danske panga tegevuses. Kättesaadav: <http://www.fi.ee/index.php?id=19454> (28.04.2016)

KOKKUVÕTE

Käesoleva tööga otsiti vastust küsimustele, missugused on rahvusvahelised standardid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmetele, kas rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise hoolsusmeetmete kavandatavad muudatused Eestis on kooskõlas rahvusvaheliste standarditega ning anda hinnang krediitiasutuse kohustustele õigusaktide muutumisel. Käesolevas töös käsitleti eeltoodud küsimusi krediitiasutuse lepingueelsete läbirääkimiste vaatepunktist, kuid võrd Eesti rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed puudutavad väga tugevalt just krediitiasutuse igapäevast tegevust ja seda eelkõige just lepingueelsete läbirääkimiste faasis.

Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmed piiravad suuresti krediitiasutuse õiguseid lepingulistest suhetes. Nimelt peab krediitiasutus lepingueelsete läbirääkimiste raames kohaldama rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmeid ja loobuma ärisuhte loomisest, kui hoolsusmeetmeid piisavas ulatuses kohaldada ei saa. See on põhjendatud ulatusliku avaliku huviga, mis õigustab riivet krediitiasutuste ettevõtlusvabadusele. Nimelt on finantssektor üks suurima rahapesu riskiga majandussektoreid. Seejuures on finantssektor aga usaldusel põhinev süsteem, mistõttu rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise reeglite kohaldamine on krediitiasutuse jaoks seotud krediitiasutuse usaldusväärusega ning stabiilsuse hoidmisega. Kuna valdkond ise on oma olemuselt rahvusvaheline, vajab ta ka rahvusvahelisel tasandil ühetaolist reguleerimist.

FATF rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise soovitusel on ühtlustanud rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete süsteemi kogu maailmas, olles seega muutunud tsentraalseks standardite loojaks. Kuigi FATF poolt koostatud soovitusel näol on formaalselt tegemist pehme õigusega, peetakse FATF õiguskirjanduses oma valdkonnas kõige mõjusamaks standardite loojaks. Euroopa Liit regionaalse organisatsioonina on üle võtnud FATF soovitustest tulenevad nõuded. Seega on Euroopa Liidu liikmesriikidele kehtestatud ühtsed juhtnöörid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsiooni väljatöötamiseks, mis sõnastuse ja ülesehituse poolest sarnanevad ka paljude kolmandate riikide vastavate nõuetega. Kui enamikes küsimustes on rahvusvahelisel tasandil rahapesu tõkestamise nõuded ühtlustunud, siis erineb erandlikke küsimusi, milles riigid on jäänud eriarvamusele. Näiteks krediitiasutuste poolt lepingueelsete läbirääkimiste faasis kliendi isikusamasuse tuvastamisel kliendiga vahetus kontaktis viibimise kohustusega on Eesti hetkel Euroopa Liidus üks vähestest. Ka riikides, kus rahapesu tõkestamise risk on suur ning rahapesu ulatuslik

probleem, võivad siseriiklikud lepinguelse läbirääkimiste hoolsusmeetmed olla rahvusvaheliste standarditega kooskõlas, kuid kas riikliku nõrga järelevalve, nõrkade sanktsioonide või riikliku kõrge riskitaseme tõttu ei suuda krediidasutused oma tegevust neile kehtestatud nõuetega kooskõlla viia. Sellest tulenevalt on suure tähtsusega riskide hindamise kohustus siseriiklikul rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete kehtestamisel.

Eestis kehtivad rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed on Moneyval hindamisraporti kohaselt hinnatud peamiselt FATF standarditele vastavaks. Siseministeeriumi poolt algatatud seaduseelnõuga plaanitakse teha isikut tõendavate dokumentide seaduses, krediidasutuste seaduses ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses muudatusi, millega kliendi seisukohalt leevendatakse rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmeid, kuid suurendada krediidasutuse kohustust rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete kohaldamisel. Kuigi seaduses tehtavad muudatused ei pruugi olla otseselt vastuolus rahvusvaheliste standarditega, arvestades, et ka teistes hea tasemega rahapesu tõkestamise indeksiga riikides vahetu kontaktita isikusamasuse tuvastamist võimaldatakse, tekitavad nad ebaselgust, kuivõrd nii mõnigi säte oma sõnastuse poolest ei pruugi täita talle antud eesmärki. Sätete lai sõnastus oluliselt kitsama eelnõu seletuskirja valguses tekitab krediidasutustele olukorra, kus krediidasutusel on keeruline hinnata oma õiguseid ja kohustusi eelnõus sätestatu valguses. Krediidasutusele tähendavad tehtavad muudatused kohustust täpsustada ja täiendada oma üld- ja tüüptingimusi. Samuti tuleb krediidasutusel analüüsida, kas tema poolt kasutatavad infotehnoloogilised lahendused võimaldavad kasutusele võtta uue infotehnoloogiliste vahendite abil kliendi isikusamasuse tuvastamise võimaluse. Veelgi enam, kas krediidasutus peab looma selleks tarbeks uusi töökohti või tegema muid organisatsioonilisi ümberkorraldusi.

Isikusamasuse tuvastamise võimaldamine infotehnoloogia vahendusel võimaldab krediidasutusel küll varasemast kergemini ärisuhteid luua, kuid seejuures piisava hoolsusmeetmete kohaldamise taseme säilitamiseks tuleb krediidasutusel kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid. Krediidasutuse vaatepunktist ei ole selge, kas Eesti üldine rahapesu riskitase võimaldab mitteresidentidest isikutega ilma vahetu kontaktita ärisuhteid luua, kuivõrd regiooni eripära arvestades võib see kaasa tuua senisest ulatuslikuma mitteresidentide rahavoo. Krediidasutusele pandavad kohustused on kohati ebamäärased, kuivõrd krediidasutus peab tegema senisest tihedamat koostööd PPA-ga, samas puuduvad sellekohased täpsemad reeglid. Nimelt peab eelnõu sõnastuse kohaselt krediidasutus PPA-le e-residentidega kliendisuhete loomisest ja sellega seoses e-residendi digitaalse isikutunnistuse kehtetuks tunnistamise või teatamise aluste ilmnemisest teada andma. Krediidasutusele

tähendab see senisest ulatuslikumat monitoorimise kohustust. Krediidiasutus peab omama teavet e-residentide kohta ja eelnõu kohaselt isegi siis, kui e-residendi digitaalne isikutunnistus ei olnud kliendiga ärisuhte loomisel kasutatud dokument. Krediidiasutuse ja PPA vaheline andmevahetus on reguleerimata ning PPA-l esineb andmete vastuvõtmisel huvide konflikt, kuivõrd võib tekkida soov kliendiga seotud andmeid ära kasutada kriminaalmenetluses, mis andmete PPA-le esitamisega seotud ei ole. Analoogiaks on siinkohal krediidiasutuse ja Rahapesu Andmebüroo vaheline andmevahetus, mis on RahaPTS ja selle alusel antud Siseministri määrustega detailideni täpsustatud.

Krediidiasutuse poolt sidevahendi abil ärisuhte loomise õiguse kasutamine toob krediidiasutusele täiendava teabe andmise kohustuse lepinguelse ja lepingulise suhte kestel. Krediidiasutusele kohalduvad Euroopa Liidu õigusest tulenevad tarbijaga sidevahendi abil lepingu sõlmimise sätted võlaõigusseaduses, millega kohustatakse krediidiasutust esitama kliendile ettenähtud viisil ja ettenähtud mahus andmeid krediidiasutuse enda ja oma teenuse kohta. Andmete esitamine peab toimuma püsival andmekandjal, milleks ei kvalifitseeru krediidiasutuse kodulehekülje olev informatsioon. Seega peab krediidiasutus asuma andmeid kliendile saatma muid kanaleid pidi – näiteks e-posti teel või paberkandjal.

Kuigi eelnõus väljapakutud muudatuste vajalikkust on eelnõus põhjendatud residentide ja e-residentide pangakonto loomise lihtsustamisega, jätab eelnõu sõnastus ruumi eelnõus sätestatud laiendada ka mitteresidentidele, kellel e-residendi digitaalset isikutunnistust ei ole. Kuigi sellekohane laiendus ei ole rahvusvaheliste standardite valguses sõnaselgelt keelatud, on krediidiasutuse jaoks tegemist olulise riskiga, kuivõrd mitteresidentide suur osakaal krediidiasutuse liikmete seas on praktikas toonud kaasa rahapesu tunnustega tehingute suurenemise ja krediidiasutusele probleeme usaldusväärsusega. Kui ka eelnõu koostaja soov ei olnud võimaldada krediidiasutustel asuda sidevahendi abil ärisuhet looma mitteresidentidega, kellel puudub ka Eesti e-residendi digitaalne isikutunnistus, ei saa eelnõu jõustumisel välistada Euroopa Liidu liikmesriikide elanike õigust kasutada sama meetodit ärisuhte loomisel, mida kasutavad Eesti kodanikud. Peagi jõustuva eIDAS määruse alusel peavad liikmesriigid võimaldama teiste liikmesriikide elanikele samaväärset ligipääsu riigisisestele e-teenustele. See tähendab, et kui teisteski liikmesriikides on sarnase tugevusastmega digitaalne isikutunnistus, saavad selle riigi kodanikud samaväärselt residentide ja e-residentidega kasutada isikusamasuse kontrollimiseks infotehnoloogilisi vahendeid. Krediidiasutusele tähendab see täiendavaid kohustusi, kuivõrd infotehnoloogiliste vahendite abil isikusamasuse kontrollimisel tuleb kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid, mis omakorda paneb krediidiasutusele täiendavaid kohustusi.

Olulise tähtsusega on infotehnoloogiliste vahendite abil ärisuhte loomisel kohaldada täiendavaid hoolsusmeetmeid. Täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamine on oluliselt raskendatud klientide puhul, kelle elukohariigist saadavad andmed isikusamasuse kontrollimiseks ei ole samaväärse tasemega, kui Eestis. Krediidiasutusel on keeruline pääseda ligi informatsioonile, mis ei ole kättesaadav interneti vahendusel. Oluline on krediidiasutuse poolt hinnata ka kliendi- ja geograafilist riski sellest aspektist, kas kliendil võib olla mõistlik huvi Eestis krediidiasutusega ärisuhte loomiseks. Kuna ITDS soovitakse muuta selliselt, et e-residendil digitaalse isikutunnistuse saamiseks põhjendatud huvi kohta enam küsima ei pea, on mõnevõrra väärtusetum ka e-residendi digitaalse isikutunnistuse saamiseks kvalifitseerimine iseenesest. Paber kandjal andmete kättesaamiseks ja muude sidevahendite kasutamine selleks tarbeks muudab kliendi isikusamasuse kontrollimise ja ka kliendi tegeliku kasusaaja kindlakstegemise kulukaks ja koormavaks. Käesoleva töö autor seisukohal, et hinnates riigi riskitaset ja krediidiasutusele tekkivat koormust e-residentidele infotehnoloogiliste vahendite abil isikusamasuse tuvastamise võimaldamisel, tuleks seadusandjal rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete leevendamisel analüüsida, kas seeläbi võivad suureneda riigi ja selle finantssektori rahapesu riskid. Eelnõu sellisel kujul jõustumisel peaks aga krediidiasutused hindama, kas eelnõus sätestatu rakendamine on riskide hindamise tulemuste kohaselt lubatud seaduses sätestatud ulatuses või peaks krediidiasutus piirama leevenduste ulatust.

The possibilities of simplifying anti money laundering procedures in the light of international standards on the example of pre-contractual relations of credit institutions (Summary)

As a part of the Estonian development plan of information society, in 2014 amendments were made in the Identity Documents Act which made it possible for Estonia to issue e-residents digital identity cards to non-residents who have the need or the wish to use Estonian e-services.

An important field, which is of high importance to non-residents, is financial services, primarily services of credit institutions. A great obstacle has been the lack of flexibility of credit institutions in opening accounts from the distance. Section 15 subsection 1 of Estonian Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act (hereinafter the AML Act) puts a credit institution under an obligation to identify a customer face to face while taking due diligence measures. As e-residency is aimed to provide e-services to people, who are not obliged to be present in Estonia to use the e-services, the face to face obligation of the credit institutions raises difficulties in promoting the concept of e-country.

Since 2015 preparations have been made in connection to the ease of the verification obligation. On 2nd March 2016 a draft act was put to public consultation and approval. Pursuant to the proposal, a credit institution does not have to meet a customer face to face to fulfil the customer due diligence measures. The main reason for this according to the explanatory memorandum of the draft act was to make financial services of Estonian credit institutions and financial institutions available to people not present in Estonia.

Many financial institutions have disapproved the current situation, which complicates business conceptions involving less face to face communications, yet more technical solutions. Due to the customer due diligence measures provided for in the AML Act, use of the alternative solutions is restricted. On the other hand, the draft act has obtained criticism due to its lack of ex-post impact assessment as well as possible conflict with international AML standards. The Banking Union of Estonia (*Pangaliit*) has been accused of redundant conservatism and the credit institutions of the obstruction of the activities of the competitive institutions, yet the Banking Union itself sees the change of law as a danger to the stability and reliability of Estonian financial sector as Estonia might gain the reputation of an offshore country.

A research problem of this Master's thesis is the compliance of the changes provided for in the draft act concerning Estonian customer due diligence measures with the international anti-money laundering standards. The purpose of this thesis is to examine international standards to the pre-contractual anti money laundering customer due diligence measures and conclude, whether the proposals in the draft act are in accordance with the international standards and what is the impact of the amendments to credit institutions while performing pre-contractual anti money laundering customer due diligence measures.

The thesis focuses on the pre-contractual relations between a credit institution and a client. Pre-contractual relations are a matter of civil law. Both parties have their obligations towards the other, yet parties have the opportunity to derogate from the provisions of the obligations provided for in the Law of Obligations Act. Nevertheless, the parties may even have the right to agree on limiting their responsibilities, depending on the matter. As the obligations arising from the AML Act are governed by public law, the obligations are not negotiable. It is in the public interests, that the rights and obligations of credit institutions concerning customer due diligence measures are binding to all subjects of the law with no exemptions made.

Financial sphere with its complex structure has an international dimension, as every major change in the world banking effects all credit institutions, no matter where they are located. As of the international standards, Estonia as a part of European Union is obliged to take measures provided for in the EU law. Recital 5 of the third anti money laundering directive 2005/60/EC (AMLD III) points out, that it is important to take account of international coordination and cooperations. Most important thereof is to take account of the Recommendations of the Financial Action Task Force (hereinafter FATF) which is the main standard provider in the area.

Many organisations worldwide are contributing to harmonizing the international standards of prevention of money laundering and terrorist financing. It is claimed by different authors that despite that the recommendations of FATF are not binding to its members nor can FATF use any other sanctions but adding the name of non-compliant country to a so called black list, countries as well as organisations have taken FATF standards as the basis for the structure of measures for preventing money laundering. Bad reputation and an uncertainty of the establishment or the application of a country's AML law creates a high risk level and may lead to extensive loss of businesses as well as profit.

The FATF recommendations together with guidelines and legal acts of other organisations, such as guidelines of Basel Committee on Banking Supervision, clear basis to customer due

diligence measures can be derived. The customer due diligence measures can be divided into pre-contractual customer due diligence measures and ongoing monitoring of business relationships. As the topic of this thesis only concerns pre-contractual measures, the monitoring and other measures have to be excluded.

The main pre-contractual due diligence measures comprise identifying the customer and verifying customer's identity, identifying beneficial owner, obtaining information on the purpose and intended nature of the business relationship. Most EU countries have implemented the recommendations the same way they appear in the recommendations. Small differences occur in enhanced customer due diligence measures and simplified customer due diligence measures. For example, simplified customer due diligence measures have been implemented as the opportunity to leave the measures unapplied. What FATF explains in the recommendations is that the simplified measures do not allow no measures to be applied, just that the measures can be applied in a smaller scale and the verification of the customer may be performed in the course of the business relationship.

The FATF 2012 amended recommendations represent risk-based approach as of high importance. It is not included in AMLD III, but is described in fourth directive on prevention of money laundering 849/2015 (hereinafter AMLD IV). Risk-based approach gives the customer due diligence measures a whole new meaning. Credit institutions were supposed to assess risks of customers before, but 2012 FATF recommendations and AMLD IV give a more detailed overview of possible risk situations. Prior to 2012 FATF recommendations, the credit institution was supposed to apply enhanced customer due diligence measures, if it suspected the client of being tied to money laundering or terrorism financing. Now the standards give a credit institution the obligation to assess the risks of all customers. The main method divides risks into three sections: client risks, product risks and geographic risks. Different risk factors may have different strength, as every country experiences them differently.

The changes in Estonian law concern Credit Institutions Act, AML Act and Identity Documents Act. They concern mainly e-residency, cooperation between credit institution and Police and Border Guard Board (*Politsei- ja Piirivalveamet*, hereinafter PPA) and customer due diligence measures. The changes are said to be of technical nature, but create further obligations to credit institutions, if the draft act is passed. The amendments give credit institutions obligations which do not even occur in the draft itself.

First of all, the changes allow a credit institution to exchange data. The study thereof focuses on the permissibility of the use of the data collected by the PPA or a third person appointed by PPA. According to the explanatory memorandum of the draft act, it is necessary for the credit institution to control the validity of the document of the client, in case the client has an Estonian identification document or Estonian digital identification document, including e-residents' documents. The wording of the clause in the draft act allows the subject to consider using data which PPA has collected concerning the resident or e-resident of Estonia. It is questionable whether the data can be used by the credit institution or not, depending on the regulations on which the collector of the data relies on. Also a problem of banking secrecy arises from this. As there are no further rules set to regulate the communication of PPA and credit institutions, there is no guaranty for the credit institution that the PPA will not use the data exchanging right to pressure credit institutions or use the data collected for other purposes than it was meant for. There is a certain conflict of interests for the PPA. The legislator must therefore create detailed rules for the PPA, as there are for Financial Intelligence Unit for usage of the data.

Allowing the credit institution to establish client relationships via technical devices is not prohibited as most EU states allow it at least to residents. Still it obliges credit institutions to follow rules set for distance contracts. For a credit institution this sets a wide range of new obligations, mostly the obligation of information provision to clients who fall under the definition of consumer. The rules apply strictly to consumers of European Economic Area. As the e-residency project wishes to bring people from third countries to use our e-services, there is a lack of clarity, whether a credit institution should apply the rules also to people from third countries. The credit institution should amend its internal rules for customer due diligence, as well as general terms and standard terms.

According to the draft act, the use technical devices while verifying identity instead of face to face meetings only applies to residents and e-residents of Estonia. The clause itself leaves doubt, as it can be interpreted to apply to all non-residents. If the amendments only cover the verification of residents and e-residents of Estonia, the amendments do not take into account eIDAS regulation of European Union. eIDAS obliges a country to treat all EU residents likewise. If services are provided online and can be used with a document allowing online identification and verification, they have to be opened to all residents of EU, if a member state has a document with a suitable level of security. Therefore, if a credit institution implements new rules, which are provided for in the draft act, it also has to provide services via technical devices to residents of EU holding digital verification documents of other EU member states.

The biggest issue is the use of enhanced customer due diligence measures. Although it is said, that verification through the use of technical devices obliges the credit institution to apply enhanced measures, there is an issue with obtaining the information necessary. As information concerning non-residents is not that easily collected, inspection of the information provided by the client may take more resources and be less effective as it is with the residents. In case of clients from third countries the credit institution has to make sure the client risk assessment allows the credit institution to use the less demanding possibility of verifying the customer via technical devices. If the person has no connection to Estonia, there will be higher risk of criminal activity concerning the customer relations, which demands the credit institution to spend more resources on monitoring the relationship.

The thesis concludes that the draft act may have a good reasoning and verifying a customer from the distance is not prohibited according to international standards, still the risk assessment may lead to the conclusion that the high risk of criminal activity may forbid granting non face to face verification to non-residents. Therefore, each credit institution should assess themselves who those measures can be applied to. The draft act needs amendments in many clauses as it creates an uncertainty among its subjects. As the measures are not obligatory and the credit institutions may continue with the demanding measures, the act may seemingly have not much impact on a credit institution. Still, as it was said, the financial market is fragile, therefore the impact of the amendments will influence them all.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. A. Bowen, M. Galeotti. Latvia and Money Laundering: An Examination of Regulatory and Institutional Effectiveness in Combating Money Laundering. *The Central European Journal of International and Security Studies* (2014), vol 8 (4), pp 156-176;
2. A. T. Guzman, T. L. Meyer. International Soft Law. *Journal of Legal Analysis* (2010), vol 2 (1), pp 171-225;
3. B. King. *Bank 2.0. How Customer Behaviour and Technology Will Change The Future of Financial Services*. Marshall Cavendish Business. Singapore. 2010;
4. B. Zagaris, S. M. Castilla. Constructing an International Financial Enforcement Subregime: The Implementation of Anti-Money Laundering Policy. *Brooklyn Journal of International Law* (1993), p 872-911;
5. C. Freeland. How Can Sound Customer Due Diligence Rules Help Prevent the Misuse of Financial Institutions in the Financing of Terrorism. – *European Journal of Law Reform* (2003), vol 4 (2), pp 291-298;
6. C. M. Christopher. Whack-a-Mole: Why Prosecuting Digital Currency Exchanges Won't Stop Online Money Laundering. *Lewis ja Clark Law Review* (2014), vol 18 (1), pp 1-36;
7. C. Tyre. Anti-Money Laundering Legislation: Implementation of the FATF Fourty Recommendations in the European Union. *Journal of the Professional Lawyer* (2010), lk 69-82;
8. G. A. Penn, A. M. Shea, A. Arora. *The Law Relating to Domestic Banking*. London, 1987;
9. J. T. Gathii. The Financial Action Task Force and Global Administrative Law. *Journal of the Professional Lawyer* (2010), pp 197-209;
10. K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart. Protection of Consumer Rights in SMS Loan Agreements. *European Review of Private Law* (2010). Vol 18 (1), pp 129-142;
11. L. de Koker. The 2012 Revised FATF Recommendations: Assessing and Mitigating Mobile Money Integrity Risks Within the New Standards Framework. *Washington Journal of Law, Technology and Arts* (2013), vol 165;
12. M. Bergström. From Global Rules and Standards to Enforceable National Provisions: The Case of Anti-Money Laundering Regulations and Implementation. *Scandinavian Studies in Law* (2013), vol 58, lk 14-27;
13. M. Pellegrini. Anti-Money Laundering Legislation in the Light of the Proposal of the Third EC M. – *European Business Law Review* (2005), vol 16 (5), pp 1181-1190;
14. R. Annus. E-residentsus. *Juridica X* 2014;
15. R. Raa, K. Siibak. Pangasaladus. *Juridica III* 2002. lk 171-176;
16. Siibak, K., „Pangandussüsteemi usaldusväarsuse tagamine ja teabekohustuste määratlemine finantsteenuste lepingutes“, Tartu Ülikool Doktoritöö 2011.a.;
17. W. Gilmore. *Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures*. Strasbourg: Council of Europe Publishing 2004.

Kasutatud õigusaktid

18. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2;
19. Euroopa Nõukogu ja Parlamendi direktiivi 2015/849 (edaspidi: AMLD IV) põhjenduste punkt 4. Allikas: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. ELT L141, 5/06/2015, lk 73-117;
20. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 23.06.2014 määrus nr 190/2014, e-identimise ja e-tehingute jaoks vajalike usaldusteenuste kohta siseturul ja millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 1999/93/EÜ. – ELT L 59, 28/02/2014, lk 5-6;
21. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2002/65/EÜ, 23. september 2002, milles käsitletakse tarbijale suunatud finantsteenuste kaugturstust ja millega muudetakse nõukogu direktiivi 90/619/EMÜ ning direktiive 97/7/EÜ ja 98/27/EÜ. ELT L 271, 9/10/2002, lk 321-329;
22. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, 26. oktoober 2005, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamiseks vältimise kohta. ELT L 309, 25/11/2005, lk 15-36;
23. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24.10.1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. ELT L 281, 23/11/1995, lk 355-374;
24. Euroopa Ühenduste Nõukogu direktiiv 91/308/EEC, 10. juuni 1991, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamiseks vältimise kohta. ELT L 166, 28/06/1991, lk 77-83;
25. Finantsinspektsiooni seadus. - RT I, 31.12.2015, 41;
26. Finantsjärelevalve tuvastas puudusi Danske panga tegevuses. Kättesaadav: <http://www.fi.ee/index.php?id=19454> (28.04.2016);
27. H. Tuul. Läti alustas sõda rahapesuga. - <http://www.aripaev.ee/uudised/2016/04/25/lati-alustas-soda-rahapesuga> (28.04.2016);
28. Isikut tõendavate dokumentide seadus. – RT I, 06.04.2016, 5;
29. Karistusseadustik. – RT I, 21.06.2014, 28;
30. Krediidiasutuste seadus. – RT I, 11.03.2016, 4;
31. Rahandusministri 04.03.2008. a määrus nr 11 „Rahapesu ja terrorismi rahastamise väikese riski kriteeriumid, mille korral võib hoolsusmeetmeid kohaldada lihtsustatud korras“. – RTL 2008, 29, 429;
32. Rahapesu Andmebüroo aastaraamat 2014. - <https://www.politsei.ee/dotAsset/448124.pdf> (24.04.2016);
33. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 11.03.2016, 6;
34. Rahvusvaheliste sanktsioonide seadus. – RT I, 12.07.2014, 115;
35. Siseministeeriumi 23.01.2008. a määrus nr 13 „Rahapesu andmebüroo kogutavate andmete registreerimise ja töötlemise kord“. RT I, 09.04.2013, 4;
36. Siseministri 18.12.2015 määrus nr 78 „Isikut tõendavate dokumentide põhimäärus“. RT I 22.12.2015, 45;
37. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. - RT I, 12.03.2015, 106;

38. Vabariigi Valitsuse 22. novembri 2011. aasta määrus nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“. RT I, 29.12.2011, 228;
39. Võlaõigusseadus. - RT I 11.03.2016, 2;

Muud allikad

40. Eesti Infoühiskonna Arengukava 2020. – <http://infoyhiskond.eesti.ee/eesti-infouhiskonna-arengukava-2020/infouhiskonna-arengukava-2020-loppversioon> (24.04.2016);
41. „Eesti Infoühiskonna arengukava 2020“, lk 22. – http://infoyhiskond.eesti.ee/files/Infoyhiskonna_arengukava_2020_f.pdf (24.04.2016);
42. Eesti avas e-residentsuse taotlemise portaali: <https://www.mkm.ee/et/uudised/eesti-avas-e-residentsuse-taotlemise-portaali> (24.04.2016);
43. Seletuskiri isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteem, eelnõu toimik number 15-1856;
44. Isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu. 11.02.2016. Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteem, Eelnõu toimiku number: 15-1856;
45. Green Paper on Retail Financial Services. Better products, more choice, and greater opportunities for consumers and businesses. Brussels: European Commission, 10.12.2015. – http://ec.europa.eu/finance/consultations/2015/retail-financial-services/docs/green-paper_en.pdf (viimati vaadatud 23.04.2016);
46. E-residentidele pangakontode avamise hõlbustamise võimaluste analüüs. Tallinn: Rahandusministeerium 2015. – http://www.fin.ee/public/dokumendid/FTF_RM_30062015.pdf (25.04.2016);
47. Kaja Koovit. Pangaliit süüdistustele vastuseks: e-residentide kontode avaldamisest keeldumine ei sõltu pankade konservatiivsusest. – <http://arileht.delfi.ee/news/uudised/pangaliit-suudistustele-vastuseks-e-residentide-kontode-avamisest-keeldumine-ei-soltu-pankade-konservatiivsusest?id=73842795> (23.04.2016);
48. Seletuskiri isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediidasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. Lisa 3. Vabariigi Valitsuse eelnõude infosüsteem, Eelnõu toimiku number: 15-1856;
49. Euroopa Keskpanka järelevalveülesannete täitmist käsitlev aruanne 2015. Euroopa Keskpank, märts 2016. – <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssmar2015.et.pdf?aecb2696146e1c7085e0254d74c19f6a> (28.04.2016);
50. Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde. SE 137 XI. – <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/046802d9-335d-415b-c4a1-650aa487eb33/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20t%C3%B5kestamise%20seadus/> (24.04.2016);
51. P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§1- 207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006;

52. Seletuskiri karistusseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 554 XII. – <http://www.riigikogu.ee/download/c1236cbb-1c9b-4fba-9e3d-674e19099393> (24.04.2016);
53. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. - <http://www.pohiseadus.ee/> (24.04.2016);
54. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) Charter, art 12-14. – <https://www.bis.org/bcbs/charter.htm> (24.04.2016);
55. Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money-Laundering. December 1988. – <http://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf> (24.04.2016);
56. The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf. Foundations and objectives. – <https://www.gcc-sg.org/eng/index895b.html?action=Sec-Show&ID=3> (24.04.2016);
57. FATF Members and Observers. – <https://www.gcc-sg.org/eng/indexc64c.html?action=GCC> (24.04.2016);
58. Financial Action Task Force Mandate (2012-2020). Washington DC 20.02.2012. – <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE%202012-2020.pdf> (23.04.2016);
59. MENAFATF. – <http://www.fatf-gafi.org/pages/menafatf.html> (24.04.2016);
60. Basel Committee. Sound Management of Risks Related to Money Laundering and Terrorist Financing. February 2016. Kättesaadav: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d353.pdf> (23.04.2016);
61. FATF. High risk. <http://www.fatf-gafi.org/countries/#high-risk> (23.04.2016);
62. FATF Mandate 2012-2020. – <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE%202012-2020.pdf>, lk 4 (16.04.2016);
63. Recommendation No R (80) 10. Measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin. – [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Instruments/Rec\(80\)10_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Instruments/Rec(80)10_en.pdf) (24.04.2016);
64. International Center for Asset Recovery. Methodological approach. - <https://index.baselgovernance.org/methodology> (24.04.2016);
65. The FATF 40 Recommendations (1990). - <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%201990.pdf> (20.04.2016);
66. The FATF 40+9 Recommendations (2012). - <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html> (20.04.2016);
67. JMLSG (*Joint Money Laundering Steering Group*) Guidance. - <http://www.jmlsg.org.uk/industry-guidance/article/jmlsg-guidance-current> (24.04.2016);
68. FATF. Third Mutual Evaluation Report Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, United Kingdom. 29 juuni 2007. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20UK%20FULL.pdf> (20.04.2016);

69. FATF. Mutual Evaluation. Fourth follow up report. United Kingdom. 16 oktober 2009. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FoR%20UK.pdf> (20.04.2016);
70. FATF Report. Specific Risk Factors in Laundering the Proceeds of Corruption. Assistanve to Reporting Institutions. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Specific%20Risk%20Factors%20in%20the%20Laundering%20of%20Proceeds%20of%20Corruption.pdf> (20.04.2016);
71. National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment. - http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/content/images/National_ML_TF_Risk_Assessment.pdf (24.04.2016);
72. Ranking. - <https://index.baselgovernance.org/ranking> (20.04.2016);
73. Report on fourth assessment Visit. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Committee of experts on anti-money laundering measures and the financing of terrorism. Estonia. 18.09.2014, - [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL\(2014\)20_Estonia.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL(2014)20_Estonia.pdf) (24.04.2016);
74. Rahapesu andmebüroo aastaaruanne 2014, lk 9. <https://www.politsei.ee/dotAsset/448124.pdf> (20.04.2016);
75. S. Jemberga, E. Purina. US Pressures Latvia to Clean Up its Non-Resident Banks. The Baltic Times 10.02.2016. - http://www.baltictimes.com/us_pressures_latvia_to_clean_up_its_non-resident_banks/ (28.04.2016);
76. Rahapesu büroo sõnul toimub Eestis idasuunaline rahapesu. Postimees 25.11.2015. - <http://majandus24.postimees.ee/3413317/rahapesu-buroo-sonul-toimub-eestis-idasuunaline-rahapesu> (24.04.2016);
77. Risk Based Approach. Banking Sector. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf> (24.04.2016);
78. FATF mutual evaluation report Finland, follow-up no 7. - http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/Finland_FUR_2013.pdf (24.04.2016);
79. EKo C-235/14, *Safe Interenvios, SA v Liberbank, SA and Others*;
80. EKo C-212/11, *Jyske Bank Gibraltar*;
81. EKo C-212/08, *Zeturf*;
82. TlnRnKo 24.04.2009, 3-08-1220;
83. EFTE. - <http://www.efta.int/about-efta/european-free-trade-association> (29.04.2016);
84. EFTA Court. E-04/09 - *Inconsult Anstalt v Finanzmarktaufsicht*. - http://www.eftacourt.int/uploads/tx_nvcases/4_09_Judgment_EN.pdf (26.04.2016);
85. ESME's Report on Durable Medium – Distance Marketing Directive and Markets in Financial Instruments Directive. - http://ec.europa.eu/finance/securities/docs/esme/durable_medium_en.pdf (25.04.2016);
86. Standard 2.4. Customer due diligence – Prevention of money laundering and terrorist financing. Regulations and guidelines, lk 20. - http://www.finsa.fi/en/Regulation/Regulations/New/Documents/2.4.std6_en.pdf (24.04.2016);

87. Standard 2.4. Customer due diligence – Prevention of money laundering and terrorist financing. Regulations and guidelines, lk 20. - http://www.fin-fsa.fi/en/Regulation/Regulations/New/Documents/2.4.std6_en.pdf (24.04.2016);
88. JMLSG: Prevention of money laundering/ combating terrorist financing, Guidance for the UK Financial Sector. Part I. - <http://www.jmlsg.org.uk/download/9803> (28.04.2016) ;
89. FATF Mutual Evaluation Report Austria 2009. - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20Austria%20full.pdf> (24.04.2016) ;
90. Nõukogu otsus liikmesriikide rahapesu andmebüroode vahelise koostöö korra kohta teabe vahetamisel (2000/642/JSK), 17. oktoober 2000, ELT L 271, lk 15-17;
91. Finantsinspektsiooni juhatause otsus 1.1-7/46, 03.07.2013, Finantsinspektsiooni soovituslik juhend „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes”. - http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf (24.04.2016) ;
92. Seletuskiri võlaõigusseaduse ja tarbijakaitseaduse muutmise seaduse juurde. SE 505 XII. - <http://www.riigikogu.ee/download/eef7c1cc-7ece-4a2b-a6f5-029e4f52d193> (20.04.2016);
93. Report on Fourth Assessment Visit. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Czech Republic. Moneyval. Strasbourg: 2011. lk 100. Kättesaadav: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/CZE4_MER_MONEYVAL\(2011\)01_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/CZE4_MER_MONEYVAL(2011)01_en.pdf) (24.04.2016);
94. Moneyval. Third Round Detailed Assessment Report on Estonia. Anti Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Strasbourg, 12.12.2008;
95. Money Laundering Act. Geldwäschegesetz – GwG. Kättesaadav: https://www.bafin.de/SharedDocs/Aufsichtsrecht/EN/Gesetz/GwG_en.html?nn=2821360#doc4528410bodyText6 (24.04.2016);
96. Germany – mutual evaluation. FATF. Lk 146. Kättesaadav: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20Germany%20full.pdf> (viimati vaadatud 27.04.2016);
97. Circular 01/2014 (GW) - suspicious transaction report in accordance with sections 11, 14 of the GwG. Kättesaadav: https://www.bafin.de/SharedDocs/Veroeffentlichungen/EN/Rundschreiben/rs_1401_gw_verwaltungspraxis_vm_en.html (25.04.2016);
98. Prevention of money laundering/ combating terrorist financing. Guidance for the UK Financial Sector. November 2014. - <http://www.jmlsg.org.uk/download/6130> (24.04.2016);
99. Seletuskiri ITDS ja riigilõivuseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde, SE 699 XII, lk 2. - <http://www.riigikogu.ee/download/956ee7e4-200e-47ae-9d7f-50f1b3aefe99> (24.04.2016).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elina Varendi (sündinud 10.02.1992),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Rahapesu tõkestamise hoolsusmeetmete leevendamise võimalused rahvusvaheliste standardite valguses krediidasutuse lepingueelsete läbirääkimiste kohustuste näitel“, mille juhendajad on *dr. iur.* Kadri Siibak ja *dr. iur.* Irene Kull,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016